

Zonkracht in lokale handen

Lisa Swier
000010428

Milieukunde

November
2023

ZONKRACHT IN LOKALE HANDEN

Toepasbare beoordelingscriteria voor het implementeren van lokaal eigendom bij
grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden
systemen in de gemeente Leeuwarden

Scriptie afstudeeronderzoek Milieukunde

Auteur:	Lisa Swier
Studentnummer:	000010428
Contactgegevens:	lisa.swier@hvhl.nl / lisa.swier@leeuwarden.nl / lisaswier@live.nl
Looptijd:	20 februari 2023 tot en met 8 november 2023
Opleiding:	Milieukunde met specialisatie energie & klimaat
Onderwijsinstelling:	Hogeschool Van Hall Larenstein te Leeuwarden
Afstudeerbegeleiders:	Xantho Klijnsma (xantho.klijnsma@hvhl.nl) Judith van Tongeren (judith.vantongeren@hvhl.nl)
Bedrijfsnaam:	Gemeente Leeuwarden
Opdrachtgever:	Michiel de Boer (michiel.deboer@leeuwarden.nl)
Functie:	Sr. Beleidsregisseur Energietransitie
Afdeling:	Fysiek Domein/ Duurzame Omgevingskwaliteit/ Advies en Ontwikkeling
Plaats en datum:	Leeuwarden, 8 november 2023

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie "Zonkracht in Lokale Handen - Toepasbare beoordelingscriteria voor het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in de gemeente Leeuwarden". Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen van de opleiding Milieukunde aan de Hogeschool Van Hall Larenstein te Leeuwarden. Van februari tot en met november 2023 heb ik met enthousiasme gewerkt aan het uitvoeren van het onderzoek en het schrijven van deze scriptie. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Michiel de Boer, sr. beleidsregisseur energietransitie van de gemeente Leeuwarden.

Het lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten is een actueel en complex onderwerp, waarbij er veel verschillende perspectieven zijn. Door hier onderzoek naar te doen en met verschillende ervaringsdeskundigen in gesprek te gaan, heb ik mij zowel op persoonlijk als professioneel vlak verder kunnen ontwikkelen. Ik ben dankbaar voor de kans die ik heb gekregen om mijn afstudeeronderzoek aan dit onderwerp te wijden. Deze scriptie draagt, naast de afronding van mijn opleiding, bij aan de invulling van een nieuw bestemmingsplan of omgevingsplan voor zonne-energie van de gemeente Leeuwarden.

Ik wil graag mijn opdrachtgever Michiel de Boer bedanken voor alle tijd en energie die hij mij tijdens de begeleiding van mijn onderzoek heeft gegeven. Zijn kennis en flexibele houding hebben er toe geleid dat ik met trots kan terugkijken op mijn afstuderen. Ook wil ik mijn afstudeerbegeleiders Xantho Klijsma en Judith van Tongeren bedanken voor hun waardevolle feedback en begeleiding gedurende het complete onderzoek. Hun deskundigheid en enthousiasme hebben mij geholpen om het onderzoek te kunnen afsluiten met een mooi resultaat. Tevens wil ik alle geïnterviewden bedanken voor de tijd en kennis die zij met mij hebben gedeeld. Hun ervaringen en inzichten hebben mij enorm geholpen bij het onderzoek. Daarnaast wil ik mijn collega's van de gemeente Leeuwarden bedanken voor hun steun en prettige samenwerking.

Ten slotte wil ik mijn familie, vrienden en klasgenoten bedanken voor hun steun en motivatie gedurende deze periode.

Ik wens u veel leesplezier toe bij mijn scriptie 'Zonkracht in Lokale Handen',

Lisa Swier

Leeuwarden, 8 november 2023

Samenvatting

Het klimaat verandert wereldwijd en ook in Nederland. Om verdere opwarming van de aarde te voorkomen en de gevolgen hiervan te beperken, is een energietransitie noodzakelijk van fossiele brandstoffen naar duurzame energiebronnen, zoals zon en wind. Hiervoor heeft het kabinet in juli 2019 het nationale Klimaatakkoord gepresenteerd (RIVM, 2023). De gemeente Leeuwarden is voornemens de doelstelling omtrent lokaal eigendom uit dit akkoord over te nemen in het nieuw te ontwikkelen bestemmingsplan of omgevingsplan. Het huidige bestemmingsplan 'Plan voor de Zon' is verouderd, niet gemeentedeekkend en sluit niet meer aan bij de huidige doelstellingen van het kabinet en het college van Leeuwarden. Niet alleen op de langere termijn, maar ook nu al betekent dit dat er geen uniform beleid is omtrent lokaal eigendom. Dit kan leiden tot onduidelijkheid en verkeerde beslissingen bij aanvragen van grootschalige zonne-energieprojecten in de gemeente Leeuwarden.

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de beoordelingscriteria die bij lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten toepasbaar zijn. De gemeente Leeuwarden kan door dit inzicht een onderbouwde beslissing nemen over welke kaders gewenst zijn om vast te leggen in het beleid omtrent lokaal eigendom. Hiervoor is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: "Welke beoordelingscriteria zijn toepasbaar voor het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten van meer dan 15 kWp met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in de gemeente Leeuwarden?". Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is er onderzoek uitgevoerd door middel van semi-gestructureerde interviews en literatuurstudie naar de wensen, ideeën en ervaringen met betrekking tot lokaal eigendom binnen de gemeente Leeuwarden, andere gemeenten, voorbeeldprojecten van lokaal eigendom en energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden.

De resultaten van de geïnventariseerde wensen, ideeën en ervaringen met betrekking tot lokaal eigendom, konden worden samengevoegd tot de volgende beoordelingscriteria: beperken netcongestie, betrokkenheid en motivatie vrijwilligers energiecoöperaties, continuïteit bestuur, financiering en garantstelling, gebiedsvertegenwoordiging, interne organisatie gemeente, invulling (gecombineerd) eigendom, kennisniveau bij energiecoöperatie(s), maatschappelijke opinie en acceptatie, meerderheidsbelang lokale omgeving, multifunctioneel ruimtegebruik, opbouw sociaal kapitaal, ruimtelijk beleid provincie en samenwerking gemeente. Deze beoordelingscriteria zijn verwerkt in een checklist. Aan de hand van deze checklist en de daarbij geleverde onderbouwing van de criteria, kan de gemeente Leeuwarden een beoordelingsformulier opstellen dat daadwerkelijk gebruikt kan worden om een nieuwe aanvraag voor een energieproject te beoordelen.

Naast het opstellen van deze checklist, is de volgende einddefinitie voor dit onderzoek opgesteld: "Bij lokaal eigendom moeten inwoners of een vertegenwoordiging van inwoners van de gemeente Leeuwarden voor minimaal 50% eigenaar zijn van elk zonne-energieproject. Hierbij staan inspraak en zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project, van het begin tot het einde centraal. De lokale omgeving kan participeren door lid te worden van een vertegenwoordigende organisatie en/of via financiële participatie in het zonne-energieproject. Daarnaast dient de aard en schaal van de omgeving te passen bij de grootte van het zonne-energieproject. Hierbij kan de energiebehoefte van de omgeving als indicator worden gebruikt."

Op basis van de onderzoeksresultaten wordt aanbevolen om vervolgonderzoek uit te voeren naar onder andere de bruikbaarheid van de checklist voor de gemeente Leeuwarden, de ervaringen van marktpartijen en meer praktijkervaringen van lokaal eigendom in Nederland. Ook wordt aanbevolen om de belangrijke extra punten die de respondenten meegaven, mee te nemen in het vervolgonderzoek. Tenslotte wordt aanbevolen om een duidelijke eenduidige definitie van lokaal eigendom te bepalen en deze goed te communiceren naar de betrokkenen. De einddefinitie van lokaal eigendom uit dit onderzoek kan daarvoor als opzet worden gebruikt.

Summary

The climate is changing globally and also in the Netherlands. To prevent further global warming and to mitigate its consequences, an energy transition from fossil fuels to sustainable energy sources, such as solar and wind, is necessary. For this transition, the government presented the national Climate Agreement in July 2019 (RIVM, 2023). The municipality of Leeuwarden intends to incorporate the objective of local ownership from the national Climate Agreement into the new development plan or environmental plan. The current development plan 'Plan voor de Zon' is outdated, does not cover the entire municipality, and no longer aligns with the current objectives of the government and the Leeuwarden council. This not only means there is no uniform policy on local ownership in the long term but can also cause uncertainty and incorrect decisions regarding large-scale solar energy projects in the municipality of Leeuwarden.

The goal of this study is to gain insight into the various assessment criteria applicable to local ownership in large-scale solar energy projects. With this insight, the municipality of Leeuwarden can make a well-informed decision on which guidelines to include in the new local ownership policy. To achieve this, the following research question has been formulated: "Which assessment criteria are applicable for the implementation of local ownership in large-scale solar energy projects exceeding 15 kWp with building- and non-building-related systems in the municipality of Leeuwarden?" To answer the research question, research has been conducted through semi-structured interviews and literature study on the preferences, ideas, and experiences related to local ownership within the municipality of Leeuwarden, other municipalities, projects with successfully implemented local ownership, and energy cooperatives in the municipality of Leeuwarden.

The results of the collected preferences, ideas, and experiences regarding local ownership, were consolidated into the following assessment criteria: reducing grid congestion, involvement and motivation of volunteers in energy cooperatives, continuity of management, financing and guarantees, area representation, municipal organization, implementation of (combined) ownership, knowledge level within energy cooperative(s), social opinion and acceptance, majority interest by the local community, multifunctional space usage, established social capital, provincial spatial policy, and municipal collaboration. These assessment criteria have been incorporated into a checklist. An explanation has been added for each criterion with possible ways to implement these criteria in an application for a new energy project. Using this checklist, the municipality of Leeuwarden can create an assessment form that can be used to evaluate an application for a new energy project effectively.

In addition to creating this checklist, the following final definition has been created for this research: "In local ownership, residents or their representatives from the municipality of Leeuwarden must own at least 50% of each solar energy project. This emphasizes the influence and control of the community over the project's development and operation, from inception to completion. The local community can participate by becoming a member of a representative organization and/or through financial participation in the solar energy project. Additionally, the nature and scale of the community must align with the size of the project, with the energy needs of the community serving as an indicator."

Based on the research results, it is recommended to conduct a follow-up study on the usability of the checklist for the municipality of Leeuwarden, the experiences of market parties, and more practical experiences of local ownership in the Netherlands. It is also advised to consider the important additional points provided by the respondents in the follow-up study. Finally, it is recommended to establish an unambiguous definition of local ownership and communicate this well to involved parties. The final definition of local ownership from this study can be used as a starting point for the definition of local ownership for the municipality of Leeuwarden.

Figuren- en tabellenlijst

Figuur 1: Huidige gemeentelijke grenzen (2023) en gemeentelijke grenzen uit 'Plan voor de Zon'.	13
Figuur 2: Zonneladder (aarde.nl, 2021).	14
Figuur 3: Tijdlijn belangrijke beleidsdocumenten voor de gemeente Leeuwarden.	15
Figuur 4: Schematisch weergave van het onderzoeksproces van de deelvragen met de manier van informatie verzamelen.	23
Figuur 5: Voorbeeld van een transcript met codering door middel van geel gearceerde belangrijke stukken en oranje gekleurde voorbeelden. Selectie uit transcript van respondent 1.	25
Figuur 6: Voorbeeld van de codering in Excel waarbij de tekstfragmenten, respondentnummers, labels, thema's en vraagnummering zijn weergegeven.	25
Figuur 7: Energie-initiatieven en -coöperaties in de gemeente Leeuwarden (Gemeente Leeuwarden, 2021).	29
Figuur 8: Schematische weergave van het vormen van beoordelingscriteria.	30
Figuur 9: De dorpsmolen in Reduzum (Swier, Dorpsmolen Reduzum, 2023).	55
Figuur 10: Beantwoording stellingen lokaal eigendom door de respondenten in de interviews naar de wensen en ideeën van energie-initiatieven en -coöperaties binnen de gemeente Leeuwarden.	67
Figuur 11: CBS-buurtten van de gemeente Leeuwarden.	97
Tabel 1: Genoemde stakeholdergroepen in de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden.	35
Tabel 2: Uitdagingen en obstakels verdeeld in de categorieën sociaal en fysiek die genoemd zijn in de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden.	36
Tabel 3: De drie rollen die een gemeente kan aannemen bij het organiseren van lokaal eigendom (Nationaal Programma RES, sd).	42
Tabel 4: De verschillende onderzochte gemeenten per rol. Hierbij is aangegeven op welke manier informatie is vergaard.	42
Tabel 5: Schaalindeling van zonneparken voor de gemeente Westerwolde (Gemeente Westerwolde, 2022).	43
Tabel 6: Beoordelingstabel op verschillende categorieën met het wegingspercentage (Gemeente Oude IJsselstreek, 2023).	46
Tabel 7: Zonneladder met gestelde kaders door de gemeente Groningen (Gemeente Groningen, 2021).	51
Tabel 8: Overzichtsmatrix zonbeleid van andere gemeenten.	53
Tabel 9: De verschillende onderzochte voorbeeldprojecten van lokaal eigendom. Hierbij is aangegeven op welke manier informatie is vergaard.	55
Tabel 10: Overzichtsmatrix van de verschillende onderzochte voorbeeldprojecten van lokaal eigendom.	60
Tabel 11: Tabel met beoordelingscriteria die zijn voortgekomen uit de opgehaalde factoren die door minimaal twee respondenten zijn genoemd.	73
Tabel 12: Informatie en algemene contactgegevens energie-initiatieven en -coöperaties binnen de gemeente Leeuwarden.	105
Tabel 13: De per gemeente genoemde voordelen en uitdagingen van het vastleggen van lokaal eigendom in het beleid.	114
Tabel 14: Schema met alle uitdagingen en andere belangrijke punten die door minimaal twee respondenten zijn genoemd.	118

Begrippenlijst

Begrip	Definitie
Energie-coöperatie	Een energiecoöperatie is een initiatief van lokale bewoners, die de handen ineenslaan en aan de slag gaan met duurzame, lokale stroom. Dat kan zijn door gezamenlijk te investeren in de opwekking van wind- of zonnestroom. (Green Choice, 2023).
FEA	Fryske Energie Alliantie (FEA) geeft actief input voor het tot stand komen van de RES Fryslân. De FEA bestaat uit elf betrokken maatschappelijke organisatie, zoals Vereniging Circulair Friesland en Vereniging Friese Woningcorporaties. Samen hebben deze organisaties een visie gecreëerd voor de energietransitie en het behalen van de klimaatdoelen (Schone Energie Fryslân, 2023).
Gebouwgebonden zon	Alle zontoepassingen op en/of aan gebouwen en gevels, ook wel aangeduid als dakopstellingen (RVO Nederland, 2021).
Grootschalige zon	Alle zon-PV van meer dan 15 kWp. Dus zowel zon-PV op daken, als niet-gebouwgebonden zon-PV (Kabinet, 2019).
Kleinschalige zon	Zon-PV van minder of gelijk aan 15 kWp in de gebouwde omgeving (Kabinet, 2019).
kWp	Kilowattpiek, eenheid van (opwek) vermogen. 1kWp staat gelijk aan 1000 Wp.
LEA 2021-2024	Leeuwarder Energie Agenda (LEA) 2021-2024 is de tweede energieagenda van de gemeente Leeuwarden en is een beleidsdocument. In deze agenda wordt de koers beschreven die de gemeente Leeuwarden wil volgen ten aanzien van energie. Hierbij zijn concrete doelen gesteld (zoals energieverbruik en opwek) en wordt duidelijk wat de rol van de gemeente Leeuwarden is en wat van anderen wordt verwacht (Gemeente Leeuwarden, 2020).
MienskipsEnergie	MienskipsEnergie is een keurmerk en werkwijze waar collectieve, lokale producenten van duurzame energie zich aan kunnen verbinden. Opgewekte MienskipsEnergie moet voldoen aan de volgende strenge kenmerken: • Duurzaam opgewekt – dat wil zeggen stroom uit zon of wind. • Lokale productie – aantoonbaar uit de buurt of regio. • Zelf beslissen – omwonende beslissen over soort opwek en over plek. • Zelf leveren – als eersten krijgen de omwonenden de gelegenheid deze stroom af te nemen. • Samen profijt – omwonenden delen mee in de opbrengsten. Stroom die voldoet aan al deze kenmerken tegelijkertijd, kan als MienskipsEnergie worden geproduceerd en geleverd (Energiewerkplaats Fryslân, 2023).
Moratorium	Moratorium betekent kort gezegd uitstel. In de context van duurzame energieopwekking kan een moratorium inhouden dat plannen of initiatieven niet in behandeling of procedure worden genomen (Gemeente Winterswijk, 2023).
Niet-gebouwgebonden	Alle zontoepassingen die niet op of aan een gebouw verbonden zijn. Veldopstellingen, grondgebonden zon, zon op water en zon op infra vallen hieronder (RVO Nederland, 2021).

RES	De Regionale Energie Strategie (RES) is een instrument om samen met de gemeenschap regionale beslissingen te nemen over: - de productie van hernieuwbare energie, - de warmtetransitie in de gebouwde omgeving, en - de noodzakelijke opslag- en energie-infrastructuur. Daarnaast is de RES een manier om de samenwerking tussen alle regionale belanghebbenden (overheden en maatschappelijke organisaties) te coördineren bij de voorbereiding van concrete projecten die voortkomen uit de RES. Tot slot beschrijft de RES welke strategie de regio hanteert om lokale en regionale energiedoelstellingen te bepalen en te behalen. De RES heeft een horizon van 2030 met een doorkijk naar 2050 (Regionale Energie Strategie, 2023).
SCE	De Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking (SCE) ondersteunt energiecoöperaties en Verenigingen van Eigenaren (VvE's) bij het opwekken van duurzame energie door middel van een vergoeding. De subsidie wordt uitgekeerd in de vorm van een bedrag per geproduceerde kWh en is gedeeltelijk afhankelijk van de marktprijs (RVO Nederland, 2023). De subsidie zorgt ervoor dat omwonenden makkelijker kunnen deelnemen aan een project (hieropgewekt.nl, 2020).
SDE++	De subsidie Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) stimuleert de productie van hernieuwbare energie of CO₂-verminderende technieken door middel van een vergoeding. De subsidie vergoedt het verschil tussen de kostprijs van de hernieuwbare energie en de opbrengsten (de onrendabele top) (RVO Nederland, 2023).
Staffel(tarief)	Een berekeningsmethode waarbij de prijs afhankelijk is van de hoeveelheid afname. Hoe meer een klant inkoopt, hoe lager de prijs en hoe hoger de korting is (Online Marketing Agency, 2023).
Uitnodigingsplanologie	Bij uitnodigingsplanologie wordt de ruimtelijke ordening anders aangepakt dan bij toelatingsplanologie (wat nu vooral gebruikelijk is). Er wordt niet van tevoren limitatief benoemd wat er wel en niet mag, maar er wordt juist niets op voorhand uitgesloten. Overheden bepalen wel op hoofdlijnen waar ruimtelijk wel of geen veranderingen gewenst zijn, maar stellen zich uitnodigend en faciliterend op tegenover initiatiefnemers. Hierdoor komt er meer ruimte voor initiatieven uit de samenleving, is er meer ruimte voor co-creatie en zorgt ervoor dat gebiedsontwikkeling organisch kan plaatsvinden (SAB, 2017) (VNG, 2019).
Zon-PV	Zon Photo Voltaic. Andere benaming voor zonnepanelen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	13
2. Theoretisch kader	17
2.1 Grootschalige zonne-energieprojecten.....	17
2.2 Lokaal eigendom	18
2.3 Definitie lokaal eigendom.....	21
3. Methode	23
3.1 Verwerking en analyse interviews.....	24
3.2 Deelvraag 1: Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden	25
3.3 Deelvraag 2: Ervaringen zonbeleid andere gemeenten	26
3.4 Deelvraag 3: Ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom	28
3.5 Deelvraag 4: Wensen en ideeën energiecoöperaties gemeente Leeuwarden	29
3.6 Deelvraag 5: Vertaling naar beoordelingscriteria	30
4. Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden	33
5. Ervaringen zonbeleid andere gemeenten	39
6. Ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom	55
7. Wensen en ideeën energiecoöperaties gemeente Leeuwarden	63
8. Definitiebepaling lokaal eigendom gemeente Leeuwarden	69
9. Beoordelingscriteria lokaal eigendom.....	73
10. Conclusie	81
11. Discussie	83
12. Aanbevelingen	85
13. Literatuurlijst	87
Bijlagen	95

1. Inleiding

Aanleiding

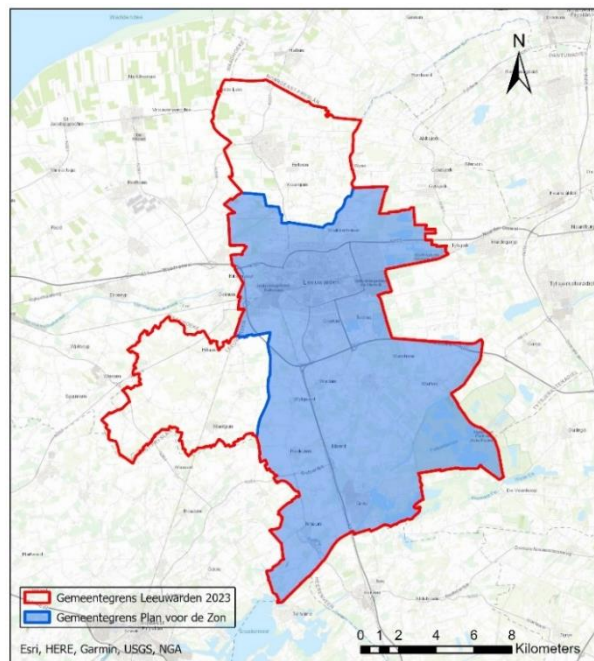
Het klimaat verandert wereldwijd en ook in Nederland. Zo is de gemiddelde temperatuur over de afgelopen eeuw gestegen, komen zeer warme dagen steeds vaker voor en is de hoeveelheid en intensiteit van neerslag toegenomen. Om verdere opwarming van de aarde te voorkomen en de gevolgen hiervan te beperken, is tijdens de klimaatconferentie van Parijs in 2015 (COP 21) een bindend klimaatakkoord bereikt tussen bijna 200 deelnemende landen. Met deze overeenstemming moet de opwarming van de aarde beperkt blijven tot minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk, met 1,5 graad als streefwaarde (PDC Informatie Architectuur, 2018). Om aan de overeenstemming te voldoen, moet Nederland een energietransitie realiseren van fossiele brandstoffen naar duurzame energiebronnen, zoals zon en wind (Kabinet, 2019) (RIVM, 2023).

Om deze transitie in goede banen te leiden, heeft het kabinet in juli 2019 het nationale Klimaatakkoord gepresenteerd. In het Klimaatakkoord staan stevige doelstellingen om de energietransitie te bevorderen, met als centraal doel de nationale broeikasgasuitstoot in 2030 met 49% terug te dringen ten opzichte van 1990. Dit doel heeft de gemeente Leeuwarden overgenomen in de Leeuwarder Energieagenda (LEA) 2021-2024 (Gemeente Leeuwarden, 2020). In het Klimaatakkoord wordt aangegeven dat de regio zelf moet bepalen op welke manier de doelstellingen het beste gerealiseerd kunnen worden, hierbij ligt de manier van energieopwekking niet op voorhand vast (Kabinet, 2019). Momenteel is er een aantal belemmeringen voor de gemeente Leeuwarden om windenergie toe te staan. Hierdoor richt de gemeente Leeuwarden zich vooral op de opwekking en stimulering van energie uit zonprojecten.

Plan voor de Zon

Voorafgaand aan het Klimaatakkoord en de LEA 2021-2024 heeft de gemeente Leeuwarden in 2016 het bestemmingsplan 'Plan voor de Zon' vastgesteld. Dit bestemmingsplan is opgesteld om verdere kaders te stellen voor de realisatie van zonne-energieprojecten binnen de gemeente Leeuwarden. In de verordening Romte Fryslân, die in 2011 in werking is getreden, werden namelijk alleen regels en richtlijnen gesteld voor gemeentelijke ruimtelijke plannen die voortvloeien uit provinciale belangen. Het gaat dan om belangen waarvan de effecten het lokale niveau overstijgen (Provinciale Staten, 2014).

Het 'Plan voor de Zon' van de gemeente Leeuwarden heeft als doel om inzicht te bieden in de mogelijkheden voor het plaatsen van zonnepanelen zonder vergunning of met een minder zware procedure. Echter met de constante ontwikkelingen die plaatsvinden in provinciaal en nationaal zonne-energiebeleid, is het 'Plan voor de Zon' op een aantal vlakken achterhaald (Ekwadraat & Gemeente Leeuwarden, 2022). Bovendien is het 'Plan voor de Zon' niet meer gemeentedekkend. In Figuur 1 zijn de huidige gemeentelijke grenzen van de gemeente Leeuwarden in het rood weergegeven. Hierin zijn ook de gemeentelijke grenzen die in het 'Plan voor de Zon' worden gebruikt (1 januari 2017) in blauw weergegeven.

Figuur 1: Huidige gemeentelijke grenzen (2023) en gemeentelijke grenzen uit 'Plan voor de Zon'.

Zonnebrief

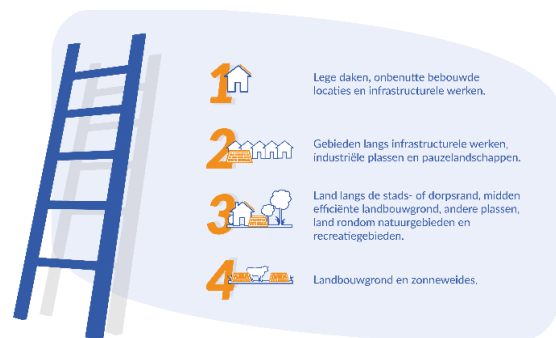
Op 20 mei 2022 heeft minister Jetten een brief aan de Tweede Kamer voorgelegd, waarin hij onder andere toelicht hoe het kabinet invulling gaat geven aan de afspraken in het coalitieakkoord met betrekking tot zon-PV (Photo Voltaic). In het coalitieakkoord heeft het kabinet aangegeven voor 2050 klimaatneutraal te willen zijn, waarbij het doel voor 2030 in de Klimaatwet is aangescherpt tot ten minste 55% CO₂-reductie en het beleid wordt gericht op 60% reductie (Jetten, 2022). In de zonnebrief heeft het kabinet een aantal speerpunten geformuleerd voor het zon-PV beleid. De eerste vier speerpunten richten zich op de toekomst van het zon-PV beleid en geven gezamenlijk vorm aan het vijfde speerpunt (Ekwadraat & Gemeente Leeuwarden, 2022).

Speerpunten zonnebrief

1. Meer zon op dak en andere objecten: faalfactoren wegnemen, normeren en inzet overheidsdaken.
 2. Multifunctioneel ruimtegebruik bij grondgebonden zonnepanelen.
 3. Zon-PV levert geld op, iedereen moet daarvan profiteren.
 4. Zon-PV moet passen binnen een circulaire economie.
 5. De speerpunten zijn agenderend voor het innovatiebeleid voor zon-PV.
- (Jetten, 2022)

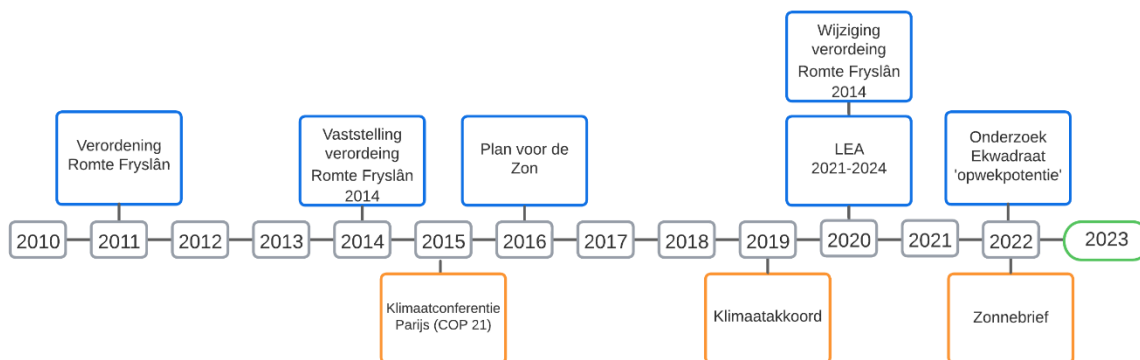
Analyse zonneladder

Om te voldoen aan de speerpunten uit de zonnebrief is een herziening van het bestemmingsplan 'Plan van de Zon' van gemeente Leeuwarden gewenst. De eerste stap is al gezet door in 2022 een analyse van de opwekpotentie binnen de gemeente te laten uitvoeren door adviesbureau Ekwadraat en ingenieursbureau ROM3D. Binnen deze analyse is gekeken naar zonprojecten en kleinschalige windprojecten en is een doorkijk gegeven naar grootschalige windprojecten. Hierbij is de zonneladder doorgerekend, wat aansluit bij speerpunt 1 en 2 uit de zonnebrief. De zonneladder is afgeleid van de voorkeursvolgorde voor zonne-energie uit het Klimaatakkoord en wordt gebruikt voor het verkennen van geschikte locaties voor het opwekken van zonne-energie en bevat vier treden, zoals weergegeven in Figuur 2. Elke trede in de zonneladder geeft een locatietype weer met bijbehorende voorkeursplaatsing van zonnepanelen. Volgens de zonneladder wordt eerst gekeken of zonnepanelen op of aan gebouwen kunnen worden bevestigd, hierdoor moet worden voorkomen dat landbouw- en natuurgronden onnodig worden gebruikt voor energieopwekking. (Rijksoverheid, 2023) (de Natuur en Milieufederaties, 2018). In 2020 is deze zonneladder opgenomen in een wijziging van de Verordening Romte Fryslân 2014 (Provincie Fryslân, 2020).

Figuur 2: Zonneladder (aarde.nl, 2021).

Uit het onderzoek van Ekwadraat is gebleken dat de theoretische opwekpotentie groot is, maar dat er een integraal beeld ontbreekt van de energieontwikkelingen en energie-infrastructuur voor de gemeente Leeuwarden richting 2030 en daarna (Ekwadraat & Gemeente Leeuwarden, 2022). Om verdere invulling te geven aan de speerpunten uit de zonnebrief, is het van belang om te onderzoeken hoe iedereen kan profiteren van zonne-energie (speerpunt 3). In het Klimaatakkoord wordt gestreefd naar een evenwichtige eigendomsverdeling waarbij 50% van de lokale omgeving eigenaar is van de productie van zonne-energie tegen 2030 (Kabinet, 2019). Door onderzoek te doen naar de invulling hiervan kan het huidige bestemmingsplan worden aangevuld, aangezien lokaal eigendom niet is opgenomen in het 'Plan voor de Zon'. Dit plan voorziet alleen in de ruimtelijke eisen van een initiatief, zoals de afstand van de zonnepanelen tot de rand van een perceel (BügelHajema & Gemeente Leeuwarden, 2016) (Ekwadraat & Gemeente Leeuwarden, 2022).

Figuur 3: Tijdlijn belangrijke beleidsdocumenten voor de gemeente Leeuwarden.

Door alle relevante beleidsdocumenten uit het verleden te bekijken, is de huidige stand van zaken bepaald. Figuur 3 toont een tijdlijn met deze relevante beleidsdocumenten. De blauwe blokken aan de bovenkant van de tijdlijn zijn documenten die zijn opgesteld door de gemeente Leeuwarden of de provincie Friesland. De oranje blokken aan de onderkant van de tijdlijn zijn belangrijke centrale gebeurtenissen of documenten die zijn opgesteld door het kabinet en gelden voor Nederland. In deze tijdlijn is ook zichtbaar dat sinds de vaststelling van het nationale Klimaatakkoord in 2019 een aantal zeer belangrijke documenten is opgesteld. Met name de zonnebrief van minister Jetten heeft geleid tot een hernieuwde focus op het onderzoek naar het huidige zonbeleid van de gemeente Leeuwarden.

Probleemstelling

De gemeente Leeuwarden is voornemens de doelstelling omtrent lokaal eigendom uit het nationale Klimaatakkoord over te nemen in het nieuw te ontwikkelen bestemmingsplan of omgevingsplan. Om voor 2030 een evenwichtige eigendomsverdeling van 50% eigendom van de productie van zonne-energie van de lokale omgeving te realiseren, is er onderzoek nodig naar de invulling hiervan. Momenteel is nog niet vastgesteld hoe 50% lokaal eigendom kan worden ingevuld in de gemeente Leeuwarden. Er moet daarom onder andere onderzoek worden gedaan naar het standpunt van de gemeente hierover. Zoals eerder is vermeld, is er een aantal belemmeringen voor de uitvoering van grootschalige windenergieprojecten. Daarom ligt de focus van dit onderzoek op grootschalige zonne-energieprojecten van meer dan 15 kilowattpiek (kWp). Dergelijke projecten zijn essentieel om in de energietransitie te voorzien en hebben een grotere impact op de omgeving en het elektriciteitsnet dan kleinschalige zonne-energieprojecten. Bij alle treden van de zonneladder kan lokaal eigendom worden opgenomen bij grootschalige zonne-energieprojecten. Door onderzoek te doen naar zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen, wordt hier geen onderscheid in gemaakt.

Het huidige bestemmingsplan 'Plan voor de Zon' is verouderd, niet gemeentedekkend en sluit niet meer aan bij de huidige doelstellingen van het kabinet en het college van Leeuwarden. Niet alleen op de langere termijn, maar ook nu al betekent dit dat er geen uniform beleid is omtrent lokaal eigendom. Dit kan leiden tot onduidelijkheid en verkeerde beslissingen bij aanvragen van grootschalige zonne-energieprojecten in de gemeente Leeuwarden.

Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de verschillende beoordelingscriteria die bij lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten toepasbaar zijn voor de gemeente Leeuwarden. Vanuit de praktijk worden diverse invalshoeken van succes- en faalfactoren verzameld, zodat deze tot beoordelingscriteria kunnen worden opgesteld. De gemeente Leeuwarden kan deze inzichten gebruiken om een nieuw bestemmingsplan of omgevingsplan voor zonne-energie te ontwikkelen. Hierdoor kan de gemeente Leeuwarden een gewogen en onderbouwde beslissing nemen over welke kaders gewenst zijn om vast te leggen in het beleid van de gemeente Leeuwarden omtrent lokaal eigendom.

Onderzoeksvraag en deelvragen

Hoofdvraag:

Welke beoordelingscriteria zijn toepasbaar voor het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten van meer dan 15 kWp met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in de gemeente Leeuwarden?

Deelvragen:

1. Welke wensen en ideeën zijn er bij de gemeente Leeuwarden om invulling te geven aan lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen?
2. Welke ervaringen, gebaseerd op interviews en literatuurstudie, hebben andere gemeenten in Nederland al opgedaan bij de beleidsmatige invulling van minimaal 50% lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen?
3. Welke ervaringen, gebaseerd op interviews en literatuurstudie, zijn er al opgedaan bij voorbeeldprojecten in Nederland met minimaal 50% lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen?
4. Welke wensen en ideeën zijn er bij energievoöperaties in de gemeente Leeuwarden om invulling te geven aan 50% lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen, die aansluiten bij de wensen en ideeën van de gemeente Leeuwarden?
5. Hoe vertalen de geïnventariseerde wensen, ideeën en ervaringen met betrekking tot lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen zich naar beoordelingscriteria?

Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport is op de volgende manier opgebouwd. In dit eerste hoofdstuk wordt de inleiding beschreven. In hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader van dit onderzoek toegelicht. Vervolgens is in hoofdstuk 3 de kwalitatieve onderzoeksmethode uitgewerkt, waaronder de wijze van verwerking van de verschillende interviews. Daaropvolgend zijn in hoofdstuk 4 de resultaten van de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden weergegeven. In Hoofdstuk 5 zijn de resultaten van de ervaringen van andere gemeenten in Nederland uitgewerkt. In hoofdstuk 6 zijn de resultaten van de ervaringen van een aantal voorbeeldprojecten van lokaal eigendom in Nederland verwerkt. In hoofdstuk 7 zijn de resultaten van de wensen en ideeën van energievoöperaties uit de gemeente Leeuwarden uitgewerkt. In hoofdstuk 8 is de definitie van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden bepaald door middel van input uit verschillende interviews. In hoofdstuk 9 zijn de beoordelingscriteria van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden uitgewerkt. In hoofdstuk 10 is de conclusie weergegeven. Ten slotte zijn in hoofdstuk 11 de discussiepunten en in hoofdstuk 12 de aanbevelingen uitgewerkt en toegelicht.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader van het onderzoek geschetst. Aangezien het onderzoek zich focust op grootschalige zonne-energieprojecten, is eerst literatuuronderzoek naar de verschillende soorten energieopwekking gedaan en is verduidelijkt wat er precies onder grootschalig wordt verstaan. Daarnaast focust het onderzoek zich op het begrip 'lokaal eigendom' en ook hier is literatuuronderzoek naar gedaan. Ook wordt in dit hoofdstuk de voor dit onderzoek bepaalde definitie van 'lokaal eigendom' toegelicht.

2.1 Grootschalige zonne-energieprojecten

Soorten energieopwekking

Om een beter beeld te krijgen van grootschalige zonne-energieprojecten is het allereerst van belang om de verschillende mogelijkheden voor grootschalige energieopwekking te onderzoeken. Energie kan worden opgewekt door conventionele en hernieuwbare energiebronnen. Energie afkomstig van conventionele energiebronnen wordt ook wel grijze of fossiele energie genoemd. Bij de productie van deze energie worden fossiele brandstoffen zoals steenkool, aardolie en aardgas gebruikt. Deze brandstoffen zijn schaars en eindig. Daarnaast wordt er CO₂ uitgestoten bij het gebruik van deze brandstoffen, waardoor het bijdraagt aan de klimaatverandering (Pure Energie, 2022) (Milieu Centraal, 2023).

Naast de conventionele energiebronnen zijn er hernieuwbare energiebronnen. Energie afkomstig van deze energiebronnen wordt ook wel groene of duurzame energie genoemd. De productie van deze energie komt uit onuitputtelijke bronnen, zoals zon, wind en water (Pure Energie, 2022) (Milieu Centraal, 2023). De keuze van deze bronnen voor grootschalige energieopwekking hangt af van verschillende factoren, zoals de beschikbaarheid van de grondstoffen, de kosten en de impact op het milieu en de samenleving. Alle verschillende soorten energieopwekking zijn weergegeven in een schema in Bijlage 1 - Schema soorten energieopwekking. In dit schema is te zien dat er al veel vormen van hernieuwbare energie bestaan en dat deze uit verschillende bronnen kunnen worden opgewekt.

Verschil grootschalig en grootverbruikaansluiting

Naast de verschillende manieren van energieopwekking is er een verschil tussen de begrippen grootschalige energieopwekking en grootverbruikaansluiting. Als het gaat over grootschalige zonne-energieprojecten, wordt er in het Klimaatakkoord gesproken over projecten met een opwekvermogen van meer dan 15 kilowattpiek (kWp) (Kabinet, 2019). Deze grens van 15 kWp is afkomstig van de subsidie Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++). Een eis van deze subsidie is dat de daadwerkelijke zoninstallatie aangesloten moet worden op een grootverbruikaansluiting (RVO Nederland, 2023). Een grootverbruikaansluiting is een energieaansluiting van meer dan 3 x 80 ampère (A) (Liander, 2023). Kleinschalige zonne-energieprojecten hebben een opwekvermogen dat kleiner of gelijk is aan 15 kWp. Het betekent niet dat een grootschalig zonne-energieproject automatisch een grootverbruikaansluiting heeft, want er kunnen maximaal circa 150 zonnepanelen op een kleinverbruikaansluiting aangesloten worden (RVO, 2022). Een zonnepaneel levert gemiddeld 300 Wp op (Essent, 2023), dus voor 150 zonnepanelen zou er 45 kWp geleverd kunnen worden. Dit is meer dan de 15 kWp die eerder gesteld is.

Om grootschalige zonne-energieprojecten later in het onderzoek beter te kunnen vergelijken, is ervoor gekozen om categorieën te creëren. Het verschil tussen de inspanningen en benodigdheden voor een project van 15 kWp en van 1 MWp is bijna niet te vergelijken. Daarom zijn de volgende drie categorieën gekozen: 15 tot 500 kWp, 500 tot 1 MWp en > 1MWp. De grens tot 500 kWp is overgenomen uit de Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking (SCE).

2.2 Lokaal eigendom

In het Klimaatakkoord is het streven geformuleerd om voor 2030 een evenwichtige eigendomsverdeling van 50% van de productie van zonne-energie in eigendom van de lokale omgeving (burgers en bedrijven) te realiseren (Kabinet, 2019). Om dit te kunnen bereiken, is het eerst nodig om het begrip lokaal eigendom te onderzoeken en te definiëren. Lokaal eigendom bestaat uit twee verschillende onderdelen die op verschillende manieren geïnterpreteerd kunnen worden, waardoor de betekenis en invulling van lokaal eigendom kunnen verschillen. Een voorbeeld hiervan is zichtbaar in het eigen beleid van de gemeente Leeuwarden. In de LEA 2021-2024 is namelijk het volgende opgenomen over lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten: "Initiatiefnemers worden geacht om te streven naar 50% lokaal eigenaarschap. Aansluitend op de ambities in het Klimaatakkoord en in de provincie. Waar de 50% lokaal eigenaarschap niet haalbaar is, moet dit worden onderbouwd en aangegeven welke alternatieve vorm van participatie zal worden toegepast". Opmerkelijk is dat in de LEA het woord 'eigenaarschap' is gebruikt in plaats van het woord 'eigendom'. Dit is namelijk afwijkend van het Klimaatakkoord (Gemeente Leeuwarden, 2020).

Verschil eigendom en eigenaarschap

Er zijn dus twee verschillende begrippen die door elkaar worden gebruikt in beleidsdocumenten. Dit bleek ook uit de afgenomen interviews binnen de gemeente Leeuwarden. Tijdens deze zeven interviews bleken twee respondenten eigendom en eigenaarschap als hetzelfde begrip te zien. Dit gaven zij aan nadat hierop doorgevraagd werd, omdat zij zelf het woord eigenaarschap noemden. Bij de andere respondenten is hier niet naar gevraagd, aangezien zij zelf het woord eigenaarschap niet noemden in hun antwoorden (Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden, 2023).

'Eigendom' verwijst naar het juridische recht om iets te bezitten, te gebruiken en te beheren. Er bestaan geen rechten op zaken die verder gaan dan het eigendomsrecht. Het eigendomsrecht geeft de eigenaar een exclusieve bevoegdheid om over het recht te beschikken en te gebruiken. Die bevoegdheid geldt tegenover iedereen. Als iemand bijvoorbeeld een huis bezit, heeft die persoon het recht om het te gebruiken, te verhuren of te verkopen. Daarnaast heeft diegene de plicht om het te onderhouden en belastingen te betalen (Gubbels, sd).

'Eigenaarschap' verwijst meer naar de emotionele en psychologische band die iemand heeft met een bezit. Eigenaarschap gaat een laagje dieper dan betrokkenheid; het gaat om het gevoel van verantwoordelijkheid, zorg en verbondenheid. Daarbij neemt iemand die eigenaarschap toont verantwoordelijkheid (ook als het even tegenzit), omdat het belangrijk is voor diegene. Als iemand bijvoorbeeld een huis bezit, kan die persoon een gevoel van trots en voldoening hebben over het bezitten van een eigen huis en zich verantwoordelijk voelen voor het onderhoud en de zorg ervoor (Oosterhout, 2023).

Concluderend heeft eigendom betrekking op de juridische rechten en plichten, terwijl eigenaarschap meer gaat over het gevoel van verantwoordelijkheid en verbondenheid. Eigendom sluit eigenaarschap niet uit, maar eigenaarschap sluit wel eigendom uit.

Verschillende perspectieven lokaal eigendom

Nationaal Programma RES

In het 'Werkblad Lokaal Eigendom' van Nationaal Programma Regionale Energie Strategie (RES) wordt gesteld dat de meeste RES-regio's het streven van 50% lokaal eigendom uit het Klimaatakkoord hebben overgenomen in hun Regionale Energiestrategieën. Daarbij heeft het Nationaal Programma RES een algemene definitie van lokaal eigendom opgesteld: "lokaal eigendom betekent dat inwoners en ondernemers collectief (gedeeltelijk) eigenaar zijn van de installatie van een wind- of zonnepark, meestal in de vorm van een energie-, wijk- of dorpscoöperatie, en zeggenschap hebben over (de ontwikkeling van) het project, inclusief (een deel van) de opbrengsten". Lokaal eigendom heeft in deze definitie betrekking op zeggenschap en het vertegenwoordigen van de belangen van de omgeving. Het is bedoeld om de lokale omgeving zeggenschap te geven over zonne-energieprojecten, inclusief de ontwikkeling, landschappelijke inpassing en opbrengsten van die projecten. Door de lokale omgeving zeggenschap te geven, kan er binnen het project ook een eerlijke verdeling van de lusten en lasten worden afgesproken. Dit alles is gericht op het bevorderen van maatschappelijke acceptatie van zonen windprojecten. Het is aan elke RES-regio om binnen de kaders van deze algemene definitie het begrip lokaal eigendom regionaal en/of lokaal verder in te vullen (Nationaal Programma RES, sd).

FEA

De Fryske Energie Alliantie (FEA) geeft actief input voor het tot stand komen van de RES Fryslân. De FEA bestaat uit elf betrokken maatschappelijke organisaties, zoals Vereniging Circulair Friesland en Vereniging Friese Woningcorporaties. Samen hebben deze organisaties een visie gecreëerd voor de energietransitie en het behalen van de klimaatdoelen (Schone Energie Fryslân, 2023). In deze visie stelt de FEA dat het vormgeven van lokaal eigendom, naast zeggenschap van omwonenden bij de ruimtelijke inpassing, voorop moet staan in de Friese energietransitie. Daarnaast benadrukt de FEA dat er gefocust moet worden op de randvoorwaarden van lokaal eigendom binnen de RES Fryslân (Schone Energie Fryslân). Volgens de FEA is lokaal eigendom van groot belang voor de energietransitie in Friesland. Om interpretatieverschillen tussen bewoners, ontwikkelaars en overheden te voorkomen, is het essentieel dat de RES Fryslân een duidelijke definitie van lokaal eigendom hanteert. In deze definitie moet zeggenschap van de omgeving in de ontwikkeling en exploitatie van een duurzaam energieproject centraal staan. Tot op heden is er nog geen definitie van lokaal eigendom verstrekt door de RES Fryslân. Lokaal eigendom lijkt echter juridisch niet afdwingbaar te zijn voor afzonderlijke gemeenten. Daarom moet de RES Fryslân een aantal procesmatige verplichtingen opnemen die leiden tot lokaal eigendom als eindresultaat (Friese Energie Alliantie, 2021).

Hier Opgewekt

Volgens Hier Opgewekt (2019) heeft de lokale omgeving zeggenschap over het project en de geldstromen als zij eigenaar is van een zonnepark. Bij het ontwikkelen van een project hoort ook ondernemen en risico nemen, zoals andere ontwikkelaars van zonneprojecten dat ook doen. In het Klimaatakkoord is 50% eigendom van de lokale omgeving opgenomen als streven, niet als verplichting. Eigendom is één van de mogelijke uitkomsten van een zorgvuldig proces met de lokale omgeving. Andere vormen, waarbij de lokale omgeving ook mee kan participeren, zijn bijvoorbeeld financiële participatie of een omgevingsfonds (hieropgewekt.nl, 2019).

Verschillende invullingen lokaal eigendom

In zowel de LEA als het Klimaatakkoord wordt geen duidelijke definitie gegeven voor wanneer het eigendom of eigenaarschap als 'lokaal' wordt beschouwd. Wel is duidelijk dat met de lokale omgeving wordt bedoeld op de burgers en bedrijven die in de omgeving van het project wonen of gevestigd zijn. Maar waar ligt de grens van lokaal? Is dit bijvoorbeeld beperkt tot omwonenden die zicht hebben op de zonnepanelen, of kunnen ook andere inwoners van de desbetreffende gemeente mede-eigenaar worden? Kan de grens misschien zelfs wel op regionaal of provinciaal niveau liggen? En welke partijen worden als de omgeving beschouwd (hieropgewekt.nl, 2020). Volgens Hier Opgewekt (2020) is het van belang om te weten dat dit per project nader uitgewerkt moet worden. Het blijft namelijk maatwerk per project, omdat geen enkele situatie hetzelfde is.

Gemeente

Als er gekeken wordt naar het begrip 'lokaal' vanuit ruimtelijke schaalniveaus, dan wordt dit over het algemeen gedefinieerd als de directe woon- en werkomgeving van mensen, zoals een buurt, wijk, dorp of stad. De maximale grens van wat lokaal is, is een gemeente. Een provincie valt namelijk onder regionaal niveau (Mol, 2023). Maar het is onverstandig om de gemeentelijke grenzen aan te houden als grens voor 'lokaal' bij lokaal eigendom. Het kan namelijk voor problemen zorgen bij de initiatiefnemers als er bijvoorbeeld een gemeentelijke herindeling plaatsvindt. Verder kan het, bij een strikte hantering van deze grenzen, voorkomen dat inwoners aan de rand van een gemeente niet zouden kunnen meedoen aan het zonne-energieproject in buurgemeenten, terwijl zij hier praktisch naast wonen (hieropgewekt.nl, 2023).

Buurten

De buurten van Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) van de gemeente Leeuwarden zouden ook kunnen worden gebruikt als indicatie van de lokale omgeving. De CBS-buurten van de gemeente Leeuwarden zijn weergegeven in Bijlage 2 - Kaart CBS-buurten gemeente Leeuwarden in Figuur 11. Dit zou inhouden dat de gehele buurt mag meebeslissen en kan participeren als er een grootschalig zonne-energieproject wordt gerealiseerd. Het is echter belangrijk om te benadrukken dat hierbij dezelfde problemen kunnen ontstaan als bij het hanteren van de gemeentelijke grenzen. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat een andere buurt zich erg betrokken voelt bij de realisatie van een nieuw zonnepark, maar door het strikt hanteren van de buurtgrenzen zij geen deel uit kunnen maken van het project. Dit moet voorkomen worden, omdat het bij lokaal eigendom juist gaat om het stimuleren van de acceptatie van grootschalige energieprojecten.

PostCodeRoos

Eerder is er voor het bepalen van de lokale omgeving de PostCodeRoos (PCR) regeling gebruikt. Deze regeling bestaat niet langer en is vanaf 1 april 2021 vervangen door de Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking (SCE). Bij beide regelingen is dezelfde afbakening van deelnemende gebieden gebruikt, de postcoderoosgebieden. Het PCR-gebied wordt bepaald door de plaats waar het zonne-energieproject is gesitueerd. Deze postcode (4-cijverige gebied) vormt het 'hart' van de roos. De aangrenzende postcodegebieden vormen de blaadjes van de roos. Ook wanneer een aangrenzend postcodegebied maar met een klein puntje grenst aan het hart van het gebied, wordt deze meegerekend. Sinds 1 januari 2016 is de PostCodeRoos verruimd en mag het zonne-energieproject ook in één van de blaadjes gesitueerd zijn. Op deze manier kunnen coöperaties ook gebruik maken van daken aan de randen van de roos waardoor de kans om aan het project deel te nemen verruimd wordt (postcoderoosregeling.nl, 2023).

Afstandskader

Om flexibel te kunnen zijn bij de aanduiding van de lokale omgeving bij de realisatie van zonne-energieprojecten kan er ook worden gekozen om hier geen objectieve kaders aan te stellen. Als wel een afstandskader gesteld zou worden kan dat onwerkbaar zijn, als deze streng wordt gehanteerd. Als een huishouden wil deelnemen in het project zou per woning moeten worden vastgesteld wat de afstand tot het zonne-energieproject is. Daarnaast is er bij deze maatregel een ongelijke verdeling, omdat dunbevolkte gebieden in het nadeel zijn. Er zijn in het gestelde afstandskader veel minder huishoudens die mee zouden kunnen doen aan het project dan in dichter bevolkte gebieden (hieropgewekt.nl, 2023).

Aard en schaal

Er kan gekozen worden om in plaats daarvan de grens van de lokale omgeving af te laten hangen van de aard en schaal van het zonne-energieproject. Hierbij moet per situatie worden beoordeeld of de grootte van het zonne-energieproject past bij de omliggende stad of het omliggende dorp. Het kan hierdoor niet zo zijn dat er een zonnepark van meerdere hectares gerealiseerd wordt bij een dorp waar maar enkele honderden inwoners wonen. Dit past niet bij de aard en schaal van de lokale omgeving.

2.3 Definitie lokaal eigendom

Samengevat gaat het bij lokaal eigendom vooral om de participatie in het gehele proces van de lokale omgeving. Dit heeft als doel om bewoners inspraak te geven in de landschappelijke inpassing van zonne-energieprojecten en de maatschappelijke acceptatie hiervan te verhogen. Bij deze participatie hoort ook een financieel aspect, waarbij de lokale omgeving investeert en risico neemt. Hierbij gaat het er ook om dat de lokale omgeving profiteert van de opbrengsten van een zonne-energieproject.

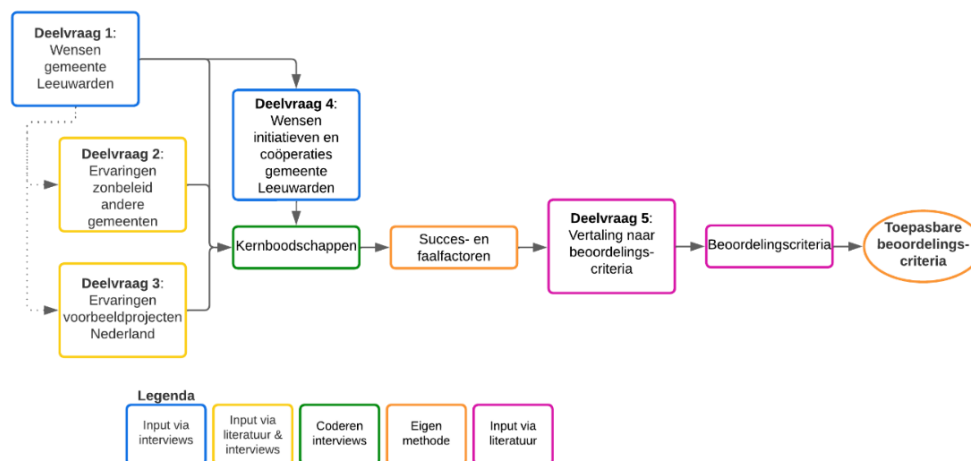
In dit onderzoek wordt de volgende definitie van lokaal eigendom gebruikt: *"bij lokaal eigendom moet minimaal 50% van de opbrengsten van het zonne-energieproject ten goede komen aan de lokale omgeving. Hierbij staat centraal dat de lokale omgeving zelf invloed heeft op de ontwikkeling en exploitatie van het zonne-energieproject en zelf de invulling van de opbrengsten bepaalt. De CBS-buurtten van de gemeente Leeuwarden worden als grens van de lokale omgeving aangehouden."*

3. Methode

In dit hoofdstuk wordt de methode van dit kwalitatieve onderzoek beschreven. Het onderzoek bestond uit een combinatie van literatuur en praktijkonderzoek. Bij verschillende deelvragen zijn meerdere semi-gestructureerde interviews afgenomen. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk toegelicht hoe de interviews verwerkt en geanalyseerd zijn en hoe er is omgegaan met ethische aspecten. Ook de totstandkoming van de keuzes in de respondenten is hierbij toegelicht. Daarnaast wordt er in dit hoofdstuk toegelicht welke aanpak per deelvraag is gebruikt om tot toepasbare beoordelingscriteria voor de gemeente Leeuwarden te komen. In Figuur 4 is het proces van de totstandkoming van de toepasbare beoordelingscriteria voor de gemeente Leeuwarden weergegeven. Hierbij zijn de deelvragen verwerkt en is aangegeven op welke manier de informatie is vergaard.

Figuur 4: Schematisch weergave van het onderzoeksproces van de deelvragen met de manier van informatie verzamelen.

De eerste deelvraag leverde voornamelijk input voor deelvraag 4 en de kernboodschappen die uit alle semi-gestructureerde interviews zijn geconcludeerd. Deze deelvraag vormde de basis voor dit onderzoek, omdat het van belang was om eerst de eigen wensen en ideeën te inventariseren. Deelvraag 2 en 3 zijn eerst door middel van een literatuurstudie onderzocht. Uit dit literatuuronderzoek is naar voren komen met welke partijen het van belang was om in gesprek te gaan en meer informatie te verzamelen. Na het coderen van de interviews zijn verschillende kernboodschappen naar voren gekomen. Door het toepassen van een eigen methode om deze kernboodschappen om te zetten naar succes- en faalfactoren, is er bij deelvraag 5 een vertaalslag gemaakt naar beoordelingscriteria. Door deze beoordelingscriteria met een eigen methode te toetsen, zijn er beoordelingscriteria gemaakt die voor de gemeente Leeuwarden toepasbaar zijn.

Voorafgaand aan elk interview is verteld wat er met de gegevens wordt gedaan. Het afstudeeronderzoek wordt gepubliceerd op de kanalen van Hogeschool Van Hall Larenstein. Daarnaast wordt het binnen de gemeente Leeuwarden intern en mogelijk extern verspreid. Om dit ook duidelijk te maken aan de respondenten, is voorafgaand aan elk interview een toestemmingsformulier ondertekend. Het format hiervan is bijgevoegd in Bijlage 3 - Toestemmingsformulier deelname onderzoek. De antwoorden van de respondenten zijn zoveel mogelijk gegeneraliseerd en er zijn geen namen maar functieomschrijvingen gebruikt.

Daarnaast is bij alle interviews de voor dit onderzoek bepaalde definitie van lokaal eigendom voorgelegd. Daarbij is gevraagd wat de respondent vond van deze definitie. Omdat het best een lange definitie is, is deze uitgeprint meegenomen zodat de respondent de tijd kon nemen om deze definitie te lezen, tot zich te nemen en er een mening over te vormen. Door aan verschillende partijen te vragen hoe ze denken over deze definitie, is deze gevalideerd. Zo kon er na het beantwoorden van deelvraag 1 een herziene definitie gemaakt worden. Na het beantwoorden van deelvraag 2, 3 en 4 is nogmaals een herziene definitie gemaakt. Op het einde van het onderzoek is er in samenspraak met de opdrachtgever de einddefinitie gemaakt. Op basis van deze terugkoppeling kan de gemeente Leeuwarden nagaan of deze definitie van lokaal eigendom passend is voor het nieuwe beleid.

3.1 Verwerking en analyse interviews

De interviews in dit onderzoek bestonden uit semi-gestructureerde interviews. Deze vorm van interviewen wordt ook wel een kwalitatief of diepte-interview genoemd. Bij deze vorm van interviewen wordt een interviewschema gebruikt met vooropgestelde vragen, maar hier mag wel van afgeweken worden. Op deze manier is er de mogelijkheid om te kunnen doorvragen als een respondent iets interessants zegt of er meer uitleg gegeven moet worden bij een antwoord. Door deze manier van interviewen is meer gedetailleerde informatie verkregen (Dingemanse, 2021). Het gevaar bij semi-gestructureerde interviews is wel dat er mogelijk relevante informatie gemist kan worden, omdat daar niet specifiek naar gevraagd wordt. Door gebruik te maken van vooraf opgestelde werkbladen is dit risico zo klein mogelijk gemaakt.

Transcriberen

Om de afgenomen interviews goed te verwerken was het eerst nodig om deze te transcriberen. Hiervoor is het betaalde programma Happy Scribe gebruikt. Transcriberen kan op vier verschillende manieren: letterlijk transcript, intelligent letterlijk transcript, bewerkt transcript en fonetisch transcript. Hierbij is de mate van bewerking van het originele interview bepalend (MAXQDA, 2023). Voor het transcriberen van de interviews is gekozen voor intelligent letterlijke transcriptie. Hierbij worden alle afleidende herhalingen en stopwoorden (zoals uhm) verwijderd en foutieve zinsopbouw aangepast, zodat het beter leesbaar wordt zonder de bedoelde betekenis aan te passen. De transcripten zijn als een losse bijlage van dit onderzoeksrapport bijgevoegd en alleen inzichtelijk voor de opdrachtgever.

Coderen

Na het transcriberen van de interviews was het van belang dat deze werden gecodeerd, zodat er structuur kon worden aangebracht. Er is gekozen om de interviews handmatig in Excel te coderen. Hier is voor gekozen, omdat tijdens het proces van het uitwerken van de interviews bleek dat het aanleren van de coderingsprogramma's NVIVO en ATLAS.TI erg tijdrovend was. Door op een versimpelde manier de interviews te coderen is er tijd bespaard en is het voor de opdrachtgever ook makkelijker om de data te begrijpen. Hierdoor is het onderzoek reproduceerbaarder geworden.

Allereerst is per interview het transcript doorgenomen en zijn de antwoorden op de gestelde vragen gearceerd in het geel. Ook afwijkende antwoorden en belangrijke uitspraken zijn geel gearceerd. Deze teksten zijn vervolgens naar het Excel document gekopieerd en verkort opgeschreven. Tijdens de interviews hebben de respondenten verschillende voorbeelden gegeven. Deze zijn oranje gearceerd in de transcripten. Zo kon er tijdens het onderzoek makkelijk worden verwezen naar deze voorbeelden. In Figuur 5 is een voorbeeld weergegeven van hoe de eerste fase van codering er in het transcript van respondent 1 uit ziet.

een park wat ergens langs de rand van een dorp staat en dan zeg je natuurlijk van ja dat dorp, dat moet natuurlijk meteen mee kunnen. De schaalgrootte van zo'n soort cirkel van wie er mee moet kunnen, dat is een hele goeie. In principe zal je zonneparken altijd aan de rand van dorpen zien. Dat is gewoon ruimtelijk beleid ook van de provincie, dus daar zullen we ons enigszins aan moeten houden. Sowieso dus dat dorp of die stadsrand waar dat park gerealiseerd wordt of dat bedrijventerrein, die moeten mee. Maar eigenlijk zou ik erover na gaan denken van hoe groter het park, hoe groter de reikwijdte van wie er mee moeten kunnen doen, want hoe groter ook de opbrengsten. Want anders kan je ook in de situatie komen dat je bijvoorbeeld een heel klein dorp hebt met een heel groot park en dat wordt dan gewoon een mega rijk dorp. Wat op zich hartstikke leuk is en klinkt ook hartstikke goed, maar misschien moet je ook wel zeggen van nou, dat mag het dorp daarnaast ook. Een mooi voorbeeld is Reduzum, dat is dan geen park maar een molen. Maar goed, eerst was het Reduzum en een aantal mensen van Reduzum met die molen. Dat werd steeds groter tot heel Reduzum. Maar ja, de omliggende dorpen zien ook uit op die molen en op zich ging die molen zo goed dat anderen dorpen ook wel mee konden doen. En je hebt daar een schooltje, de

Figuur 5: Voorbeeld van een transcript met codering door middel van geel gearceerde belangrijke stukken en oranje gekleurde voorbeelden. Selectie uit transcript van respondent 1.

Vervolgens is in Excel bij deze geel gearceerde tekst verkort het onderwerp opgeschreven in de vorm van een label. Daarna is een overkoepelend thema bedacht dat bij de antwoorden van de desbetreffende vraag past. De oranje gearceerde teksten zijn niet in deze Excel-tabel verwerkt. Een paar voorbeelden van deze codering in Excel zijn in Figuur 6 weergegeven.

Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden				
Respondent	Tekstfragment	Label - open coderen	Thema - axiaal coderen	Antwoord vraag
R1	In principe zal je zonneparken altijd aan de rand van dorpen zien. Dat is gewoon ruimtelijk beleid ook van de provincie, dus daar zullen we ons enigszins aan moeten houden. Hoe groter het park, hoe groter de reikwijdte van wie er mee moeten kunnen doen, want hoe groter ook de opbrengsten. Lokaal is de directe omgeving en dat vind ik dan een straal van dat je in ieder geval of in het dorp woont waar die aan grenst of erop uitkijkt. Maar het is lastig dit goed te definiëren.	Definitie lokaal	Definitie lokaal	1
R1	Obligaties nemen in een park in Brabant. Dat wordt misschien bij die initiatiefnemers daar, als dat een private partij is, gezien als we hebben wel 80% niet lokaal, maar publiek eigendom. Dat is nou weer niet iets wat je wilt, want ik ondervind niet de last daarvan andere mensen die daar wonen die hebben er last van.	Duidelijke mening wat niet lokaal is	Definitie lokaal	1
R1	Lokaal eigendom is momenteel niet goed ingevuld. Het bestemmingsplan sluit niet aan bij het Klimaatakkoord. Er staat wel iets over opgenomen over lokaal eigenaarschap of eigendom, maar dat kan zo vrij geïnterpreteerd worden. Het staat er dan ook meer als participatie omschreven.	Huidige invulling lokaal eigendom gemeente LWD	Visie huidige situatie	2

Figuur 6: Voorbeeld van de codering in Excel waarbij de tekstfragmenten, respondentnummers, labels, thema's en vraagnummering zijn weergegeven.

Deze manier van coderen maakte het mogelijk om per thema de antwoorden van de verschillende respondenten te clusteren en te vergelijken. Hierdoor konden antwoorden met elkaar worden vergeleken en afwijkende uitspraken worden onderscheiden.

3.2 Deelvraag 1: Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden

Er zijn verschillende ambtenaren en politieke ambtsdragers geïnterviewd over hun wensen en ideeën met betrekking tot lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten. De opzet van deze interviews bestond uit semi-gestructureerde interviews, waardoor er voor de respondenten ook ruimte bleef om hun eigen ideeën en wensen over te brengen. Tijdens de interviews is het werkblad "Interview wensen gemeente Leeuwarden" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gevolgd om de interviews gestructureerd te houden. Voorafgaand is het gebruikte werkblad voorgelegd aan de opdrachtgever en een communicatiemedewerker van de gemeente Leeuwarden. Zij hebben dit werkblad van feedback voorzien en dit is voorafgaand aan de interviews verwerkt. Bij de inventarisatie van de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden zijn de vragen in de interviews bij alle respondenten hetzelfde gebleven. Er is gekozen om de interviewvragen niet voorafgaand aan het interview te delen. Juist omdat onderzocht is welke ideeën en wensen binnen de gemeente Leeuwarden leven, was het van belang om de eerste reacties van de respondenten te verzamelen. Door de vragen pas te delen op het moment van het interview, was het mogelijk om deze pure reacties te verzamelen.

De groep respondenten bestond uit zeven ambtenaren en politieke ambtsdragers met uiteenlopende functies, zoals beleidsadviseur, projectmanager, projectleider en wethouder. Deze selectie van personen is in samenspraak met de opdrachtgever gemaakt. De meeste respondenten zijn onderdeel van het team Advies en Ontwikkeling (A&O) binnen de gemeente Leeuwarden. De interviews zijn tussen 17 mei en 6 juni 2023 afgenomen. Elk interview heeft in een stille vergaderruimte in het gemeentehuis in Leeuwarden plaatsgevonden, waardoor de audio duidelijk opgenomen kon worden. De audiobestanden zijn na het transcriberen direct verwijderd. De interviews hadden een tijdsduur van maximaal één uur en duurden gemiddeld drie kwartier. De opdrachtgever is als eerste geïnterviewd en dit interview diende als een ijkpunt van het gebruikte werkblad. Dit interview heeft daarmee de basis gevormd voor de andere interviews. Na het afnemen van alle interviews is de transcriptie aan alle respondenten voorgelegd, zodat zij de gelegenheid hadden om de uitwerking van feedback te voorzien.

De resultaten van de interviews over de wensen en ideeën zijn per thema uitgewerkt. De volgende thema's zijn uit de codering van de interviews naar voren gekomen: visie huidige situatie, toekomstvisie, stakeholdergroepen, uitdagingen en obstakels, mogelijke maatregelen of instrumenten en belangrijke extra punten. De resultaten zijn aan de hand van deze thema's weergegeven in hoofdstuk 4. Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden.

3.3 Deelvraag 2: Ervaringen zonbeleid andere gemeenten

Het bestemmingsplan 'Plan voor de Zon' van de gemeente Leeuwarden is verouderd, niet gemeentedeckend en sluit niet meer aan bij de huidige doelstellingen van het kabinet en het college van Leeuwarden. Er zal hier een nieuwe invulling aan gegeven moeten worden. Door literatuuronderzoek gedaan te hebben naar beleidstukken en bestemmings- of omgevingsplannen op gebied van lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten in andere gemeenten in Nederland, is inspiratie opgedaan voor de invulling van een nieuw bestemmings- of omgevingsplan.

De gemeente Leeuwarden heeft nog geen uitgesproken keuze gemaakt in welke invulling zij wil geven aan lokaal eigendom, daarom is het van belang om alle mogelijkheden onderzocht te hebben. Voordat er van andere gemeenten geleerd kan worden hoe zij lokaal eigendom hebben vormgegeven is het van belang om eerst duidelijk te krijgen wat er juridisch mogelijk is voor een gemeente omtrent lokaal eigendom. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de verschillende rollen die een gemeente kan aannemen omtrent lokaal eigendom. Dit is in hoofdstuk 5. Ervaringen zonbeleid andere gemeenten uitgewerkt. Voor deze informatie is voornamelijk het 'Werkblad Lokaal Eigendom' van het Nationaal Programma RES gebruikt. Hierin staan verschillende handvaten voor het faciliteren van lokaal eigendom en het verankeren van lokaal eigendom in beleid. De 30 RES regio's in Nederland gebruiken informatie van het Nationaal Programma RES als leidraad voor hun eigen invulling (Nationaal Programma RES, 2023). Zo heeft de RES West-Overijssel in 2021 een duidelijke samenvatting in de vorm van een 'menukaart' gemaakt en ook hier is onder andere gebruik van gemaakt. In deze 'menukaart' worden de verschillende mogelijkheden omtrent lokaal eigendom uitgewerkt en verschillende voorbeelden benoemd.

Vervolgens is er onderzoek gedaan naar hoe een aantal gemeenten in Nederland lokaal eigendom hebben geborgd in hun beleid. Dit is onder andere verwerkt in een overzichtsmatrix. In deze matrix zijn verschillende gemeenten opgenomen die een breed scala van diverse invullingen beslaan. Hierdoor wordt duidelijk welke invullingen een gemeente kan geven aan lokaal eigendom en wat voor invloed dat heeft op het lokale beleid.

Bij het onderzoek naar de verschillende gemeenten is per gemeente aandacht besteed aan het aantal inwoners, of lokaal eigendom geëist is, de wijze van documentatie, het jaar van vaststellen van de documentatie, of de documentatie geëvalueerd is, de vastgelegde energiedoelen en de verschillende rollen die een gemeente kan aannemen. Per rol die een gemeente kan aannemen zijn twee verschillende gemeenten onderzocht, dus in totaal zijn er zes gemeenten onderzocht. De gemeenten zijn per rol op inwoneraantal geordend van laag naar hoog.

Ter extra verdieping op het literatuuronderzoek zijn er drie gemeenten geselecteerd waarmee interviews zijn afgenomen. Deze selectie is voortgekomen door vanuit verschillende invalshoeken onderzoek te doen naar meerdere gemeenten. De drie gekozen gemeenten verschillen in aanpak, grootte, rol en vastlegging van lokaal eigendom. Daarnaast zijn de gekozen gemeenten allemaal gelegen in het noorden van Nederland. Hierdoor zijn er meer overeenkomsten met de gemeente Leeuwarden, omdat de gemeenten een soortgelijk landschap en overeenkomende culturele waarden hebben als de gemeente Leeuwarden.

Er is gekozen om met een beleidsmedewerker van de gemeente Groningen, een beleidsadviseur van de gemeente Súdwest-Fryslân, een procesbegeleider en een beleidsmedewerker van de gemeente Waadhoeke een interview af te nemen. Door met deze gemeenten in gesprek te gaan is beter begrepen waarom bepaalde keuzes in het zonbeleid zijn gemaakt en zijn de praktijkervaringen opgehaald. De opzet van deze interviews bestaat uit semi-gestructureerde interviews, waardoor er voor de respondenten ook ruimte bleef om hun eigen ideeën en wensen over te brengen. Tijdens de interviews is het werkblad "Interview ervaringen zonbeleid andere gemeenten" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gevolgd om de interviews gestructureerd te houden.

Voorafgaand is het gebruikte werkblad voorgelegd aan de opdrachtgever en een communicatiemedewerker van de gemeente Leeuwarden. Zij hadden dit werkblad van feedback voorzien en dit is voorafgaand aan de interviews verwerkt. Bij de inventarisatie van de ervaringen van andere gemeenten zijn de vragen in de interviews bij alle respondenten hetzelfde gebleven. Er is gekozen om de interviewvragen voorafgaand aan het interview te delen. Juist omdat er meer dieptevragen over het beleid van de desbetreffende gemeente gesteld werden, was het voor de respondenten prettiger om deze voorafgaand te ontvangen. Hierdoor konden de respondenten zich beter voorbereiden en zich meer inlezen over hoe lokaal eigendom verankerd is in hun beleid.

De interviews zijn tussen 10 juli en 31 augustus 2023 afgenomen. Elk interview heeft online via Microsoft-Teams of in een stille vergaderruimte in het gemeentehuis plaatsgevonden, waardoor de audio duidelijk opgenomen kon worden. De audiobestanden zijn na het transcriberen direct verwijderd. De interviews hadden een tijdsduur van maximaal anderhalf uur en duurde gemiddeld één uur. Na het afnemen van alle interviews zijn de resultaten aan alle respondenten voorgelegd, zodat zij de gelegenheid hadden om de uitwerking van feedback te voorzien.

De resultaten van de interviews over het zonbeleid zijn per gemeente uitgewerkt en onderverdeeld in de rollen die een gemeente kan aannemen ten aanzien van lokaal eigendom. Tijdens de interviews zijn de volgende verschillende thema's naar voren gekomen: belangrijke aspecten bij beleidsvorming zon, invulling lokaal eigendom, lokaal eigendom een succes, ervaringen lokaal eigendom, uitdagingen bij huidige invulling zonbeleid, uitdagingen wet- en regelgeving, tips voor de gemeente Leeuwarden en belangrijke extra punten die de respondenten wilden meegeven aan dit onderzoek. De resultaten zijn in hoofdstuk 5. Ervaringen zonbeleid andere gemeenten uitgewerkt.

3.4 Deelvraag 3: Ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom

Om een beter beeld te krijgen van de huidige stand van zaken op het gebied van lokaal eigendom, is er literatuuronderzoek gedaan naar gerealiseerde grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in Nederland. De geïnventariseerde projecten dienen mogelijk als voorbeeldprojecten van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden. Hierbij geldt als eis dat de grootschalige zonne-energieprojecten minimaal voldoen aan de in het Klimaatakkoord gestelde 50% lokaal eigendom. Bij de inventarisatie van deze voorbeeldprojecten is een overzichtsmatrix gecreëerd. In deze matrix zijn de voorbeeldprojecten ingedeeld in volgende categorieën: provincie, opwekvermogen (met aantal panelen), oppervlakte, betrokken energiecoöperatie, percentage lokaal eigendom, jaar van realisatie en aangesloten bij Energie VanOns. De projecten zijn geordend op opwekvermogen van laag naar hoog. Door de voorbeeldprojecten in deze categorieën in te delen, wordt er tijdens het onderzoek rekening gehouden met de onderlinge verschillen. In totaal zijn er vier verschillende voorbeeldprojecten onderzocht. Op basis van suggesties van de respondenten uit de eerder afgenomen interviews zijn een aantal voorbeeldprojecten gekozen. Daarnaast is er aandacht besteed aan de eerdergenoemde categorieën, zodat er een variatie in de verschillende projecten aanwezig is.

Om te leren van de praktische ervaringen van deze voorbeeldprojecten in Nederland zijn er twee van deze voorbeeldprojecten geselecteerd waarmee interviews zijn afgenomen. Deze selectie is voortgekomen uit de eerder afgenomen interviews binnen de gemeente Leeuwarden en andere gemeenten. In deze interviews was gevraagd naar wat zij een goed voorbeeldproject binnen of buiten hun eigen gemeente vonden. Er is gekozen om met een bestuurslid van Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. en een bestuurslid van Energiecoöperatie IJlst een interview af te nemen. Het was niet mogelijk om het interview met Energiecoöperatie IJlst af te nemen door tijdsgebrek. Er is daarom gekozen om een schriftelijke reactie op dezelfde vragen als bij het interview over de dorpsmolen in Reduzum te gebruiken. Bij deze vragen is een aantal extra verdiepende vragen toegevoegd op de verschillende onderwerpen, zo is er getracht om toch diepgang in de antwoorden te creëren. Deze verdiepende vragen zijn tijdens het interview met het bestuurslid van Dorpsmolen Reduzum ook gesteld. Na het afnemen van alle interviews zijn de resultaten aan alle respondenten voorgelegd, zodat zij de gelegenheid hadden om de uitwerking van feedback te voorzien. De gebruikte vragenlijst is in het werkblad "Ervaringen voorbeeldprojecten Nederland – Stroomtuin IJlst" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen weergegeven.

De dorpsmolen in Reduzum is geen zonne-energieproject, maar is wel door meerdere respondenten genoemd als een goed voorbeeldproject. De opzet van het interview bestaat uit een semi-structureerde interview, waardoor er voor de respondent ook ruimte bleef om zijn eigen ideeën en wensen over te brengen. Omdat Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. een energie-coöperatie in de gemeente Leeuwarden is, zijn ook hun wensen onderzocht. Er is dus gekozen om in één interview informatie te vergaren over de dorpsmolen in Reduzum als voorbeeldproject en als energiecoöperatie in de gemeente Leeuwarden. De vragen over de wensen van energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden zijn over het algemeen hetzelfde als de vragen over de voorbeeldprojecten, waardoor het mogelijk was om het interview over de dorpsmolen in Reduzum te combineren. Om het interviews gestructureerd te houden, is tijdens de interviews het werkblad "Interview wensen en ideeën energiecoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gevolgd. Er is één aanpassing in dit werkblad gedaan door overal het woord "zonne-" weg te laten, omdat het een windmolen betreft. Door middel van dit interview en schriftelijke reactie is er onderzocht of er in de praktijk andere obstakels zijn dan die in de literatuur worden vermeld. De interviews dienden als een extra verdieping op het literatuuronderzoek naar de voorbeeldprojecten.

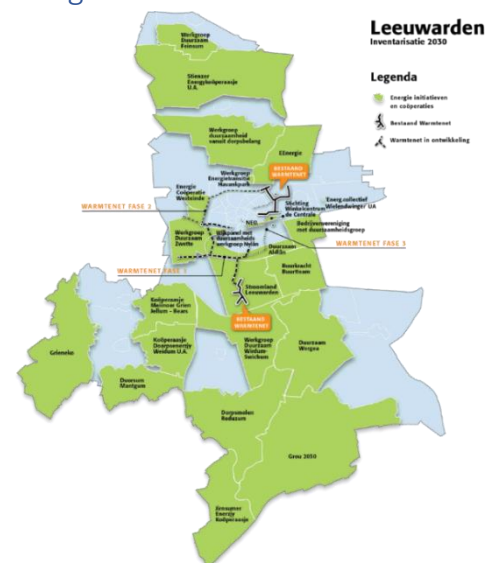

Voorafgaand is het gebruikte werkblad en de vragenlijst voorgelegd aan de opdrachtgever en een communicatiemedewerker van de gemeente Leeuwarden. Zij hadden deze documenten van feedback voorzien en dit is voorafgaand aan het interview verwerkt. Er is gekozen om de interviewvragen voorafgaand aan het interview te delen. Juist omdat er meer dieptevragen over de uitvoering en ervaringen van het energieproject gesteld werden, was het voor de respondent prettiger om deze voorafgaand te ontvangen. Hierdoor kon de respondent zich beter voorbereiden en bijvoorbeeld voorafgaand aan het interview binnen het eigen bestuur overleggen.

Het interview en de schriftelijke reactie zijn tussen 4 oktober en 15 oktober 2023 afgenomen. Het interview heeft op locatie van het desbetreffende project plaatsgevonden, waardoor er met eigen ogen gezien kon worden welke effecten een grootschalig energieproject heeft op de omgeving. De audio is niet opgenomen tijdens het interview met het bestuurslid van de dorpsmolen in Reduzum, vanwege een rumoerige setting op de locatie. Het interview had een tijdsduur van 1,5 uur. De resultaten van het interview en de schriftelijke reactie over de voorbeeldprojecten lokaal eigendom zijn per project uitgewerkt in hoofdstuk . Tijdens de interviews zijn de volgende verschillende thema's naar voren gekomen: invulling lokaal eigendom, betrekken lokale gemeenschap, belangrijke stakeholdergroepen, uitdagingen bij realiseren lokaal eigendom, ervaringen uitvoering project(en), wensen coöperatie en belangrijke extra punten die de respondenten wilden meegeven aan dit onderzoek.

3.5 Deelvraag 4: Wensen en ideeën energievoorziening gemeente Leeuwarden

Om tot belangrijke succes- en faalfactoren voor de gemeente Leeuwarden te kunnen komen, is er een toetsing nodig. Deze toetsing heeft plaatsgevonden door semi-structureerde interviews met energievoorziening binnen de gemeente Leeuwarden af te nemen. Binnen de gemeente Leeuwarden zijn er al meer dan twintig energievoorziening actief op het gebied van energieopwekking (Gemeente Leeuwarden, 2021). Deze zijn gedeeltelijk weergegeven in het groen in Figuur 7. Dit kaartje is echter al een aantal jaar oud en is niet volledig. In Bijlage 5 - Gegevens energie-initiatieven en -coöperaties gemeente Leeuwarden is Tabel 12 opgenomen met een overzicht van alle energie-initiatieven en -coöperaties in de gemeente Leeuwarden, inclusief de belangrijkste informatie zoals locatie, oprichtingsdatum, contactgegevens en/of website, ervaringen en eventuele gerealiseerde energieprojecten.

Figuur 7: Energie-initiatieven en -coöperaties in de gemeente Leeuwarden (Gemeente Leeuwarden, 2021).

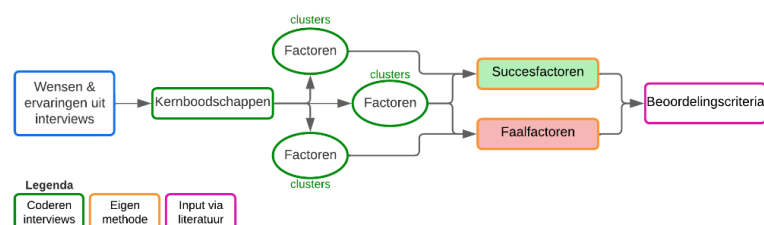
Om te leren van de praktische ervaringen is er de keuze gemaakt om met twee van deze energievoorziening in de gemeente Leeuwarden interviews af te nemen. Deze selectie is onder andere voortgekomen uit de eerder afgenomen interviews binnen de gemeente Leeuwarden. In deze interviews hebben meerdere respondenten gepraat over de verschillende energievoorziening en hun ervaringen binnen de gemeente Leeuwarden. Ook is er bij deze selectie aandacht besteedt aan het gebiedsgebied, de hoeveelheid ervaring, de gerealiseerde projecten en status. Er is gekozen om met een bestuurslid van Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. en een bestuurslid van de Stienzer Energykoöperasje U.A. een interview af te nemen.

De opzet van deze interviews bestaat uit semi-gestructureerde interviews, waardoor er voor de respondenten ook ruimte bleef om hun eigen wensen en ideeën over te brengen. Om de interviews gestructureerd te houden, is tijdens de interviews het werkblad "Interview wensen en ideeën energiecoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gevolgd. Tijdens de interviews met de energiecoöperaties is ook een aantal stellingen gepresenteerd waarbij zij konden aangeven in welke mate zij het eens of oneens zijn. Vervolgens is er doorgevraagd naar hun redenen en meningen over de stellingen. De stellingen zijn voortgekomen uit de codering van eerder afgenomen interviews met de gemeente Leeuwarden, andere gemeenten en voorbeeldprojecten in Nederland. De methode voor deze codering wordt toegelicht in hoofdstuk 3.1 Verwerking en analyse interviews. Uit deze codering zijn verschillende thema's gekomen en deze zijn gebruikt om verschillende stellingen te creëren. Een voorbeeld van zo'n stelling is: "Bij grootschalige zonne-energieprojecten in de gemeente Leeuwarden moet lokaal eigendom verplicht worden gesteld." Doordat deze stellingen op de thema's zijn gebaseerd, is het mogelijk om de huidige situatie in de gemeente Leeuwarden op het gebied van lokaal eigendom te toetsen met de visie van de gemeente Leeuwarden. De stellingen zijn in het eerdergenoemde werkblad weergegeven. Voorafgaand is het gebruikte werkblad voorgelegd aan de opdrachtgever en een communicatiemedewerker van de gemeente Leeuwarden. Zij hadden dit werkblad van feedback voorzien en dit is voorafgaand aan de interviews verwerkt.

De interviews zijn tussen 4 oktober en 23 oktober 2023 afgenomen. Doordat het interview met het bestuurslid van de dorpsmolen in Reduzum vanwege een rumoerige setting niet opgenomen kon worden, is er de keuze gemaakt om het interview met het bestuurslid van de Stienzer Energykoöperasje U.A. ook niet op te nemen. Zo zijn beide interviews op dezelfde manier verwerkt. De interviews hadden een tijdsduur van maximaal anderhalf uur en duurde gemiddeld één uur. Na het afnemen van alle interviews zijn de resultaten aan alle respondenten voorgelegd, zodat zij de gelegenheid hadden om de uitwerking van feedback te voorzien. Uit de interviews met de energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden zijn dezelfde thema's naar voren gekomen als bij de interviews met de voorbeeldprojecten van lokaal eigendom en bestaan uit: invulling lokaal eigendom, betrekken lokale gemeenschap, belangrijke stakeholdergroepen, uitdagingen bij realiseren lokaal eigendom, ervaringen uitvoering project(en), wensen coöperatie en belangrijke extra punten. De resultaten van de interviews over de wensen en ideeën van energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden zijn uitgewerkt in hoofdstuk 7. Wensen en ideeën energiecoöperaties gemeente Leeuwarden.

3.6 Deelvraag 5: Vertaling naar beoordelingscriteria

Na het verzamelen van alle wensen, ideeën en ervaringen met betrekking tot lokaal eigendom, is er een vertaalslag gemaakt naar beoordelingscriteria. De stappen die zijn gevolgd voor deze vertaalslag zijn in Figuur 8 schematisch weergegeven.

Figuur 8: Schematische weergave van het vormen van beoordelingscriteria.

Bij deelvraag 4 is reeds een toetsing uitgevoerd door stellingen voor te leggen aan energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden. Door de aanbevelingen, wensen, ideeën en ervaringen in kaart te brengen en deze te vergelijken met de andere verzamelde informatie en interviews, zijn belangrijke thema's en afwijkende antwoorden geïdentificeerd. Dit kunnen specifieke uitspraken, meningen of ervaringen zijn die herhaaldelijk naar voren komen in de interviews. Door het coderen van de afgenomen interviews, zijn de kernboodschappen geïdentificeerd. Deze kernboodschappen zijn per thema geclusterd tot belangrijke factoren voor zonne-energieprojecten met lokaal eigendom. De werkwijze voor het coderen en clusteren is toegelicht in hoofdstuk 3.1 Verwerking en analyse interviews. Om van deze geclusterde factoren tot concrete succes- en faalfactoren te komen was een verdere uitwerking nodig. Door alleen factoren te onderzoeken die door minimaal twee respondenten is genoemd, is er een selectie gemaakt van de belangrijkste factoren. Vervolgens zijn de belangrijkste factoren geanalyseerd, geïdentificeerd en geverifieerd om tot beoordelingscriteria te komen.

Analyseren en identificeren geclusterde factoren

Bij het analyseren van de geclusterde factoren is er gekeken of er overeenkomsten tussen de verschillende clusters zijn. Hierbij is bestudeerd of er factoren zijn die onder meerdere clusters vallen. Deze stap is vergelijkbaar met het coderen van de interviews, maar dient hier als extra controle om tot succes- en faalfactoren te komen. Daarnaast is er uit de inhoud van de clusters afgeleid welke factoren vaak voorkomen en welke minder vaak voorkomen. De factoren die door minimaal twee respondenten genoemd zijn in de interviews, worden als de belangrijkste factoren beschouwd.

Verifiëren belangrijkste factoren

Om tot daadwerkelijke succes- en faalfactoren te komen zijn de geselecteerde belangrijkste factoren geverifieerd. Dit is gedaan door de factoren te vergelijken met het doel van het implementeren van lokaal eigendom. Als een factor bijdraagt aan het succesvol implementeren van lokaal eigendom, kan deze als een succesfactor worden beschouwd. Als een factor daarentegen dit belemmert, kan deze als een faalfactor worden beschouwd.

Objectieve beoordelingscriteria

Om van deze gecategoriseerde succes- en faalfactoren objectieve beoordelingscriteria te maken, zijn de criteria meetbaar en kwantificeerbaar gemaakt. Een voorbeeld hiervan is dat als een succesfactor wordt geïdentificeerd als 'lokale betrokkenheid', dit vertaald is naar een meetbare indicator zoals 'aantal lokale deelnemers betrokken bij het project'. Daarnaast moeten de beoordelingscriteria specifiek en duidelijk zijn, zodat deze eenduidig kunnen worden geïnterpreteerd. Vaag taalgebruik is hierbij vermeden en de criteria zijn gedefinieerd in termen van concrete meetbare aspecten. Door de beoordelingscriteria te koppelen aan de literatuur is ervoor gezorgd dat deze relevant en valide zijn. De criteria meten hierdoor daadwerkelijk wat beoogd wordt om te meten. Door deze stappen uit te voeren, kon er een lijst worden gemaakt met beoordelingscriteria voor lokaal eigendom.

Toepasbaar maken beoordelingscriteria

Om de beoordelingscriteria die voortkomen uit deelvraag 5 daadwerkelijk toepasbaar te maken voor de gemeente Leeuwarden, is er een checklist gemaakt met deze criteria. Per criteria is een onderbouwing toegevoegd met mogelijke invullingen hoe de criteria kunnen worden ingevuld bij de aanvraag van een nieuw energieproject. Aan de hand van deze checklist kan de gemeente Leeuwarden een beoordelingsformulier opstellen dat daadwerkelijk gebruikt kan worden om een nieuwe aanvraag voor een energieproject te beoordelen.

Door de checklist met onderbouwing voor te leggen aan de opdrachtgever is beoordeeld of de checklist bruikbaar is voor de gemeente Leeuwarden. De gegeven feedback is hierbij verwerkt en daarmee is antwoord gegeven op de onderzoeksvraag van dit onderzoek: "Welke beoordelingscriteria zijn toepasbaar voor het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten van meer dan 15 kWp met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in de gemeente Leeuwarden?".

4. Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de eerste deelvraag van dit onderzoek uitgewerkt. Aan de hand van zeven gecodeerde semi-gestructureerde interviews is er onderzoek gedaan naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden die invulling geven aan lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen. Voor de interviews is het werkblad "wensen gemeente Leeuwarden" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gebruikt. Uit deze interviews zijn de volgende onderwerpen naar voren gekomen: de visie over de huidige en toekomstsituatie van de gemeente Leeuwarden, belangrijke stakeholdergroepen bij lokaal eigendom, uitdagingen en obstakels bij het implementeren van lokaal eigendom, de mogelijke instrumenten en maatregelen om deze obstakels en uitdagingen te verhelpen en belangrijke extra punten die de respondenten wilden meegeven aan dit onderzoek.

Naast deze onderwerpen is er met de respondenten gesproken over hun eigen definitie van lokaal eigendom en is er feedback op de voor dit onderzoek gestelde definitie van lokaal eigendom gegeven. Dit is in hoofdstuk 8. Definitiebepaling lokaal eigendom gemeente Leeuwarden uitgewerkt. Ook is er aan de respondenten gevraagd naar de invulling van het beleid van andere gemeenten en mogelijke voorbeeldprojecten. Onder ander zijn deze antwoorden gebruikt bij het kiezen van geschikte voorbeeldgemeenten en -projecten voor de gemeente Leeuwarden.

Visie huidige situatie

Aan alle respondenten is gevraagd naar de huidige situatie en invulling van lokaal eigendom binnen de gemeente Leeuwarden. Vier van de zeven respondenten gaven aan dat de gemeente Leeuwarden lokaal eigendom geen goede invulling heeft gegeven in het eigen beleid, maar dat er vanuit het provinciaal- of landelijkbeleid wel richting aan is gegeven. Hier moet de gemeente Leeuwarden eerst aan voldoen, dus wordt hier indirect ook op getoetst. De andere respondenten gaven aan dat zij of niet weten of lokaal eigendom op dit moment binnen de gemeente Leeuwarden is vastgelegd in het beleid, of denken dat het een gesteld streven is. Het volgende citaat illustreert de visie van respondent 1 op de huidige invulling van lokaal eigendom.

Respondent 1: *"Lokaal eigendom is momenteel niet goed ingevuld. Het bestemmingsplan sluit niet aan bij het Klimaatakkoord. Er staat wel iets over opgenomen over lokaal eigenaarschap of eigendom, maar dat kan zo vrij geïnterpreteerd worden. Het staat er dan ook meer als participatie omschreven."*

Bij de vraag over de huidige invulling van lokaal eigendom zijn voorbeeldprojecten genoemd waarbij wel lokaal eigendom binnen de gemeente Leeuwarden is gewaarborgd. Zo gaven vijf van de zeven respondenten aan dat de windmolen in Reduzum een goed voorbeeldproject is van lokaal eigendom. Door de windmolen in Reduzum is er sprake van een boost in de lokale economie en is de leefbaarheid van niet alleen het eigen dorp, maar ook de omliggende dorpen verbeterd (Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden, 2023). Respondent 3 gaf in het volgende citaat aan waarom de windmolen in Reduzum een mooi voorbeeld is voor de gemeente Leeuwarden.

Respondent 3: *"Even realistisch kijkend, we zijn in Leeuwarden en daar valt de krimp nog wel mee. Maar in heel Friesland hebben we gewoon te maken met bevolkingskrimp. Dus wij moeten extra investeren om het leefbaar te houden. Het Rijk doet het niet, dus we moeten het zelf doen. We moeten zorgen dat ons geld hier blijft en dat we hier onze eigen economie aan de gang houden. Dus daarom vind ik Reduzum een mooi bijvoorbeeld."*

Toekomstvisie

Om ook buiten de huidige situatie te kunnen kijken, is de respondenten gevraagd naar de toekomstvisie en ideale situatie voor de gemeente Leeuwarden. Hierbij zijn de wensen voor de gemeente Leeuwarden omtrent lokaal eigendom duidelijk gemaakt. Respondent 1 en 2 gaven aan dat zij vonden dat de toekomstvisie omtrent lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden moet aansluiten bij het Klimaatakkoord. Respondent 3 was enthousiast over de windmolen in Reduzum en gaf aan dat dit het voorbeeld is hoe diegene het voor de gehele gemeente zou willen invullen en dus ook voor zonne-energie. De energievoöperatie in Westeinde was volgens respondent 7 het ideale voorbeeld voor de gemeente Leeuwarden. In het volgende citaat geeft respondent 5 weer wanneer lokaal eigendom geslaagd is voor de gemeente Leeuwarden.

Respondent 5: *"Het lokaal eigendom is geslaagd voor de gemeente Leeuwarden als ook andere belangrijke thema's, zoals water en natuur, verwerkt zijn in het plan. Dit moet hand in hand gaan met de tevredenheid van de buurten."*

Respondent 6 gaf aan dat een mooi uitgangspunt kan zijn dat de lusten en lasten bij de productie van energie veel meer in balans komen. Dat betekent dat zonne-energieprojecten zoveel mogelijk in lokaal eigendom van dorpen/energiecoöperaties moet zijn. Voor grotere projecten zou de overheid/gemeente ook een investeerdersrol kunnen spelen, zodat de opbrengsten van een zonnepark terug kunnen vloeien naar de omgeving. Dit is vergeleken met de andere respondenten een afwijkende toekomstvisie, want zij noemden niet dat de overheid of de gemeente deze rol op zich kan nemen. Respondent 4 is echter wat sceptisch en dit is zichtbaar in het volgende citaat over de toekomst van zonne-energieprojecten binnen de gemeente Leeuwarden.

Respondent 4: *"Ik vraag me af of we überhaupt nog meer zonneparken nodig hebben nu. Ik denk dat we eerst naar wind moeten gaan kijken, omdat het complementair is aan elkaar. Het energienet is al overbelast en als we nog meer zon erbij gaan leggen, dan helpt dat eigenlijk niemand. Het is niet dat we dan duurzamer worden."*

Er zijn bij de respondenten verschillende percepties over hoe de toekomst van lokaal eigendom in de gemeente Leeuwarden zich moet vormgeven.

Stakeholdergroepen

In de interviews is ook gevraagd naar de belangrijkste stakeholdergroepen die nodig zijn om lokaal eigendom te implementeren bij een grootschalig zonne-energieproject. Alle genoemde stakeholdergroepen zijn in Tabel 1 weergegeven. Hierbij is ook weergegeven welke stakeholdergroepen zijn genoemd door de respondenten. De stakeholdergroepen zijn op numerieke wijze geordend van meest genoemd tot minst genoemd. Als meerdere stakeholdergroepen even vaak waren genoemd door de respondenten is deze op alfabetische volgorde geordend. Totaal zijn er dertien verschillende stakeholdergroepen genoemd die van belang zijn bij het implementeren van lokaal eigendom.

Tabel 1: Genoemde stakeholdergroepen in de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden.

Stakeholdergroep	Respondent
Gemeente(n)	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7
Energiecoöperatie of vereniging (collectief)	R1, R2, R3, R4, R5, R6
Vertegenwoordiging grotere groep (wijkpanel, etc.)	R1, R3, R4, R5, R6, R7
Grondeigenaren	R1, R4, R6, R7
Netbeheerder(s)	R1, R5, R6, R7
Ontwikkelaars	R1, R3, R4, R5
Provincie	R1, R2, R4, R7
De Friese Milieufederatie	R3, R4
Politie	R1
ProRail	R1
Rijkswaterstaat	R1
Waterschap	R1
Ús Koöperaasje	R3

Alle respondentengaven aan dat de gemeente één van de belangrijkste stakeholders is bij de realisatie van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten. Het volgende citaat illustreert hierbij de visie van respondent 6.

Respondent 6: "Het belangrijkste zijn de energiecoöperaties, die komen heel veel voorbij. Soms is dat een beetje gelieerd aan een dorpsbelang of een wijkbelang. Dat zijn natuurlijk ook mensen die actief bezig zijn met de toekomst van een dorp of een wijk. Die ook wel een gemeenschap vertegenwoordigen, dus het zijn ook belangrijke sleutelspelers."

Ook een energiecoöperatie of -vereniging en een vertegenwoordiging van een grotere groep mensen in de vorm van bijvoorbeeld een wijkpanel, zijn stakeholdergroepen die de meeste (zes van de zeven) respondenten erg belangrijk vonden. In het volgende citaat geeft respondent 3 een kanttekening over grondeigenaren als belangrijke stakeholdergroep voor het implementeren van lokaal eigendom.

Respondent 3: "Grondeigenaren zou ik dus niet bestempelen als stakeholder. Ik ben erg sceptisch om die mee te nemen in het percentage lokaal eigendom. Dat is gewoon een business case voor hen."

Daarnaast is zichtbaar in Tabel 1 welke respondenten de meeste stakeholdergroepen hebben genoemd, dit waren respondent 1 en 3. Het betekent niet dat de meest genoemde stakeholdergroepen ook daadwerkelijk de belangrijkste zijn, want dit is de visie van de respondenten van de gemeente Leeuwarden.

Uitdagingen en obstakels

Om een breder beeld van de mogelijke hindernissen te krijgen, is er tijdens de interviews ook gevraagd naar wat volgens de respondenten mogelijke uitdagingen of obstakels zouden kunnen zijn om lokaal eigendom te implementeren. Alle genoemde uitdagingen en obstakels zijn in Tabel 2 weergegeven. Hierbij is weergegeven welke respondenten dit een uitdaging of obstakel vonden. Daarnaast is er een verdeling gemaakt in de clusters sociaal en fysiek. Deze twee clusters zijn gekozen, omdat de gemeente Leeuwarden zelf ook deze indeling binnen de organisatie gebruikt. Het gaat hierbij om de verdeling tussen de 'zachte' sociale en 'harde' technische/juridische kant. Totaal zijn er 26 uitdagingen en obstakels genoemd die invloed kunnen hebben op het implementeren van lokaal eigendom. Deze uitdagingen en obstakels zijn op numerieke wijze geordend. Als meerdere uitdagingen en obstakels even vaak waren genoemd door de respondenten, is deze op alfabetische volgorde geordend.

Tabel 2: Uitdagingen en obstakels verdeeld in de categorieën sociaal en fysiek die genoemd zijn in de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden.

Uitdagingen en obstakels lokaal eigendom			
Sociaal	Respondent	Fysiek	Respondent
Kennisgebrek bij coöperaties	R1, R3, R4, R5, R6, R7	Financiering en garantstelling	R2, R3, R6, R7
Beroep op vrijwillige tijd en motivatie	R1, R2, R3, R5, R6	Ruimtelijk beleid provincie	R1, R2, R4
Gecombineerd eigendom	R1, R4, R6	Netcongestie	R1, R2, R5
Continuïteit bestuur/vereniging	R3, R5, R7	Investeringsmogelijkheden	R1
Ontbreken sociaal kapitaal	R3, R5	Verzekering panelen	R1
Juiste vertegenwoordiging gebied	R1	Grootte van het park	R2
Ambities gemeente Leeuwarden	R2	Dubbel ruimtegebruik	R3
Gemeente als organisatie	R3	Dunne businesscase	R4
Huidige invulling coöperaties niet realistisch	R3	Regeldruk ontwikkelaars	R4
Organisatievorm van coöperatie	R3	Zonneladder	R4
Relatie ontwikkelaar en coöperatie	R3	Aanvragen subsidies	R5
Zonbeleid geschreven voor ontwikkelaars	R3	Juridische mogelijkheden	R6
Niet-realistische verwachtingen coöperaties	R5	Locatie mogelijkheden	R6

Er zijn evenveel sociale als fysieke uitdagingen en obstakels genoemd door de respondenten. Onder de sociale categorie vallen uitdagingen en obstakels die onder andere te maken hebben met samenwerkingsstructuren, communicatie, kennis en ervaring. Hierbij gaf respondent 7 in het volgende citaat een duidelijke uitleg waarom het voor bewoners (en dus initiatiefnemers) lastig is om over de juiste kennis te beschikken bij het realiseren van grootschalige zonne-energieprojecten.

Respondent 7: "Kennisgebrek bij de bewoners van zo'n gebied. Als je ziet hoe ingewikkeld die materie is en niet alleen qua techniek, maar ook qua financieringsvormen, organisatievormen, wie is waar verantwoordelijk voor en dat soort zaken. Bij het oprichten van het park kun je dat geregeld hebben, maar je hebt ook de lange termijn (onderhoud en vervanging) en het moet wel in zo'n wijk belegd blijven."

Onder de fysieke categorie vallen onder andere financiële, juridische, beleidsmatige en technische uitdagingen en obstakels. In het volgende citaat illustreert respondent 2 wat voor diegene de belangrijkste uitdaging is om lokaal eigendom gerealiseerd te krijgen.

Respondent 2: "Ruimtelijk beleid, want we hebben veel opwek nodig. Zeker bij zon en wind, waar veel ruimte voor nodig is, zijn er gewoon ruimtelijke obstakels om het georganiseerd te krijgen. De grootste belemmering is ruimte georganiseerd krijgen waar het gerealiseerd kan worden en dan heb ik het over de hele grote parken."

Ook geldt bij Tabel 2 dat de uitdagingen en obstakels die het meest genoemd zijn niet direct de belangrijkste zijn bij het implementeren van lokaal eigendom, want dit is de visie van de respondenten van de gemeente Leeuwarden.

Mogelijke maatregelen of instrumenten

Tijdens de interviews is er gevraagd naar mogelijke maatregelen of instrumenten op de eerdergenoemde uitdagingen en obstakels. Deze antwoorden zijn ook in de clusters sociaal en fysiek verdeeld.

Sociaal

Een aantal respondenten gaf aan dat het van belang is om energiecoöperaties vanuit de gemeente te gaan faciliteren. Hierbij gaven zij meerdere voorbeelden en invalshoeken waaruit extra ondersteuning geboden kan worden. Respondent 2 gaf aan dat het delen van kennis en vaardigheden door middel van een overkoepelende samenwerking of hupstructuurlijn voor energiecoöperaties een mogelijkheid is. Daarnaast gaf respondent 4 aan dat bij de ontwikkeling van energiecoöperaties en bij het zoeken van afnemers voor de opgewekte stroom de gemeente kan faciliteren. In het volgende citaat illustreert respondent 5 het verhelpen van uitdagingen en obstakels.

Respondent 5: *"Ik denk dat het toch wel belangrijk is dat mensen ook de gemeente als een partner zien waar ze makkelijk mee kunnen communiceren en korte lijntjes hebben."*

Hierdoor zou er meer en makkelijker kennis gedeeld kunnen worden met de energiecoöperaties. Respondent 6 gaf aan dat het van belang is om energiecoöperaties te gaan ontzorgen en meer mee te gaan denken. Dit kan in de vorm van een locatieonderzoek en hier actiever over na te denken, maar ook op juridisch en financieel gebied zou dit kunnen. Daarnaast gaf respondent 7 aan dat het kennisgebrek bij energiecoöperaties door de gemeente verholpen kan worden.

Fysiek

Vier van de zeven respondenten gaven aan dat het huidige beleid van de gemeente Leeuwarden verscherpt of aangepast moet worden. Hierdoor zou mogelijk een aantal uitdagingen en obstakels weggenomen kunnen worden voor energiecoöperaties. Het wordt in ieder geval duidelijker voor alle partijen wat er vanuit de gemeente verwacht wordt en daardoor kan er ook meer gestuurd worden op de ambities en visies die benoemd zijn door de gemeente Leeuwarden. Ook op financieel gebied zou de gemeente Leeuwarden voor energiecoöperaties stappen kunnen zetten om hierbij te ontzorgen. Vier respondenten gaven verschillende voorbeelden voor deze aanpak. Zo gaven respondent 1 en 2 aan dat er duidelijke financieringsconstructies gemaakt moeten worden of regelingen getroffen moeten worden om dit makkelijker te maken. Vooral in het begin van een energieproject zijn er hoge financiële risico's. Hierbij zouden financiële vangnetten en regelingen kunnen helpen om dit mogelijk te maken. In het volgende citaat illustreert respondent 6 dat er obstakels zijn bij de financiering.

Respondent 6: *"Een zonnepark is op zichzelf wel een ontwikkeling die te financieren is en die zichzelf terugverdient. Daar zijn op zich wel andere fondsen en mogelijkheden voor. Dus het gaat met name om die dingen die je niet kunt terugverdienen, waar een financieel steuntje in de rug een goede zou zijn."*

Daarnaast gaf respondent 3 aan dat de gemeente niet per se de lening zelf hoeft te verstrekken, maar dat de gemeente wel op een manier garant kan staan waardoor een bank makkelijker een lening wil geven. Respondent 4 gaf een niet door andere respondenten genoemde optie over de financiering van zonne-energieprojecten in het volgende citaat.

Respondent 4: *"Misschien zou je wel als gemeente kunnen zeggen: wij investeren in een zonnepark en wij sluizen alles aan de achterkant weer door richting mensen die met energiearmoede te maken hebben."*

Dit antwoord sluit wel weer aan bij de eerdergenoemde toekomstvisie van respondent 6.

Belangrijke extra punten

Tijdens de interviews is er aan elke respondent gevraagd of zij nog bepaalde andere punten wilden meegeven aan dit onderzoek. Alle zeven respondenten hadden minimaal één punt die zij belangrijk vonden om mee te geven. De volgende onderwerpen werden belicht in deze punten: beleid, andere opwekvormen, bevolkingskrimp, omgevingsfondsen, lokaal eigendom niet de enige mogelijkheid, jeugd betrekken bij ontwikkelingen, natuurontwikkeling en behoud ook van belang, wat te doen met de opgewekte stroom en als laatste ook buiten de gemeente Leeuwarden onderzoek doen. In het volgende citaat gaf respondent 2 advies over het beleid van de gemeente Leeuwarden.

Respondent 2: *"Voor alle opwekvormen het beleid gelijktrekken, dus ook daarbij lokaal eigendom integreren. Dus als we beleid ontwikkelen voor maatschappelijk eigendom bij zonneparken zou ik het ook bij wind willen hebben. Helemaal nieuw in de energievoorziening is dat we het ook bij warmte gaan doen."*

Daarnaast illustreert het volgende citaat het extra punt voor dit onderzoek van respondent 4.

Respondent 4: *"Ik denk dat de belangrijkste gedachte achter lokaal eigendom meer draagvlak voor zonneparken is. En hoe krijg je meer draagvlak? Door iedereen te laten delen in de revenuen van zo'n park, dat is het idee erachter. Ik weet niet of lokaal eigendom de enige oplossing daarvoor is."*

De belangrijke extra punten zijn te uiteenlopend om te kunnen samenvatten, daarom zijn deze in Bijlage 6 - Belangrijke extra punten van de respondenten bijgevoegd.

Conclusie wensen en ideeën gemeente Leeuwarden

Uit het onderzoek naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden over lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen kan worden geconcludeerd dat er een aantal verschillende belangrijke onderwerpen zijn rondom lokaal eigendom. Het gaat over de volgende onderwerpen: de visie over de huidige en toekomstsituatie van de gemeente Leeuwarden, belangrijke stakeholdergroepen bij lokaal eigendom, uitdagingen en obstakels bij het implementeren van lokaal eigendom, de mogelijke instrumenten en maatregelen om deze obstakels en uitdagingen te verhelpen en belangrijke extra punten die de respondenten wilden meegeven aan dit onderzoek.

Binnen deze onderwerpen is er een aantal overeenkomsten in de antwoorden van de zeven respondenten, zoals dat alle respondenten vonden dat de gemeente één van de belangrijkste stakeholdergroepen is bij de realisatie van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten. Daarnaast is de visie op de huidige invulling van lokaal eigendom binnen de gemeente Leeuwarden relatief eenduidig. Samenvattend heeft de gemeente Leeuwarden lokaal eigendom niet zelf vastgelegd in haar beleid en alleen een streven hiervoor gesteld. De respondenten gaven hierbij aan dat het huidige beleid te vrijblijvend is en niet aansluit bij het provinciaal- en landelijkbeleid en dit voor problemen zorgt.

Bij het bespreken van de toekomstvisie voor de gemeente Leeuwarden zijn de wensen met betrekking tot lokaal eigendom duidelijk gemaakt. De wensen bestaan uit: het laten aansluiten van het beleid op het Klimaatakkoord, voorbeeld nemen aan een aantal succesvolle coöperaties, in samenwerking met de buurtbewoners belangrijke andere thema's (zoals water en natuur) verwerken in de plannen, de lusten en lasten meer in balans brengen en de gemeente zelf grote zonneparken te laten ontwikkelen. Eén van de respondenten was sceptisch over de toekomst van grootschalige zonne-energieprojecten in Leeuwarden en ziet meer toekomst in windenergie.

5. Ervaringen zonbeleid andere gemeenten

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de tweede deelvraag van dit onderzoek uitgewerkt. Om een beter beeld te krijgen van de huidige stand van zaken in Nederland op het gebied van lokaal eigendom bij grootschalige projecten, is eerst onderzoek gedaan naar de juridische afdwingbaarheid van lokaal eigendom en de verschillende rollen die een gemeente kan aannemen op het gebied van beleidsvorming bij lokaal eigendom. Vervolgens is er onderzoek gedaan naar hoe een aantal gemeenten in Nederland lokaal eigendom heeft geborgd in hun beleid en wat voor impact dat heeft op de grootschalige energieprojecten in die gemeenten. Dit is samengevat in een beoordelingsmatrix. Met drie van deze gemeenten zijn semi-gestructureerde interviews afgenomen om ook de praktijkervaringen bij de beleidsmatige invulling van lokaal eigendom in het eigen beleid te onderzoeken. Voor de interviews is het werkblad "Interview ervaringen zonbeleid andere gemeenten" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gebruikt. Uit de interviews zijn de volgende thema's naar voren gekomen: belangrijke aspecten bij beleidsvorming zon, invulling lokaal eigendom, lokaal eigendom een succes, ervaringen lokaal eigendom, uitdagingen bij huidige invulling zonbeleid, uitdagingen wet- en regelgeving, tips voor de gemeente Leeuwarden en belangrijke extra punten die de respondenten wilden meegeven aan dit onderzoek. Naast deze onderwerpen is er met de respondenten gesproken over hun eigen definitie van lokaal eigendom en is er feedback op de herziene versie van de voor dit onderzoek gestelde definitie van lokaal eigendom gegeven. Dit is in hoofdstuk 8. Definitiebepaling lokaal eigendom gemeente Leeuwarden uitgewerkt. Er is dus een andere definitie van lokaal eigendom gebruikt dan bij de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden.

Juridische afdwingbaarheid

Voordat er van andere gemeenten geleerd kan worden hoe zij lokaal eigendom hebben vormgegeven is het van belang om eerst duidelijk te krijgen wat er juridisch mogelijk is voor een gemeente omtrent lokaal eigendom. Er is al uitgebreid onderzoek verricht naar de juridische afdwingbaarheid van lokaal eigendom bij hernieuwbare energieprojecten door onder andere verschillende Regionale Energiestrategieën. Hieruit is gebleken dat gemeenten de wens voor een financiële participatie kunnen stimuleren, maar geen juridische verplichting kunnen opleggen. Dit komt omdat het onder de huidige Wet ruimtelijke ordening en toekomstige Omgevingswet niet mogelijk is om financiële participatie juridisch hard af te dwingen. In de praktijk wordt echter participatiebeleid door gemeenten opgesteld waarin lokaal eigendom is opgenomen. Hierdoor voeren ontwikkelaars projecten uit volgens de gestelde doelstellingen of ambities. Dit komt omdat gemeenten zelf hun beleid voor duurzame energieontwikkeling vaststellen met daarin een inspanningsverplichting. Hierdoor kan van initiatiefnemers wel inspanning worden geëist, maar als zij niet kunnen aantonen zich hiervoor te hebben ingespannen, kan dit een reden zijn om hen daar alsnog toe te bewegen of het project af te wijzen (Nationaal Programma RES, sd) (Pels Rijcken, 2021) (RES West-Overijssel, 2021).

Het is echter belangrijk dat een gemeente haar duurzaamheidsbeleid met deze doelstellingen of ambities heeft laten vaststellen door de gemeenteraad, anders is geen sturing mogelijk voor de gewenste ontwikkeling van lokaal eigendom. Als dit niet het geval is kunnen ontwikkelaars op grond van de Elektriciteitswet gebruik maken van de mogelijkheid om via de provincie een inpassingsplan te krijgen. Hierdoor zou een ontwikkelaar buiten alle wensen van de gemeente om, een energieproject kunnen realiseren zonder het lokaal eigendom (Nationaal Programma RES, sd) (RES West-Overijssel, 2021).

Zodra er lokaal eigendom bij een zonne-energieproject is geregeld, is het belangrijk om dit gedurende het gehele project te behouden. Alle betrokken partijen zullen de intentie hebben om het lokaal eigendom gedurende de volledige looptijd van het project te behouden, maar in de praktijk kan dit anders lopen. Om te voorkomen dat het lokaal eigendom verloren gaat, is het belangrijk om bij de oorspronkelijke afspraken duidelijk vast te leggen hoe de overdracht van lokaal eigendom aan een nieuwe eigenaar zal plaatsvinden. Een alternatief kan zijn dat de gemeente het recht van eerste koop krijgt bij verkoop, of dat wordt vastgelegd dat speculatie wordt verboden (RES Groningen, 2021) (RES West-Overijssel, 2021).

Verschillende rollen gemeenten

De mate van juridische afdwingbaarheid van lokaal eigendom is, naast wat eerder genoemd is, afhankelijk van welke rol een gemeente inneemt bij de invulling van lokaal eigendom in het beleid. Er zijn drie verschillende rollen die een gemeente kan aannemen of een combinatie van deze drie rollen. Het gaat om de volgende rollen: kaderstellend, stimulerend en ontwikkelend. Hierbij is het van belang dat de gemeente bepaalt wie er aan zet is in de ontwikkeling van zonne-energieprojecten. Dit is een politieke keuze die sturend is voor de verdere rolbepaling van de gemeente. Er kan de keuze gemaakt worden dat de markt, lokale energie-coöperaties/wijkpanels of de gemeente zelf aan zet is (Nationaal Programma RES, sd). Door middel van de beslisboom in Bijlage 7 - Beslisboom rollen gemeente, kan een gemeente een keuze maken voor de meest passende rol. De gemeente Leeuwarden heeft nog geen uitgesproken keuze gemaakt over welke rol zij wil aannemen.

De markt aan zet: kaderstellende gemeente

Bij een kaderstellende gemeente wordt er sturing gegeven aan de uitvoering van projecten door middel van beleidskaders. De gemeente richt zich hiermee op het sturen op locaties en projecten via ruimtelijke beleid. Om dit te kunnen doen is het noodzakelijk dat de ambities verankerd zijn in het duurzaamheidsbeleid, ruimtelijk beleid en in de beleidsregels. De initiatiefnemer van het energieproject vraagt om een besluit en de gemeente toetst of de aanvraag voldoet aan het beleid en er wordt waar mogelijk gestuurd op de gewenste uitkomst. Hierbij is de uitvoering van de projecten volledig aan de markt. De markt bestaat voornamelijk uit commerciële projectontwikkelaars en energie-initiatieven en -coöperaties. Hierdoor is de juridische afdwingbaarheid van lokaal eigendom bij een kaderstellende gemeente beperkt (RES West-Overijssel, 2021) (Nationaal Programma RES, sd).

Lokale energie-initiatieven en -coöperaties aan zet: De stimulerende gemeente

Als een gemeente een stimulerende rol op zich neemt, zal er vanuit uitnodigingsplanologie maximaal worden gestuurd op randvoorwaarden. De uitvoering hiervan bestaat bijvoorbeeld uit het opstellen van aanbestedingen voor specifieke locaties en wordt ook wel een maatschappelijke tender genoemd. Bij een maatschappelijke tender gaan verschillende partijen de concurrentie met elkaar aan door projectplannen in te dienen voor hetzelfde energieproject. De verschillende projectvoorstellen worden met elkaar vergeleken en er wordt op verschillende criteria gescoord. Als een gemeente voor deze aanpak kiest, heeft zij aan de voorzijde van het project relatief gezien veel sturing maar laat dit naarmate het project vordert meer los (Nationaal Programma RES, sd).

Voordat er een maatschappelijke tender uitgezet kan worden, is het ook bij een stimulerende gemeente noodzakelijk dat onder andere de ambities verankerd zijn in het duurzaamheidsbeleid, ruimtelijk beleid en in de beleidsregels. Daarnaast is het nodig om de criteria voor het profijtplan van het project vast te leggen in ruimtelijk en duurzaamheidsbeleid. Ook het tenderbeleid, inclusief de selectiecriteria voor grootschalige energieopwekking, moet worden opgesteld. Om voor alle partijen duidelijkheid te creëren is het noodzakelijk om te omschrijven wanneer het toelatingskader wordt gehanteerd en wanneer de maatschappelijke tender. Als laatste is het van belang om schaarste in rechten te creëren, door middel van bijvoorbeeld het instellen van een moratorium op aanvragen voor zonne-energieprojecten op land (Nationaal Programma RES, sd).

Om uitnodigingsplanologie succesvol te laten verlopen, is het van belang dat de gemeente lokale initiatieven stimuleert die bijdragen aan de invulling van minimaal 50% lokaal eigendom. Hierbij is het van belang dat de gemeente de initiatieven faciliteert. Hieronder valt onder andere het ondersteunen van lokale initiatieven met advies over het opzetten van de administratie, de communicatie met omwonenden, het lokale initiatief zelf en over het project. Financiële ondersteuning kan ook worden geboden, bijvoorbeeld door de gemeente garant te laten staan voor leningen die het initiatief moet aangaan. (RES West-Overijssel, 2021).

De gemeente aan zet: De ontwikkelende gemeente

Als ontwikkelende gemeente wordt de rol van ontwikkelaar van energieprojecten overgenomen. Dit kan op meerdere manieren vormgegeven worden, maar de regie ligt bij de gemeente. Zij zal zelf investeren en actief gronden selecteren (en kopen) voor energieprojecten. Er kan ook worden gekozen om voor een gedeelte de regie te hebben door gronden te kopen, te ontwikkelen en weer te verkopen of in erfpacht uit te geven. In de (verkoop)overeenkomsten kunnen randvoorwaarden voor onder andere lokaal eigendom worden vastgelegd. Het vergt maatwerk vanuit de gemeente in samenwerking met de markt. Als een gemeente voor de rol van een ontwikkelende gemeente kiest, wordt er maximaal regie gehouden op alle randvoorwaarden en rendementen van het energieproject en dus het implementeren van lokaal eigendom. Hierbij zijn echter wel de eventuele financiële risico's en het verlies van de onafhankelijke positie belangrijk om in gedachten te houden (Nationaal Programma RES, sd) (RES West-Overijssel, 2021).

Voordat er daadwerkelijk ontwikkeld kan worden, is het ook bij een ontwikkelende gemeente noodzakelijk dat onder andere de ambities verankerd zijn in het duurzaamheidsbeleid, ruimtelijk beleid en in de beleidsregels. Daarnaast is het nodig om de rolinvulling van de gemeente vast te leggen in het ruimtelijk en duurzaamheidsbeleid. Daarbij is van belang om te bepalen hoe de rol als ontwikkelaar zich verhoudt tot de andere rollen (vergunningverlener, handhaving etc.) van de gemeente en waar inwoners die het niet eens zijn met de gemeentelijke ontwikkelplannen terecht kunnen. Als laatste is het actief mee-ontwikkelen en een actief (of faciliterend) grondbeleid nastreven van belang (Nationaal Programma RES, sd).

Samenvatting rollen

De eerder beschreven rollen dienen als voorbeeld hoe een gemeente lokaal eigendom kan organiseren. Maar er hoeft niet direct voor één rol gekozen te worden. Er kan ook gekozen worden om per project te wisselen in de rollen, door bijvoorbeeld voor eigen gronden of grote zoekgebieden voor zonne-energieprojecten een actievere rol aan te nemen en voor de kleinere zoekgebieden of initiatieven een kaderstellende rol in te nemen (Nationaal Programma RES, sd). In Tabel 3 is samengevat weergegeven wat de voor- en nadelen van de verschillende rollen zijn die een gemeente kan aannemen bij de organisatie van lokaal eigendom. Hierbij is ook aangegeven welke partij aan zet is.

Tabel 3: De drie rollen die een gemeente kan aannemen bij het organiseren van lokaal eigendom (Nationaal Programma RES, sd).

Drie rollen bij het organiseren van lokaal eigendom		
Kaderstellend Lokaal eigendom borgen in duurzaamheidsbeleid en ruimtelijk beleid	Stimulerend Via uitnodigingsplanologie voor beperkte locaties projectontwikkeling mogelijk maken en hier een aanbesteding voor organiseren	Ontwikkellend Zelf als overheid actief ontwikkelen via grondbeleid of via een (gemeentelijk) energiebedrijf
+ Gemeente kan veel overlaten aan de markt	+ Gemeente heeft eerst regie en laat naarmate het project vordert steeds meer los	+ Gemeente heeft de regie van het begin tot eind
- Ingenomen grondposities hebben invloed	+ Grondposities hebben geen invloed meer	- Staatsrechtelijke risico's: verhouding verschillende rollen van de gemeente
- Zonder duurzaamheidsbeleid is borging minder goed mogelijk	- Zonder duurzaamheidsbeleid is borging minder goed mogelijk	- Verlies onafhankelijke rol van de overheid

Invulling zonbeleid andere gemeenten

In heel Nederland zijn er voorbeelden van gemeenten die een duidelijke keuze hebben gemaakt in de hiervoor genoemde rollen. Door per rol twee gemeenten te onderzoeken en deze informatie uit te werken is er inzicht ontstaan over de wijze waarop deze rollen in de praktijk door gemeenten kunnen worden ingevuld. De gemeenten zijn per rol op inwoneraantal geordend van laag naar hoog. Aanvullend op het literatuuronderzoek zijn een aantal beleidsmedewerkers van drie onderzochte gemeenten geïnterviewd. In Tabel 4 is aangegeven welke gemeenten zijn onderzocht en welke rol zij hebben gekozen.

Tabel 4: De verschillende onderzochte gemeenten per rol. Hierbij is aangegeven op welke manier informatie is vergaard.

Soort onderzoek	Kaderstellende gemeente	Stimulerende gemeente	Ontwikkellende gemeente
Literatuur	Westerwolde	Oude IJsselstreek	Harderwijk
Literatuur en interview	Súdwest-Fryslân	Waadhoeke	Groningen

De informatie uit de interviews zijn per gemeente uitgewerkt. Tijdens de interviews is er aan elke respondent gevraagd of zij nog belangrijke andere punten wilden meegeven aan dit onderzoek. Deze punten zijn te uiteenlopend om te kunnen samenvatten, daarom zijn deze in Bijlage 6 - Belangrijke extra punten van de respondenten bijgevoegd.

Kaderstellende gemeenten

Gemeente Westerwolde

Als één van de eerste gemeenten in Nederland met beleid voor zonneparken heeft de gemeente Westerwolde, gelegen in de provincie Groningen, al enkele jaren voor duidelijkheid gezorgd bij initiatiefnemers. Hierdoor bevindt de gemeente zich op de goede weg om haar doelstelling te behalen om energieneutraal te zijn in 2035 door 1.800 TJ per jaar duurzaam op te wekken. Om dit te bereiken heeft de gemeente Westerwolde een kaderstellende rol ingenomen en stelt als doel om op 50% lokaal eigendom te komen. Zodra dit doel van 50% wordt bereikt, ontvangen de deelnemers direct een deel van de opbrengsten. Als dit niet wordt behaald, geldt er een verplichte vergoeding aan een gemeentelijk duurzaamheidsfonds en aan gebiedsfondsen (Gemeente Westerwolde, 2022) (RES West-Overijssel, 2021) (Gemeente Westerwolde, 2023).

In het beleid is ook vastgelegd hoe hoog deze vergoeding moet zijn door middel van een staffel die gebaseerd is op het opwekvermogen van het zonnepark. Via de jaarrekening en bestuursrapportages wordt de voortgang binnen de fondsen en de verantwoording van projecten gecontroleerd. De lokale organisaties spelen een cruciale rol in het implementeren van lokaal eigendom, want zij hebben de regie op het proces om in de lokale gemeenschappen inwoners, verenigingen etc. uit te nodigen en te stimuleren om met ideeën en aanvragen te komen. De gemeente kan hierbij waar gewenst faciliteren en ondersteunen (Gemeente Westerwolde, 2022) (RES West-Overijssel, 2021) (Gemeente Westerwolde, 2023).

Naast een duidelijk doel voor lokaal eigendom heeft de gemeente Westerwolde duidelijke grenzen aangegeven voor wat klein- en grootschalige zonneparken zijn. Er is geen expliciet beleid opgesteld met betrekking tot zonnepanelen op daken van particuliere of zakelijke eigenaren (Gemeente Westerwolde, 2022). In Tabel 5 is weergegeven welke schaalindeling van zonneparken door de gemeente Westerwolde wordt gehanteerd.

Tabel 5: Schaalindeling van zonneparken voor de gemeente Westerwolde (Gemeente Westerwolde, 2022).

Type zonnepark	Formaat (hectare)	Toegestaan in landschap
Kleinschalig	1 - 2	Groot- en kleinschalig
Middelgroot	2 - 10	Groot- en kleinschalig
Grootschalig	Groter dan 10	Grootschalig

Door de gemeente Westerwolde is duidelijk omschreven wat de grens van direct omwonenden is voor het gebiedsfonds. Een direct omwonende is iemand die binnen een straal van 3 km rond het park woont. In dunbevolkte gebieden kan worden gekozen voor een straal van 6 km. Bij onduidelijkheid doet de gemeente een voorstel. Inwoners, verenigingen en stichtingen die niet tot een betreffend gebied en gebiedsfonds worden gerekend, kunnen een initiatief indienen bij het gemeentelijke duurzaamheidsfonds (Gemeente Westerwolde, 2022).

Gemeente Súdwest-Fryslân

In 2050 wil de gemeente Súdwest-Fryslân volledig in de eigen energiebehoefte voorzien. Hierbij moet de opgewekte energie of de inkomsten daarvan direct gekoppeld zijn aan Súdwest-Fryslân. In het volgende citaat illustreert de respondent van de gemeente Súdwest-Fryslân een toevoeging hierop.

Respondent Súdwest-Fryslân: *"Friesland en ook Drenthe zijn de minst dichtbevolkte provincies van heel Nederland. Als wij niet in onze eigen energieopwekking kunnen voorzien, wie kan dat dan wel?"*

Bovendien wil de gemeente Súdwest-Fryslân als organisatie zijnde 100% van haar eigen energieverbruik voor 2030 zelf duurzaam opwekken. Zo wordt voor de gehele gemeente een goed voorbeeld gegeven en gedemonstreerd dat het mogelijk is om de doelstellingen te behalen. Hierbij gaf de respondent van de gemeente Súdwest-Fryslân in het volgende citaat aan waar de huidige opwek uit bestaat.

Respondent Súdwest-Fryslân: *"In de context van Súdwest-Fryslân hebben wij maar drie zonnepanelenvelden van elk twee hectare. We hebben voor de grootste gemeenten van Nederland maar zes hectare aan zonnepanelenvelden. Relatief gezien zitten we wel heel hoog in het aandeel zonne-energie, omdat heel veel op dak ligt."*

De gemeente gaat zich naast het opwekken van duurzame energie ook richten op een circulaire economie en het aardgasvrij maken van woningen en verblijfsgebouwen. Hierbij is als doel gesteld om in 2050 alle 50.000 woningen en verblijfsgebouwen van het aardgas te hebben gehaald en voorzien van een duurzaam alternatief. Om deze doelstellingen te halen, heeft de gemeente Súdwest-Fryslân een kaderstellende rol aangenomen en een aantal randvoorwaarden gesteld in de Energieagenda Súdwest-Fryslân 2023 (Gemeente Súdwest-Fryslân, 2023) (Gemeente Súdwest-Fryslân, 2023).

Het betreft de volgende randvoorwaarden:

- Iedere gemeente moet zoveel mogelijk eerst op eigen grond voorzien in haar eigen energiebehoefte. De resterende energie die Friesland nodig heeft, moet evenredig worden verdeeld over alle Friese gemeenten.
- De gemeente zal geen medewerking meer verlenen aan nieuwe zonne-energieprojecten en windturbines in het IJsselmeer dat onderdeel is van de gemeente Súdwest-Fryslân.
- De uitgangspunten uit het Klimaatakkoord voor financiële participatie van omwonenden bij duurzame energieprojecten worden gehanteerd.
- Bij de productie van duurzame elektriciteit wordt er gestreefd naar minimaal 50%, maar bij voorkeur naar 100% lokaal eigendom (burgers, bedrijven of overheid) van duurzame energiesystemen.

(Gemeente Súdwest-Fryslân, 2023)

De randvoorwaarden zijn onder andere voortgekomen uit het Burgerforumadvies uit 2020. Hierbij dachten inwoners van de gemeente mee over hoe zij de overgang naar nieuwe energiebronnen zien. De respondent van de gemeente Súdwest-Fryslân illustreert in het volgende citaat een uitkomst van dit advies.

Respondent Súdwest-Fryslân: *"Uit het onderzoek kwam eigenlijk indirect naar voren dat we misschien moeten gaan clusteren. Dus de wens is er wel om op dat mesoniveau te gaan zitten. En als we dat doen, dan is de vraag van hoe laat je die mensen dan meedoen? Want iemand gaat er hier last van krijgen, want mesoniveau betekent vaak dat je het zonnepark toch tegen de grotere kernen aan doet."*

Deze ideeën moeten nog concreet worden gemaakt en worden tijdens het herzien van het zonnepanelenbeleid van de gemeente Súdwest-Fryslân in 2023 meegenomen. Hierbij zijn de zonneladder en het omkeringsprincipe (integrale gebiedsontwikkeling leidend, individuele initiatieven volgend) leidend. Hierdoor wordt er regie worden gehouden op de inrichting van het Friese landschap. Bij het omkeringsprincipe wil de gemeente een stimulerende rol aannemen, door een gedragscode en stimuleringsinstrumenten te introduceren. Hierbij wordt geanalyseerd of het huidige beleid aangepast dient te worden. Bovendien wordt er aandacht besteed aan de verdere invulling van het lokaal eigendom door middel van onder andere MienskipEnergie (Gemeente Súdwest-Fryslân, 2023). In het volgende citaat illustreert de respondent van de gemeente Súdwest-Fryslân wanneer lokaal eigendom succes is.

Respondent Súdwest-Fryslân: *"Ik denk dat de acceptatie en het draagvlak van de zonneparken of zonnepanelen het belangrijkste is bij lokaal eigendom. En mijn ideaalbeeld is dat je een energiesysteem creëert wat 100% van de Mienskip is."*

Als laatste wilde de respondent van de gemeente Súdwest-Fryslân nog een tip aan de gemeente Leeuwarden meegeven in het volgende citaat omtrent het implementeren van lokaal eigendom in het beleid.

Respondent Súdwest-Fryslân: *"Ga het lokaal organiseren! Denk daarbij na op welk niveau je wil gaan zitten. In Leeuwarden zou je misschien nog kunnen zeggen: wij vinden het toch wel belangrijk dat elke kern zijn eigen opwek heeft. Maar doe het samen met de samenleving en als je daaruit bent dan kun je gaan inrichten. En dan gaan we echt toe naar die 100% eigendom, dat zou mijn grote wens zijn."*

Stimulerende gemeenten

Gemeente Oude IJsselstreek

De gemeente Oude IJsselstreek gelegen in de provincie Gelderland wil in 2030 energieneutraal zijn. Dit betekent dat binnen de grenzen van gemeente Oude IJsselstreek net zoveel energie wordt opgewekt als verbruikt. Om dit te behalen moet 185 GWh per jaar aan elektriciteit op het grondgebied worden opgewekt. Daarnaast moet 13 miljoen kubieke meter aardgas per jaar worden vervangen. Hierbij is het uitgangspunt om 20% elektriciteit en 55% aardgas te besparen ten opzichte van het peiljaar 2012. De gemeente Oude IJsselstreek heeft bij deze doelen een indicatie gegeven op welke manier deze kunnen worden behaald, namelijk door het plaatsen van 19 windmolens, 20 hectare zon op dak, 56 hectare zon op de grond en 14 miljoen m³ gas uit biomassa en biomassavergisting. Deze verdeling staat niet vast en de technologieën zijn tegen elkaar uitwisselbaar (Gemeente Oude IJsselstreek, 2020) (Gemeente Oude IJsselstreek, 2023).

Om meer duidelijkheid te geven en initiatieven te stimuleren, heeft de gemeente Oude IJsselstreek gekozen om een uitnodigingskader op te stellen voor alle soorten duurzame energieopwekking. Hierin zijn voorwaarden per type landschap gesteld om de kwaliteit van de leefomgeving te behouden of zelfs te verbeteren. In deze voorwaarden staan ruimtelijke kwaliteit en lokaal draagvlak centraal.

Het uitnodigingskader maakt het mogelijk om de verschillende initiatieven te beoordelen op goede ruimtelijke inpassing en lokaal draagvlak. Hierdoor is het ook mogelijk om een selectie te maken uit de initiatieven bij bijvoorbeeld een te groot aantal aanvragen. De initiatieven kunnen ten opzichte van elkaar aan de hand van verschillende criteria worden gewogen (Gemeente Oude IJsselstreek, 2020) (Gemeente Oude IJsselstreek, 2023).

Het uitnodigingskader bestaat uit de volgende onderdelen:

- **Inpassingskaart:** De visuele vertaling van de kansen voor duurzame energieopwekking binnen de gemeente.
- **Inpassingsmatrix:** Hierin staat aangegeven waar welke vorm van duurzame opwekking (on)mogelijk is. Er zijn drie matrixen voor zon, wind en biomassa.
- **Inpassingscriteria:** Per gebied en energiesoort zijn criteria voor de landschappelijke inpassing opgenomen.
- **Participatiecriteria:** Specifieke criteria voor de procesparticipatie en financiële participatie.

(Gemeente Oude IJsselstreek, 2020)

De gemeente Oude IJsselstreek heeft in twee periodes, ofwel tranches, ruimte voor zonnevelden groter dan 1000 m² gegeven. In elke tranche kon maximaal 30 hectare worden gerealiseerd. In 2019 zijn vier projecten gekozen en in 2021 twee. Voor aanvragen van zonnevelden tot 1.000 m² heeft de gemeente Oude IJsselstreek een uitzondering gemaakt in het uitnodigingskader. Maar dat is alleen als de initiatiefnemer kan aantonen dat de opgewekte energie uitsluitend voor eigen gebruik is en van voldoende kwaliteit is. In Tabel 6 is een beoordelingstabel weergegeven met de verschillende categorieën en het bijbehorende wegingspercentage voor zonnevelden groter dan 1000 m² (Gemeente Oude IJsselstreek, 2020) (Gemeente Oude IJsselstreek, 2023).

Tabel 6: Beoordelingstabel op verschillende categorieën met het wegingspercentage (Gemeente Oude IJsselstreek, 2023).

Categorie	Beoordeling	Wegingspercentage
(efficiënt) Ruimtegebruik	Ruimtebeslag in relatie tot de grootte van de tranche, meervoudig ruimtegebruik (zonneladder), huidig gebruik perceel, effect op toekomstig gebruik perceel.	10%
Realisatiekans	Ontwerpprincipes die het elektriciteitsnet ontlasten/minder belasten, financiële inschatting e.d.	20%
Natuur en landschap	Ontwerp sluit aan bij huidige/historische omgeving, verandering natuurwaarde.	30%
Participatie	Schets procesparticipatie, schets financiële participatie.	35%
Overig	Overige baten, voordelen, belemmeringen etc., als van toepassing.	5%

In Tabel 6 is zichtbaar dat de participatiegraad het zwaarst meeweegt bij de beoordeling van een zonnepark aanvraag. Hierbij geldt ook dat hoe hoger de participatiegraad, hoe hoger de totaalscore van het initiatief. Als de initiatiefnemer een lokaal mede-eigenaarschap van 50% of hoger weet te organiseren telt dit in hoge mate mee in de beoordeling. In principe gaat het om 50% mede-eigenaarschap van omwonenden en inwoners van de gemeente Oude IJsselstreek. In beperkte mate kan dit ook mede-eigenaarschap van lokale ondernemers zijn, maar dat hangt af van de situatie en wordt in samenspraak met de gemeente bepaald. Met deze manier van beoordelen laat de gemeente zien dat participatie een belangrijk onderdeel is van het proces (Gemeente Oude IJsselstreek, 2020).

Gemeente Waadhoeke

De gemeente Waadhoeke, gelegen in de provincie Friesland, wil in 2040 energieneutraal zijn. Dit betekent voor de gemeente Waadhoeke dat er door het jaar heen minstens evenveel energie duurzaam wordt opgewekt als er wordt verbruikt. Met als tussendoel om in 2030, 49% reductie in CO₂-uitstoot ten opzichte van 1990 te behalen. Deze ambities heeft de gemeenteraad in mei 2020 vastgesteld in de Duurzaamheidsagenda Waadhoeke. Door in 2040 een totale besparing van 33% in het energieverbruik te realiseren (met 2017 als startjaar), blijft er 3.934 TJ over die in 2040 duurzaam binnen de eigen gemeente opgewekt moet worden. Om dit doel te halen is het nodig om niet alleen duurzame energie op te gaan wekken via zonnepanelen op daken. Met het plaatsen van alleen zonnepanelen op daken wordt namelijk maar maximaal 22% van de eigen energie opgewekt. Er wordt nu met de inwoners van de gemeente Waadhoeke en andere stakeholders onderzoek gedaan naar welke bijdrage een zogeheten klimaatlandschap kan leveren aan duurzame energie opwek, in combinatie met andere functies (Gemeente Waadhoeke, 2023) (Gemeente Waadhoeke, 2020). Dit illustreert respondent 1 van de gemeente Waadhoeke in het volgende citaat.

Respondent 1 Waadhoeke: "Wat wij dan belangrijk vinden is dat wij heel vroeg in het proces een zo breed mogelijk publiek erbij betrekken en zoveel mogelijk meningen ophalen. De opgedane ervaringen met de ingehuurde bureaus en het structureel overleg met de energiecoöperaties zijn hiervan een praktisch voorbeeld."

In het klimaatlandschap wordt alle duurzame energie opwek op één plek samengebracht. Hierdoor wordt versnippering van het landschap voorkomen en de beperkte ruimte in de gemeente optimaal benut. Hoe het klimaatlandschap er precies uit komt te zien en waar deze komt is nog niet duidelijk. De gemeente Waadhoeke wil dat inwoners en ondernemers optimaal profiteren van het klimaatlandschap door minimaal 60%, maar liever meer, van het eigendom van de dorpen zelf te laten zijn (Gemeente Waadhoeke, 2023). Het volgende citaat illustreert de mening van respondent 2 van de gemeente Waadhoeke over het meeprofiten van inwoners en ondernemers.

Respondent 2 Waadhoeke: *"Meeprofiten is ook wel echt een belangrijk uitgangspunt bij het klimaatlandschap op welke manier dan ook. Of dat nou financieel is door een lagere elektriciteitsprijs, of dat het is doordat er meer wandelpaden, fietspaden en een kanoroute komen. Er zijn natuurlijk ook veel mensen die of het geld niet hebben om überhaupt ergens in te kunnen investeren of die daar het geld niet aan willen besteden. Dus waarom zou het dan per se een geldelijke constructie moeten zijn? Ik denk dat het veel belangrijker is dat we mensen zelf vragen wat voor hen de beste constructie is."*

De gemeente Waadhoeke maakt het onderscheid tussen twee soorten energieopwekking:

- Kleinschalige opwek: opwek ten behoeve van het eigen verbruik.
 - Grootschalige opwek: de opwek van duurzame energie is niet voor eigen verbruik, maar om terug te leveren op een bedrijfsmatige manier.
- (Gemeente Waadhoeke, 2020)

Het klimaatlandschap valt daarmee onder grootschalige opwek. Er is geen afzonderlijk beleid voor kleinschalige opwek. Hieronder valt bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen op het eigen dak of een kleine windturbine bij een agrariër. Het volgende citaat illustreert de extra toelichtingen van de respondenten van de gemeente Waadhoeke over de invloed van het stellen van deze grenzen op energiecoöperaties.

Respondent 2 Waadhoeke: *"Het betekent dus ook dat voor energiecoöperaties eigenlijk alles wat zij doen grootschalig is, omdat ze dat nooit voor eigen gebruik doen. We maken daarom een uitzondering voor energiecoöperaties voor zon op dak, omdat die hierdoor in principe minder zelf nog kunnen doen aan projecten"*

Respondent 1 Waadhoeke: *"Zij mogen bijvoorbeeld wel gewoon zon op dak doen, dat hebben we niet on-hold gezet. Maar we willen eigenlijk niet overal los verspreid zon op land hebben, dat hebben we dan liever gecentreerd."*

Voor grootschalige opwek zijn er twee soorten criteria opgesteld waarop wordt beoordeeld of een aanvraag wordt goedgekeurd of afgewezen. Deze bestaan uit de 'knock-out-criteria' en de 'scoringscriteria'. De knock-out-criteria bestaan uit criteria waar een projectaanvraag sowieso aan moet voldoen. Het zijn voorwaarden die gehaald moeten worden om door te gaan. Bij de scoringscriteria kan een project punten scoren en hoe meer punten, hoe groter de kans op goedkeuring. Bij deze criteria is ruimte voor interpretatie en beoordeling (Gemeente Waadhoeke, 2020).

Het college van de gemeente Waadhoeke beoordeelt de officieel ingediende aanvragen. Een aanvraag moet eerst aan de knock-out-criteria voldoen en vervolgens minimaal twee punten in totaal halen bij de scoringscriteria. In de duurzaamheidsagenda staan alle criteria beschreven, waaronder het knock-out-criterium dat het eigendom van het zonne-energieproject minimaal 50% lokaal en coöperatief is (Gemeente Waadhoeke, 2020). Met deze criteria en de manier waarop er gescoord kan worden is de gemeente Waadhoeke een stimulerende gemeente.

Door middel van deze criteria kan de gemeente Waadhoeke zelf de keuze maken of er voldoende aandacht aan het lokaal eigendom is besteed. De respondenten van de gemeente Waadhoeke illustreren in het volgende citaat wanneer lokaal eigendom een succes is voor de gemeente Waadhoeke.

Respondent 1 Waadhoeke: *"Wanneer je draagvlak hebt natuurlijk. Vaak is het zo hoe meer lokaal eigendom je hebt, hoe meer draagvlak ervoor is, dus heb je in die zin minder protesten. Als je het echt in percentages wilt stellen, dan zou ik zeggen 100% lokaal eigendom, dan is het een succes."*

Respondent 2 Waadhoeke: *"Ik denk als we nu kijken naar het onderzoek wat we hebben gedaan, dat ze een structuur hebben geschetst waarin het zou kunnen. Dus de energiecoöperaties een rol geven en dat gemeenten willen meedoen. Als zo'n model zou slagen dat je met z'n allen eigenlijk het eigendom hebt en daar met z'n allen opbrengsten uit haalt en die opbrengsten ook weer kunt herverdelen over de inwoners, dat zou wel fantastisch zijn. Maar ook als er geen klachten komen is het een succes."*

In de praktijk is het van belang dat als er een beoogde locatie is, er wordt nagedacht over het betrekken van de lokale omgeving. De kans op bezwaarschriften en protesten wordt hiermee verkleind. Door de mensen die het dichtstbij wonen als belanghebbenden te zien en de mensen die daarbuiten wonen als belangstellenden te zien, is het mogelijk om een duidelijk onderscheid te maken wie als eersten betrokken moeten worden bij het project (Respondent 1 en 2 gemeente Waadhoeke, 2023). Het volgende citaat illustreert de extra toelichting hierop van respondent 2 van de gemeente Waadhoeke.

Respondent 2 Waadhoeke: *"Wij zeggen dat voor ons klimaatlandschap alle belanghebbenden mee moeten kunnen praten en dat de belangstellenden worden geïnformeerd."*

Als laatste wilden de respondenten van de gemeente Waadhoeke nog twee tips aan de gemeente Leeuwarden meegeven in het volgende citaat omtrent het implementeren van lokaal eigendom in het beleid.

Respondent 1 Waadhoeke: *"Als je wat wilt qua echte ambities, dan moet je het gewoon wel grootschalig aan willen pakken, want er moeten ook gewoon meters worden gemaakt. We kunnen met z'n allen wel zeggen van nou hartstikke leuk een zonnepark hier en een windmolentje daar, maar daar redden we de wereld niet mee natuurlijk. Je moet groot durven opzetten. En heel belangrijk is om de Raad daar zo vroeg mogelijk in mee te nemen. Dat helpt heel erg, weten wij uit eigen ervaring."*

Respondent 2 Waadhoeke: *"Leg niet te veel vast wat het lokaal eigendom precies moet zijn en laat dat ook juist over aan de mensen die je bij het project gaat betrekken. En je moet ook aandurven om die chaos te creëren voor jezelf om al die mensen erbij te betrekken en maar gewoon het gesprek aan te gaan over op wat voor manier we dit nou acceptabel maken voor mensen in de omgeving."*

Ontwikkende gemeenten

Gemeente Harderwijk

De gemeente Harderwijk, gelegen in de provincie Gelderland, is in het beleid voornamelijk gericht op CO₂-reductie. Hierbij is de doelstelling om 84% minder CO₂ uit te stoten voor 2025 ten opzichte van 2017. Dit is in het collegeprogramma 2022-2026 van de gemeente Harderwijk concreet gemaakt door het doel te stellen van een vermindering van zeven kiloton per jaar. Hierbij wil de gemeente zelf een actieve rol pakken samen met de samenleving. Door onder andere energie te besparen en duurzaam op te wekken kunnen deze doelen worden gehaald. Hierbij wil de gemeente jaarlijks het energieverbruik met 2% reduceren en in 2031 26% van zijn eigen energieverbruik duurzaam opwekken. Om hier voor de komende jaren meer sturing aan te geven, heeft de gemeente Harderwijk aangegeven om vol in te zetten op zonnepanelen op daken door jaarlijks 1,5 hectare zonnepanelen op daken te realiseren (Gemeente Harderwijk, 2022) (Gemeente Harderwijk, 2022).

Binnen de gemeente Harderwijk gebeurt al veel omtrent het zelf ontwikkelen van duurzame energie. Hierdoor is de gemeente Harderwijk een ontwikkelende gemeente. Momenteel wordt er in samenwerking met Waterschap Vallei en Veluwe gewerkt aan het plaatsen van drie windturbines op een bedrijventerrein. Dit wordt in samenspraak met inwoners en het bedrijfsleven gedaan. De gemeente Harderwijk wil de eerste overheid zijn die zelf windturbines bouwt en beheert, zodat de opbrengsten in de eigen gemeente blijven. De windturbines zijn momenteel (2023) in voorbereiding en er wordt verwacht om in 2024 te kunnen starten met de bouw van de turbines (Waterschap Vallei en Veluwe, 2023) (Gemeente Harderwijk, 2023).

Naast de windturbines is er het Zonnepark Harderwijk gerealiseerd in 2022 door een samenwerking van de gemeente Harderwijk en energiecoöperatie Endura. Om nuttig gebruik te maken van de beschikbare ruimte is er een parkeerterrein bij het Dolfinarium overkapt tot een carport met daarop zonnepanelen. Het parkeerterrein wordt maar twee maanden in het hoogseizoen gebruikt en is verder nagenoeg ongebruikt. Door deze carport met zonnepanelen wordt het gehele jaar door duurzame energie opgewekt. Het park bestaat uit 5854 zonnepanelen met een opwekvermogen van 2400 kWp op een oppervlakte van ongeveer 1 hectare. Hierbij zijn de aandelen in het park voor 51% van de gemeente Harderwijk en 49% van de energiecoöperatie Endura. Inwoners van Harderwijk kunnen lid worden van de energiecoöperatie door een lidmaatschap van 25 euro te betalen. Daarnaast konden inwoners financieel participeren in het zonnepark door maximaal 100 Zon(aan)delen aan te schaffen van 100 euro per participatie, die in 10 jaar wordt terugbetaald. Hierover ontvangt de deelnemer 5% rente. Sinds maart 2022 kunnen inwoners via energiecollectief 'om|nieuwe energie' de duurzaam opgewekte stroom afnemen (Zonnepark-Harderwijk.nl, 2023) (Endura, 2023).

Gemeente Groningen

In 2035 wil de gemeente Groningen CO₂-neutraal zijn. Om dit te behalen moet de benodigde energie bespaard of duurzaam opgewekt worden. De helft van de benodigde energie in 2035 zal zelf worden opgewekt op het grondgebied van de gemeente Groningen, de andere helft komt van buiten de gemeente. Voor zonne-energie is er een potentie voor ten minste 950 MWp aan zonnepanelen. Hierbij hebben daken en zonnecarports boven parkeerterreinen de voorkeur. De gemeente Groningen heeft een dakanalyse gedaan om te onderzoeken op hoeveel van deze daken binnen de gemeente het plaatsen van zonnepanelen realistisch haalbaar is. Hier is uitgekomen dat de gezamenlijke potentie van daken en parkeerterreinen 450 MWp is. De overige 500 MWp zal in zonneparken gerealiseerd moeten worden, waarbij al 150 MWp is vergund of gerealiseerd (Gemeente Groningen, 2021) (Gemeente Groningen, 2023). De respondent van de gemeente Groningen illustreert in het volgende citaat waarom het belangrijk is om niet alleen zonnepanelen op daken te installeren.

Respondent Groningen: *"Als de discussie gaat over (grootschalige) zonneparken, horen we vaak dat eerst maar alle daken vol gelegd moeten worden. Maar dan kun je zeggen, als we dat hebben gedaan, dan hebben we inderdaad nog deze opgave over. Het is het dus niet eerst daken en dan zonneparken, nee, het is een 'en-en' verhaal. Hoe eerder dat geregeld is, hoe beter dat is. We hoeven niet te wachten tot 2035 als je het eerder kunt organiseren."*

Om de resterende 350 MWp te realiseren, is in 2021 het 'Beleidskader zonneparken' vastgesteld. In dit beleid staat lokaal eigendom voorop en zijn scherpe landschappelijke eisen gesteld. Hierbij is duidelijk aangegeven wat lokaal eigendom is voor de gemeente Groningen. De gemeente Groningen stelt de volgende definitie van lokaal eigendom: "De gemeente Groningen vindt het eigendom van een energieproject lokaal, als het inwoners, bedrijven, stichtingen of verenigingen (bijvoorbeeld via een coöperatie) betreft in de gemeente Groningen die voor eigen rekening en risico een energieproject opzetten en financieren, met als oogmerk de inkomsten in te zetten voor de verduurzaming, verlaging van de eigen energielasten of maatschappelijke doelen in eigen buurt of dorp voor een brede groep van deelnemers of betrokkenen." Hierbij staat lokaal voor de gehele gemeente Groningen (Gemeente Groningen, 2021) (Gemeente Groningen, 2023). In het volgende citaat illustreert de respondent van de gemeente Groningen wanneer er geen sprake is van lokaal eigendom.

Respondent Groningen: *"Lokaal eigendom is niet een agrariër die zegt: ik doe het op mijn eigen grond. Als er drie agrariërs zijn die hun gronden bij elkaar voegen, dan is dat wat ons betreft nog steeds niet lokaal. Als er een energiecoöperatie is die een paar leden heeft, dan begint het op lokaal te lijken. Alleen hebben wij daar ook al een negatieve ervaring mee gehad. En dan geef ik even het voorbeeld van een klein lokaal zonnepark met 100% eigendom van een lokale energiecoöperatie in onze gemeente. Die hebben een paar hele goede jaren gedraaid, omdat de elektriciteitsprijs heel hoog was. En de 20 à 30 investeerders in het lokale zonnepark, vonden het op dat moment de enige en juiste oplossing om al die extra revenuen uit het zonnepark aan zichzelf uit te keren. En die hebben geen extra afdracht gedaan aan iets waar de lokale omgeving wat aan heeft. En dan heb je op papier een heel mooi zonnepark met 100% lokaal eigendom, maar je ziet dat uiteindelijk de omgeving daar niet zo heel veel aan heeft."*

Bovendien werd in het interview duidelijk dat financiële participatie niet onderdeel hoeft te zijn van lokaal eigendom. De respondent gaf aan dat financiële participatie niets te maken heeft met lokaal eigendom, want iemand die heel vermogend is en kan investeren in een zonnepark kan er heel veel geld uithalen. Maar iemand die dat niet is, maar misschien wel dicht in de buurt woont, kan niet die investering doen. Het aantal obligaties in een zonnepark geeft niet het lokaal eigendom aan.

Daarnaast heeft de gemeente Groningen duidelijke kaders gesteld aan de grenzen en eisen van grootschalige en kleinschalige zonneparken. Kleinschalige zonneparken zijn maximaal 10 hectare en grootschalige zonneparken zijn groter dan 10 hectare. Bij grootschalige zonneparken geldt dat alleen de gemeente Groningen deze nog ontwikkelt, hierdoor is er geen ruimte voor commerciële ontwikkelaars. Het eigendom is dan 100% in handen van de gemeente en wordt ook wel door de gemeente Groningen 'sociaal eigendom' genoemd. Hierbij worden de opbrengsten in het Fonds Energietransitie van de gemeente ondergebracht. Bij sociaal eigendom gaat het erom dat de gemeente de verantwoordelijkheid neemt in het lokaal eigendom. Hierbij wordt de lokale omgeving de mogelijkheid gegeven om mee te doen aan het project en de opbrengsten komen ten goede aan de gemeenschap doordat de gemeente in de lokale energietransitie investeert. Bij kleinschalige energieprojecten is er minimaal 51% lokaal eigendom geëist. Hierdoor is er altijd een meerderheid van de lokale omgeving in het zeggenschap over het energieproject (Gemeente Groningen, 2021).

In het volgende citaat illustreert de respondent van de gemeente Groningen wanneer lokaal eigendom een succes is.

Respondent Groningen: *"Lokaal eigendom is een succes als in ieder geval aan de voorwaarde van minimaal 51% lokaal wordt voldaan. Als je exact op 50% zit, dan is er geen sprake van een meerderheidsbelang. Het gaat er echt om dat het meerderheidsbelang lokaal is en dan mag die andere 49% bijvoorbeeld een zonnepark ontwikkelaar of grondeigenaar zijn."*

Daarnaast illustreert de respondent van de gemeente Groningen in het volgende citaat de grens van direct omwonenden van een zonnepark.

Respondent Groningen: *"Een zonnepark heeft direct omwonenden. Dat zijn mensen die echt zicht hebben op het zonnepark en die zouden daar last van kunnen hebben bijvoorbeeld. Wij hebben gezegd: tot een grens van 700 meter kun je het zonnepark vanaf maaiveld zien, dan ben je een 'direct omwonende'. Je hebt mensen die wonen in de omgeving en die beschouwen dit zonnepark of deze locatie als hun omgeving. En je hebt de rest van de gemeente. Het zonnepark ligt in het oosten van de gemeente, maar in het westen van de gemeente heb je daar geen feeling mee en heb je geen last van het zonnepark."*

Uit het interview en het beleid van de gemeente Groningen blijkt dat de gemeente bij de realisatie van kleinschalige zonneparken een kaderstellende gemeente is, maar bij de realisatie van grootschalige zonneparken een ontwikkelende gemeente is. De verschillende mogelijkheden en de gestelde kaders zijn toegelicht in Tabel 7. Hierin is ook de koppeling gemaakt met de zonneladder door per trede aan te geven welke partijen aan zet zijn.

Tabel 7: Zonneladder met gestelde kaders door de gemeente Groningen (Gemeente Groningen, 2021).

Trede zonneladder	Waar	Wie	Voorwaarde
0	Zonnepanelen op geschikte daken en parkeerterreinen	Eigenaren (particulieren, bedrijven, gemeente, scholen, instellingen), lokale initiatieven	Ja, mits Rekening houden met eisen van welstand en inpassing
1	Voorkeurslocaties Pauzelandschappen en slimme combinaties	Gemeente (grootschalig), lokale initiatieven (kleinschalig)	Ja, mits Voorwaarden m.b.t. landschap, ecologie en betrekken omgeving
2	Beperkt in het buitengebied Max. 10 hectare	Lokale initiatieven (kleinschalig)	Nee, tenzij Voorwaarden m.b.t. landschap, ecologie en betrekken omgeving
3	Ongewenst Kwetsbare gebieden	-	Niet toegestaan
4	Uitgesloten Beschermde gebieden	-	Niet toegestaan

Als laatste wilde de respondent van de gemeente Groningen nog een tip aan de gemeente Leeuwarden meegeven in het volgende citaat omtrent het implementeren van lokaal eigendom in het beleid.

Respondent Groningen: *"Ontwikkel zelf en houd de regie in eigen handen. Dat maakt lokaal eigendom vooral veel simpeler en makkelijker uitlegbaar. Ga die discussie dan ook niet aan over wat dan lokaal is, want lokaal is dan de hele gemeente. Of dat zonnepark dan bij Stiens ligt of bij de Zuidlanden bijvoorbeeld, dat maakt dan niet uit want het is van de gemeenschap en iedereen profiteert hiervan. Als bedrijven daar geld aan kunnen verdienen dan kan een gemeente dat ook. Deze revenuen kan de gemeente dan weer investeren in andere duurzame projecten. En doe het dan breder dan alleen een zonnepark en windturbine, maak daar echt landschappen van waar je kunt recreëren. Beschouw het als een taak die je als gemeente hebt en de verantwoordelijkheid die je als gemeente neemt."*

Extra uitkomsten interviews andere gemeenten

In de interviews met de drie gemeenten is er ook gevraagd naar de voordelen en uitdagingen bij het implementeren van lokaal eigendom. Hierbij is onderscheid gemaakt in de uitdagingen die met landelijke wet- en regelgeving te maken hebben en uitdagingen die de gemeente zelf heeft ervaren. In Bijlage 8 - Matrix met voordelen en uitdagingen vastleggen lokaal eigendom zijn in Tabel 13 alle voordelen en uitdagingen uitgewerkt die in de interviews zijn benoemd.

Voordelen

Bij het vragen naar de voordelen van het implementeren van lokaal eigendom in het beleid gaven de respondenten allemaal verschillende antwoorden. Alleen de respondenten van gemeente Súdwest-Fryslân en gemeente Groningen gaven beiden aan dat het een voordeel is als de gemeente zelf invloed heeft op de toewijzing van de locaties waar energieprojecten voor worden vergund.

Uitdagingen

Bij het vragen naar de uitdagingen die de gemeente zelf heeft ervaren, zijn door de respondenten van de gemeente Súdwest-Fryslân en gemeente Groningen een aantal overeenkomende antwoorden gegeven. Zo gaven beide respondenten aan dat nieuwe ontwikkelingen en aanvragen stagneren door het implementeren van lokaal eigendom in het beleid. Ook de negatieve perceptie van de samenleving op zonneparken en de professionalisering en tijd die energiecoöperaties moeten leveren werden door beide gemeenten als uitdagingen gezien. De respondenten van de gemeente Waadhoeke en de gemeente Súdwest-Fryslân hadden één overeenkomst in de genoemde uitdagingen en dat was dat er intern binnen gemeenten veranderingen moeten plaatsvinden om lokaal eigendom goed te kunnen implementeren in de samenleving.

Uitdagingen wet- en regelgeving

Bij het vragen naar uitdagingen die gerelateerd zijn aan landelijke wet- en regelgeving is er door de respondenten van de gemeente Waadhoeke en gemeente Groningen een aantal overeenkomende antwoorden gegeven. Zo gaven beide gemeenten aan dat het een uitdaging is dat er geen duidelijke definitie van lokaal eigendom vanuit het Rijk gegeven is. Ook de mismatch van het provinciaal beleid met de wensen van inwoners en gemeenten en het moeilijk implementeren van lokaal eigendom bij een openbare aanbesteding door concurrentie met ontwikkelaars werden door beide gemeenten als uitdagingen genoemd. De respondenten van gemeente Waadhoeke en gemeente Súdwest-Fryslân hadden één overeenkomst in de genoemde uitdagingen en dat was dat het verboden is voor netbeheerders om energie op te slaan.

Overzichtsmatrix zonbeleid andere gemeenten

In Tabel 8 zijn alle onderzochte gemeenten weergegeven met de volgende categorieën: ingenomen rol, aantal inwoners, of lokaal eigendom geëist is, wijze van documentatie, jaar van vaststellen documentatie, of de documentatie geëvalueerd is en de vastgelegde energiedoelen. De gemeenten zijn per rol op inwoneraantal geordend van laag naar hoog.

Tabel 8: Overzichtsmatrix zonbeleid van andere gemeenten.

Gemeente	Rol	Inwoners (2023)*	Lokaal eigendom geëist?	Wijze van documentatie	Jaar van vaststellen	Documentatie geëvalueerd?	Vastgelegde energiedoelen
Westerwolde	Kaderstellend	26.537	Ja, doel 50%, anders in gebieds-fondsen en gemeentelijk duurzaamheidsfonds.	Beleidsnotitie zonneparken en kleine windmolens Gemeente Westerwolde.	2019	Ja, in 2022.	Energieneutraal in 2035 met een opwek van 1.800 TJ/jaar, waarvan 10% uit zon-op-dak en kleine windmolens.
Súdwest-Fryslân	Kaderstellend	90.883	Ja, minimaal 50% lokaal eigendom maar bij voorkeur 100%.	Energieagenda Súdwest-Fryslân 2023.	2023	Nee.	In 2050 volledig in eigen energiebehoefte voorzien. Voor 2050 alle 50.000 gebouwen aardgas vrij.
Oude IJsselstreek	Stimulerend	39.613	Nee, maar hoe hoger het lokaal eigendom, hoe hoger de beoordeling van het initiatief.	Uitnodigings-kader lokale duurzame energieopwekking 2020.	2019	Ja, in 2020.	Energieneutraal in 2030. 185 GWh per jaar aan elektriciteit op het grondgebied opgewekt en 13 miljoen m ³ aardgas per jaar vervangen. Ook 20% elektriciteit en 55% aardgas besparen t.o.v. het peiljaar 2012.
Waadhoeke	Stimulerend	46.718	Ja, minimaal 60% van het klimaatlandschap in eigendom van dorpen.	Duurzaamheids-agenda Waadhoeke.	2020	Nee, nu mee bezig.	Energieneutraal in 2040 waarbij alle opgewekte energie duurzaam is.
Harderwijk	Ontwikkend	48.906	Nee, de gemeente Harderwijk geeft echter wel aan het samen met de omgeving te willen realiseren.	Collegeprogramma 2022-2026 en CO ₂ -beleid gemeente Harderwijk.	2022	Nee.	84% minder CO ₂ uitstoten voor 2025 ten opzichte van 2017 (vermindering van 7 kiloton per jaar). Jaarlijks het energieverbruik met 2% reduceren en in 2031 26% van het eigen energieverbruik duurzaam opwekken. Jaarlijks 1,5 hectare zonnepanelen op daken realiseren.
Groningen	Ontwikkend	238.147	Ja, 51% lokaal eigendom bij kleinschalig en 100% sociaal eigendom (gemeente) bij grootschalig.	Beleidskader Zonneparken 2021-2025.	2021	Ja, in 2023.	CO ₂ -neutrale gemeente in 2035. De helft van de benodigde energie in 2035 opgewekt op het grondgebied van de gemeente Groningen, de andere helft komt van buiten de gemeente.
Leeuwarden	Kaderstellend	127.073	Nee, alleen streven naar 50% lokaal eigenaarschap.	Leeuwarder Energie Agenda 2021-2024.	2020	Nee, nu mee bezig.	In 2024 moet 38% van de eigen energie duurzaam worden opgewekt (23% duurzame stroom en 15% duurzame warmte) en 9% energie wordt bespaard in de gebouwde omgeving (Gemeente Leeuwarden, 2020).

*Bron inwoneraantallen: allecijfers.nl

In Tabel 8 is zichtbaar dat er onder de onderzochte gemeenten grote verschillen zijn tussen hoe lokaal eigendom geëist wordt, de energiedoelen en de grootte van de gemeenten. De gemeente Harderwijk heeft bijvoorbeeld geen specifiek doel voor lokaal eigendom geëist, maar omdat de gemeente een ontwikkelende gemeente is wordt in de praktijk wel een hoog percentage lokaal eigendom behaald. Bijvoorbeeld bij de carport met zonnepanelen, hiervan is 51% van de gemeente Harderwijk en 49% van de energievoederende Endura en is daarmee 100% in lokaal eigendom. Zo heeft ook de gemeente Oude IJsselstreek geen vastgelegd doel voor lokaal eigendom, maar weegt de participatiegraad wel het zwaarst mee bij de beoordeling van een zonnepark aanvraag. Hierbij geldt ook dat als de initiatiefnemer een lokaal mede-eigenaarschap van 50% of hoger weet te organiseren dit in hoge mate meetelt in de beoordeling.

De onderzochte gemeenten, op de gemeente Groningen na, zijn allemaal relatief klein. Alleen de gemeente Groningen heeft meer dan 100.000 inwoners. Daarnaast is het in de tabel zichtbaar dat bij de onderzochte gemeenten geen enkel energiedoel hetzelfde is. Veel energiedoelen zijn afgestemd op het (verwachte) energiegebruik van de desbetreffende gemeente. Het energiedoel van de gemeente Oude IJsselstreek is het meest ambitieus, omdat het doel is om vijf jaar eerder dan de andere gemeenten energieneutraal te zijn.

Conclusie ervaringen zonbeleid andere gemeenten

Uit het onderzoek naar de ervaringen van andere gemeenten in Nederland bij de beleidsmatige invulling van minimaal 50% lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen, kan worden geconcludeerd dat er drie verschillende rollen zijn die een gemeente kan aannemen bij de keuzes omtrent lokaal eigendom. Een gemeente kan een kaderstellende, stimulerende of ontwikkelende rol aannemen, combinaties van deze rollen zijn ook mogelijk. Hierbij blijkt lokaal eigendom niet juridisch afdwingbaar te zijn, maar eisen aan de invulling van lokaal eigendom kunnen wel in het beleidskader worden opgenomen. De aanpak en rol van een gemeente heeft invloed op hoe lokaal eigendom wordt ingevuld. Zo is het afhankelijk van wat een gemeente als lokaal eigendom ziet en welke mate van invloed zij wil hebben. Maar bij alle rollen die een gemeente kan aannemen, is het mogelijk om minimaal 50% lokaal eigendom en zelfs 100% lokaal eigendom te realiseren bij grootschalige zonne-energieprojecten.

De keuze die een gemeente maakt uit de verschillende rollen brengt voordelen en uitdagingen met zich mee. Door eerst onderzoek te doen naar wat de wensen binnen de gemeente zijn, zowel bestuurlijk als bij de inwoners zelf, kan een keuze in de aanpak worden gemaakt. Door deze keuze goed te communiceren is het voor iedereen (ook voor de markt) duidelijk wat wel en niet mogelijk is omtrent het realiseren van duurzame energieprojecten. Hierbij is de ervaring van meerdere gemeenten dat als er (te)veel kaders worden gesteld aan de ontwikkeling van een duurzaam energieproject, dit een negatieve invloed heeft op het aantal nieuwe aanvragen. Ook ervaren de gemeenten verschillende uitdagingen die te maken hebben met de landelijke wet- en regelgeving, zoals geen eenduidige definitie van lokaal eigendom vanuit het Rijk, een mismatch tussen het provinciaal beleid en de wensen van inwoners en gemeenten, het bemoeilijken van lokaal eigendom bij een openbare aanbesteding door concurrentie van ontwikkelaars en het verbod voor netbeheerders om energie op te slaan.

6. Ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de derde deelvraag van dit onderzoek uitgewerkt. Om een idee te krijgen bij de implementatie van lokaal eigendom in de praktijk, zijn gerealiseerde energieprojecten met lokaal eigendom in Nederland onderzocht. Hierbij is eerst literatuuronderzoek gedaan naar vier energieprojecten die als voorbeeld kunnen dienen voor de gemeente Leeuwarden. Deze projecten zijn een voorbeeld omdat ze voor minimaal 50% in lokaal eigendom zijn. Met vertegenwoordigers van twee van deze voorbeeldprojecten zijn semi-gestructureerde interviews afgenomen om ook de praktijkervaringen bij het implementeren van lokaal eigendom te onderzoeken. In Tabel 9 zijn de verschillende onderzochte voorbeeldprojecten weergegeven met daarbij het soort onderzoek dat is verricht. De projecten zijn geordend op opwekvermogen van laag naar hoog.

Tabel 9: De verschillende onderzochte voorbeeldprojecten van lokaal eigendom. Hierbij is aangegeven op welke manier informatie is vergaard.

Soort onderzoek	Voorbeeldproject lokaal eigendom
Literatuur en interview	Dorpsmolen Reduzum
Literatuur	Zonnepark Vierverlaten
Literatuur en interview	Stroomtuin IJlst
Literatuur	Zonnepark Eerbeek

Uit de interviews zijn de volgende thema's naar voren gekomen: invulling lokaal eigendom, betrekken lokale gemeenschap, belangrijke stakeholdergroepen, uitdagingen bij realiseren lokaal eigendom, ervaringen uitvoering project(en) en wensen coöperatie. Tijdens de interviews is er aan elke respondent gevraagd of zij nog belangrijke andere punten wilden meegeven aan dit onderzoek. Deze punten zijn te uiteenlopend om te kunnen samenvatten, daarom zijn deze in Bijlage 6 - Belangrijke extra punten van de respondenten bijgevoegd. Naast deze onderwerpen is er met de respondenten gesproken over hun eigen definitie van lokaal eigendom en is er feedback op de herziene versie van de voor dit onderzoek gestelde definitie van lokaal eigendom gegeven. Dit is in hoofdstuk 8. Definitiebepaling lokaal eigendom gemeente Leeuwarden uitgewerkt. Er is dus een andere definitie van lokaal eigendom gebruikt dan bij de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden. Voor de interviews is het werkblad "Interview ervaringen voorbeeldprojecten Nederland" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gebruikt.

Verschillende voorbeeldprojecten lokaal eigendom

Dorpsmolen Reduzum

Sinds 1994 draait er al een dorpsmolen in Reduzum. Deze dorpsmolen heeft 27 jaar gedraaid en is in 2022 vervangen voor de huidige windturbine (Figuur 9). Deze turbine heeft een opwekvermogen van één MWp (gemiddeld 2,4 miljoen kWh per jaar), een tip hoogte van 77 meter en is 100% in eigendom van de bewoners in en rondom Reduzum. Omdat de dorpsmolen al zo lang een plek heeft in de gemeenschap in en rondom Reduzum, was het ook vanzelfsprekend dat er weer een nieuwe dorpsmolen moest komen. Voor de subsidieaanvraag van de SCE was een vereiste dat de Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. minimaal 500 leden moest hebben. Reduzum en de omliggende dorpen Friens en Idaerd tellen gezamenlijk 550 huishoudens en hier lag dan ook een grote uitdaging. Met verschillende buurtacties is het de coöperatie gelukt om deze 500 leden te verzamelen. Ook is ruim de helft (± 750.000 euro) van de financiering voor de windmolen door de omgeving opgebracht. Momenteel telt de coöperatie 540 leden, deze leden komen allemaal uit de lokale omgeving (Bestuurslid Coöperatie Doarpsmûne

Figuur 9: De dorpsmolen in Reduzum (Swier, Dorpsmolen Reduzum, 2023).

Reduzum e.o. U.A, 2023) (Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. , 2023). Het volgende citaat van de respondent van de dorpsmolen in Reduzum illustreert de grens van deze lokale omgeving.

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"De grens voor lokaal zijn de drie dorpen om de molen heen, dit is afgebakend met een PostCodeRoos. De molen staat in het midden van de PostCodeRoos en niet in één van de 'blaadjes'."*

Een lid van de coöperatie betaalt eenmalig vijf euro en heeft één stem die diegene mag gebruiken bij de beslissing over de winstverdeling van de dorpsmolen. Met de winst worden lokale verenigingen gesteund en energiebesparingsprojecten gefinancierd. Hiermee wordt de leefbaarheid van de dorpen gestimuleerd. Leden kunnen er ook voor kiezen om de duurzaam opgewekte stroom via Energie VanOns af te nemen, maar dit is niet verplicht. De coöperatie van de dorpsmolen van Reduzum houdt op meerdere manieren contact met haar leden. Er wordt jaarlijks een ALV georganiseerd waarbij de leden uitleg krijgen en inbreng kunnen geven in de coöperatie. Daarnaast worden de leden op de hoogte gehouden door middel van een nieuwsbrief (Bestuurslid Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A, 2023) (Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. , 2023).

Bij dit soort energieprojecten zijn er verschillende partijen nodig om het lokaal eigendom te realiseren. Elk project is anders en daarmee is de invloed van de desbetreffende gemeente ook anders. Een gemeente kan bijvoorbeeld garant staan voor dit soort projecten. Bij de dorpsmolen in Reduzum is de gemeente Leeuwarden geen aandeelhouder, maar bij andere projecten kan de gemeente hier wel voor kiezen (Bestuurslid Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A, 2023). In het volgende citaat geeft de respondent van de dorpsmolen in Reduzum aan, welke groepen volgens diegene moeten worden betrokken om lokaal eigendom te realiseren bij grootschalige energieprojecten.

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"In eerste instantie de directe omgeving (omwonenden). De omgeving moet vooral ook kunnen profiteren van het initiatief. Dit heeft ook te maken met de geografische verbondenheid die mensen hebben. Idealiter komt de omgeving zelf met een voorstel/idee. Top-down projecten hebben veel minder kans van slagen. De omgeving heeft dan het idee dat het hen wordt opgelegd. "*

Zonnepark Vierverlaten

Het zonnepark Vierverlaten in de provincie Groningen is één van de grootste coöperatieve zonneparken in Nederland. Het park heeft 7.777 zonnepanelen met een opwekvermogen van 2,09 MWp op drie hectare en is voor 100% in lokaal eigendom van de bewoners. De energiecoöperatie Grunneger Power heeft samen met de gemeente Groningen en technisch dienstverlener Equans het zonnepark vlakbij Hoogkerk gerealiseerd in 2017. De energiecoöperatie Grunneger Power is sinds 2011 actief en heeft inmiddels ruim 2.600 leden en meerdere duurzame energieprojecten gerealiseerd, waaronder twee zonneparken. Een lid van Grunneger Power hoeft niet per se een financiële investering te doen in de duurzame energieprojecten. Lid worden is namelijk gratis, maar er kan wel worden gekozen om daarnaast energiekant te worden door de duurzame energie te kopen via Energie VanOns. Het zonnepark Vierverlaten levert ongeveer 2,09 miljoen kWh per jaar en is daarmee naar schatting goed voor het gebruik van 600 huishoudens. Onder andere door investeringen van inwoners en bedrijven in de zonnepanelen, is het park mogelijk gemaakt. Door samen te werken met Natuur en Milieu Federatie Groningen is er ook aandacht besteed aan het vergroten van de biodiversiteit van het zonnepark. Bijvoorbeeld door het planten van inheemse bloemen en planten, het creëren van schuilplaatsen voor dieren en het bevorderen van de groei van bermkruiden (Grunneger Power, 2023) (RVO Nederland, 2023) (Groningen CO₂-neutraal, 2017).

In het interview met de beleidsmedewerker van de gemeente Groningen is het zonnepark Ververlaten als een goed voorbeeldproject van lokaal eigendom genoemd. Het volgende citaat van de respondent van de gemeente Groningen illustreert dit.

Gemeente Groningen: *"We hebben in Groningen één goed voorbeeldzonnepark, dat is het park Ververlaten. Dit is in 100% eigendom van de energiecoöperatie Grunneger Power en die haalt een aardig rendement uit dat zonnepark. Met dat geld kan Grunneger Power weer andere mooie projecten financieren, bijvoorbeeld bij het meehelpen van de realisatie van zonnepanelen op woningen van huurders of het realiseren van een SCE-project op grote daken in de wijk waar dus deelnemers weer aan mee kunnen doen en op die manier kunnen profiteren. Ik denk dat dat een goede definitie is van wanneer lokaal eigendom succesvol is."*

Stroomtuin IJlst

De Stroomtuin in IJlst is in 2020 ontwikkeld door Energiecoöperatie IJlst en is een volledig lokaal initiatief. Het gaat om een zonnepark van 7.284 zonnepanelen met een opwekvermogen van 2,7 MWp op twee hectare. Er is gekozen voor de naam Stroomtuin, omdat de energiecoöperatie stroom het voedsel van de toekomst vindt. Door zelf de stroom op te wekken, kan het zonnepark als een soort volkstuin gezien worden maar dan voor stroom. Bij de ontwikkeling van de Stroomtuin is gedacht aan het behoud van het Friese landschap door het park zo weinig mogelijk zichtbaar te maken. Van een afstand lijkt het park zelfs een uitloper van het meer de Geeuw (Energiecoöperatie IJlst, 2023). In het volgende citaat illustreert de respondent van de Energiecoöperatie IJlst dat deze landschapsinpassing past bij de wensen van de omgeving.

Respondent Energiecoöperatie IJlst: *"We hebben uitgebreid overleg gevoerd met de inwoners van IJlst en omgeving. Onder andere is aangegeven dat het park zo laag mogelijk moest worden aangelegd. Hier hebben wij invulling aangegeven."*

Het park wekt 2,4 miljoen kWh per jaar op, dit is genoeg voor ongeveer 850 huishoudens. De opgewekte stroom verkoopt Energiecoöperatie IJlst aan energiebedrijf Vandebron. Hier kunnen inwoners en andere geïnteresseerden de opgewekte stroom kopen. De Energiecoöperatie IJlst is al sinds 2015 actief en heeft rond de 150 leden, waarvan er 121 hebben geparticipeerd in de financiering van de Stroomtuin. Dit kon door het kopen van participaties voor 250 euro per stuk tegen een rentepercentage van 4%. Naast de Stroomtuin is de coöperatie bezig met realiseren van elektrische deelauto's en het verduurzamen van huizen. Voor tien euro per jaar kunnen inwoners lid worden van de coöperatie (Bestuurslid Energiecoöperatie IJlst, 2023) (Energiecoöperatie IJlst, 2023). In het volgende citaat illustreert de respondent van de Energiecoöperatie IJlst de grens van de lokale omgeving door aan te geven waar de leden van de coöperatie vandaan komen.

Respondent Energiecoöperatie IJlst: *"Onze leden wonen in IJlst, Oosthem en Sneek. Dit zijn de dus de dichtstbij gelegen dorpen en stad. Wanneer er iemand verhuist is het wel mogelijk om lid te blijven van de Energie Coöperatie IJlst."*

Bij dit soort energieprojecten zijn er verschillende partijen nodig om het lokaal eigendom te realiseren. In het volgende citaat geeft de respondent van de Energiecoöperatie IJlst aan welke groepen volgens diegene moeten worden betrokken om lokaal eigendom te realiseren bij grootschalige energieprojecten.

Respondent Energiecoöperatie IJlst: *"Zeker diegenen die hiermee te maken krijgen doordat in hun 'achtertuin' een zonnepark wordt aangelegd. Dat vergt veel overleg om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Daarnaast natuurlijk ook de andere inwoners van onze stad (ruim 3000 inwoners), iedereen krijgt er mee te maken."*

Zonnepark Eerbeek

Het zonnepark Eerbeek is in 2021 ontwikkeld op een voormalige stortplaats in Gelderland door energiecoöperatie BrummenEnergie en ontwikkelaar Solar Green Point. Hierbij is de keuze gemaakt om het eigendom precies gelijk te verdelen, dus 50% voor BrummenEnergie en 50% voor Solar Green Point. Het park heeft 15.570 zonnepanelen met een opwekvermogen van zes MWp op zes hectare en bewoners in de omgeving kunnen hiervan stroom kopen. Het park produceert 5,45 miljoen kWh per jaar en kan daarmee ongeveer 1650 huishoudens van duurzaam opgewekte stroom voorzien (BrummenEnergie, 2023) (Solar Green Point, 2020).

BrummenEnergie is een energiecoöperatie die sinds 2013 actief is en inmiddels ongeveer 150 leden heeft. De coöperatie heeft onder andere al twee zonneparken ontwikkeld en de derde is in voorbereiding. Leden betalen 25 euro per jaar en als de duurzaam opgewekte energie wordt afgenomen, is het lidmaatschap gratis. De energie kan via energiecollectief 'om|nieuwe' energie worden gekocht. De leden van BrummenEnergie hebben inspraak in de beslissingen die worden genomen over bijvoorbeeld de investeringen die worden gedaan. BrummenEnergie organiseert ook educatieve activiteiten om leden en de gemeenschap te informeren over duurzame energieproductie en -gebruik. Daarnaast helpt de energiecoöperatie leden en inwoners bij het besparen op energie door middel van energiecoaches of bespaarhulpen (BrummenEnergie, 2023).

Extra uitkomsten interviews voorbeeldprojecten lokaal eigendom

In de interviews met de twee voorbeeldprojecten van lokaal eigendom is er ook gevraagd naar de ervaringen en uitdagingen bij het implementeren van lokaal eigendom in het energieproject.

Ervaringen

Bij het vragen naar de ervaringen van het implementeren van lokaal eigendom bij het energieproject gaven de respondenten verschillende antwoorden. Maar beide respondenten ervoeren de samenwerking met de desbetreffende gemeente als positief. In het volgende citaat gaf de respondent van de dorpsmolen in Reduzum de ervaring aan over de samenwerking met de gemeente Leeuwarden:

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"Op het gebied van vergunningen en extra ondersteuning was het een fantastische samenwerking met veel persoonlijk contact."*

De respondent van Energiecoöperatie IJlst gaf aan dat één ambtenaar het aanspreekpunt was en diegene erg enthousiast was. Zonder deze contactpersoon had het meer moeite gekost om het project uit te voeren. Daarnaast gaf de respondent van de dorpsmolen in Reduzum nog aan dat de dorpsbewoners 100% achter het project stonden en ze dus vanuit hun eigen motivatie aan het project hebben gewerkt. Beide respondenten gaven aan dat ze met de kennis van nu het project anders hadden uitgevoerd of aangepakt. De respondent van de Energiecoöperatie IJlst illustreert dit in het volgende citaat.

Respondent Energiecoöperatie IJlst: *"We hadden dan geen tijd meer besteed aan de PostCodeRoos variant, dat bleek niet haalbaar en heeft veel tijd gekost. Een project van onze omvang is alleen maar rendabel met SDE+ subsidie."*

De respondent van de dorpsmolen in Reduzum gaf aan dat ze wellicht meer professionele hulp hadden kunnen inschakelen, want dat had ze veel tijd en energie gescheeld.

Uitdagingen

Bij het vragen naar de uitdagingen van het implementeren van lokaal eigendom bij het energieproject gaven de respondenten verschillende antwoorden. Zo illustreert de respondent van de dorpsmolen in Reduzum in het volgende citaat de tijd die vrijwilligers van de coöperatie in het project steken.

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"Als coöperatie zijnde moeten en willen we steeds professioneler worden, maar de tijd die wij erin steken is allemaal vrijwillig. We hebben geen betaalde krachten in dienst. Dit heeft ook te maken met het feit dat de coöperatie geen geld mag verdienen. We gebruiken nu korte lijntjes binnen de dorpen om zaken geregeld te krijgen, zoals de website."*

Ook gaf deze respondent aan dat de maatschappelijke beeldvorming van windturbines niet altijd positief is en dat de communicatie vanuit de coöperatie hierbij van belang is. Ook het beleid en de politiek kunnen belemmerend zijn voor het realiseren van dit soort projecten, omdat telkens na een aantal jaren de politieke samenstelling verandert en er daardoor geen lange termijnvisie is vastgelegd. Ook het verkrijgen van een verzwaarde netaansluiting van Liander voor de nieuwe molen was erg lastig, volgens de respondent van de dorpsmolen in Reduzum. De respondent van de Energiecoöperatie IJlst illustreert in het volgende citaat dat de uitvoering van het project zonder goede contactpersoon bij de gemeentelijke overheid moeizamer was gelopen.

Respondent Energiecoöperatie IJlst: *"Vaak is de houding bij de gemeente: ja maar ... Er is altijd wel iets te bedenken waardoor je nog meer moet aanleveren of moet onderzoeken."*

Overzichtsmatrix voorbeeldprojecten lokaal eigendom

In Tabel 10 zijn alle onderzochte voorbeeldprojecten weergegeven met de volgende categorieën: provincie, opwekvermogen en projectspecificaties, percentage lokaal eigendom, betrokken energievoöperatie, jaar van realisatie en aangesloten bij Energie VanOns. De projecten zijn geordend op vermogen van laag naar hoog. Het gerealiseerd zonnedak van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. is ook in deze tabel weergegeven. De verdere omschrijving van deze energievoöperatie en de gerealiseerde energieprojecten zijn in hoofdstuk 7. Wensen en ideeën energievoöperaties gemeente Leeuwarden uitgewerkt.

Tabel 10: Overzichtsmatrix van de verschillende onderzochte voorbeeldprojecten van lokaal eigendom.

Project	Provincie	Opwekvermogen en projectspecificaties	% Lokaal eigendom	Betrokken energievoöperatie met aantal leden	Jaar realisatie	Aangesloten bij energievoölectief?
Zonnedak Haan Reclamewerk	Friesland	70 kWp (0,07 MWp) met 186 panelen op een zonnedak.	100%	Stienzer Energykoöperaasje U.A. met 160 leden.	2022	Ja, Energie VanOns.
Dorpsmolen Reduzum	Friesland	Eén windmolen van 1 MWp met een tiphoogte van 77 meter en een rotordiameter van 61 meter.	100%	Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. met 540 leden.	2022	Ja, Energie VanOns.
Zonnepark Vierterlaten	Groningen	2,09 MWp met 7.777 panelen op 3 hectare.	100%	Grunnerger Power met ruim 2.600 leden.	2017	Ja, Energie VanOns.
Stroomtuin IJlst	Friesland	2,7 MWp met 7.284 panelen op 2 hectare.	100%	Energievoöperatie IJlst met 150 leden.	2020	Nee, via Vandebron.
Zonnepark Eerbeek (carport met zonnedak)	Gelderland	6 MWp met 15.570 panelen op 6 hectare.	50%	50% van BrummenEnergie (coöperatie) met meer dan 150 leden. 50% van Solar Green Point (ontwikkelaar).	2021	Ja, om nieuwe energie.

In Tabel 10 is zichtbaar dat er onder de onderzochte energieprojecten grote verschillen zijn tussen het aantal leden van de coöperaties en de grootte van het energieproject. Zo lijkt hoe groter het energieproject, hoe minder leden bij de coöperatie zijn aangesloten. Vier van de vijf onderzochte projecten zijn aangesloten bij een energievoölectief.

Conclusie ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom

Uit het onderzoek naar de praktijkervaringen van voorbeeldprojecten met minimaal 50% lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in Nederland, kan worden geconcludeerd dat er grote onderlinge verschillen zijn in de manier van het organiseren van lokaal eigendom, de verschillende manieren waarop de revenuen worden ingezet, de wensen van de lokale omgeving, de grootte van de projecten en het aantal leden van de betrokken energiecoöperaties.

Daarnaast zijn uit de interviews met twee energiecoöperaties verschillende ervaringen en uitdagingen naar voren gekomen over het implementeren van lokaal eigendom. Hierbij gaven de respondenten van de coöperaties onder andere aan dat ze de samenwerking met de desbetreffende gemeenten als positief hebben ervaren en deze samenwerking van belang is voor het laten slagen van het energieproject. Ook worden in veel gevallen de revenuen van het energieproject weer zo ingezet dat de lokale omgeving hiervan profiteert. Daarnaast ervaren de respondenten de volgende uitdagingen: de professionalisering van de coöperatie, de tijd die vrijwilligers nodig hebben, de soms negatieve maatschappelijke beeldvorming van windturbines, het beleid en de politiek, het realiseren van een (verzwaarde) netaansluiting en de houding van sommige gemeenten.

7. Wensen en ideeën energievoöperaties gemeente Leeuwarden

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de vierde deelvraag van dit onderzoek uitgewerkt. Aan de hand van twee semi-gestructureerde interviews is er onderzoek gedaan naar de wensen en ideeën bij energievoöperaties in de gemeente Leeuwarden om invulling te geven aan lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen. Er is met twee bestuursleden gesproken van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. en Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. Deze twee energievoöperaties hebben beide praktijkervaring met het implementeren van lokaal eigendom, maar zijn ook verschillend van elkaar (aantal leden, oprichting, etc.). Het interview met de respondent van de Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. is bij zowel het onderzoek naar de voorbeeldprojecten van lokaal eigendom, als het onderzoek naar de wensen van de energievoöperaties in de gemeente Leeuwarden gebruikt. In hoofdstuk 6. Ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom is de algemene informatie over de Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. en de dorpsmolen uitgewerkt. In dit hoofdstuk zal verder ingegaan worden op de wensen en ideeën die de energievoöperaties in de gemeente Leeuwarden hebben.

Uit de interviews met de energievoöperaties in de gemeente Leeuwarden zijn dezelfde thema's naar voren gekomen als bij de interviews met de voorbeeldprojecten van lokaal eigendom en bestaan uit: invulling lokaal eigendom, betrekken lokale gemeenschap, belangrijke stakeholdergroepen, uitdagingen bij realiseren lokaal eigendom, ervaringen uitvoering project(en) en wensen coöperatie. Tijdens de interviews is er aan elke respondent gevraagd of zij nog belangrijke andere punten wilden meegeven aan dit onderzoek. Deze punten zijn te uiteenlopend om te kunnen samenvatten, daarom zijn deze in Bijlage 6 - Belangrijke extra punten van de respondenten bijgevoegd. Naast deze onderwerpen is er met de respondenten gesproken over hun eigen definitie van lokaal eigendom en is er feedback op de voor dit onderzoek gestelde definitie van lokaal eigendom gegeven. Dit is in hoofdstuk 8. Definitiebepaling lokaal eigendom gemeente Leeuwarden uitgewerkt. Voor de interviews is het werkblad "Interview wensen en ideeën energievoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden" in Bijlage 4 - Interviewwerkbladen gebruikt.

Stienzer Energykoöperaasje U.A.

De Stienzer Energykoöperaasje U.A. is sinds 2019 actief in Stiens en omgeving en is voortgekomen uit het Plaatselijk Belang Stiens (PBS). Inmiddels heeft de coöperatie ongeveer 160 leden (2023). Voor tien euro per jaar kunnen de inwoners van Stiens lid worden van de coöperatie. De coöperatie heeft als doel om het energieverbruik in Stiens te verlagen en de energie die nodig is lokaal en duurzaam op te wekken. Om dit te behalen stimuleert de coöperatie onder andere inwoners van Stiens om het energieverbruik te verlagen door energiebesparende maatregelen toe te passen. Ook heeft de Stienzer Energykoöperaasje U.A. in 2022 een coöperatief zonnedak gerealiseerd van 186 panelen met een opwekvermogen van ongeveer 70 kWp (0,07 MWp). Het zonnedak is voor 100% in eigendom van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. In het volgende citaat illustreert de respondent van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. hoe het lokaal eigendom geregeld is.

Respondent Stienzer Energykoöperaasje U.A.: *"Het lokaal eigendom wordt geregeld door de Stienzer Energykoöperaasje U.A, dus de opbrengsten van het zonnedak zijn totaal voor de coöperatie. De coöperatie is de enige aandeelhouder in het project. De opbrengsten worden ingezet om (duurzame)projecten in Stiens te financieren. Het geld komt op deze manier terug in de omgeving. Hierbij is Stiens het werkgebied, want een groter gebied kan de coöperatie niet aan. De dorpen om de energieprojecten heen mogen wel meedoen, alleen zal de coöperatie daar geen specifieke aandacht aan besteden."*

Door middel van het provinciale fonds Fûns Skjinne Fryske Enerzjy (FSFE) en het verkopen van participaties van 100 euro per stuk, is de financiering rond gekomen. Er is ook gebruik gemaakt van de SCE-subsidie om de onrendabele top van de exploitatie te dekken. De coöperatie betaalt wel huur aan de eigenaar voor het gebruik van het dak. De opgewekte energie wordt geleverd aan het net en verkocht aan Energie VanOns en alle inwoners kunnen ervoor kiezen om via dit energiecollectief de duurzaam opgewekte energie te kopen (Stienzer Energykoöperaasje U.A., 2023) (Bestuurslid Stienzer Energykoöperaasje U.A., 2023). Daarnaast is de coöperatie nu bezig om een zonneweide van ongeveer 3 hectare in 100% eigendom van de coöperatie te realiseren. Hierbij zal de grond van de eigenaar gehuurd gaan worden. Voor de financiering wil de FSFE wel helpen door middel van het geven van de ontwikkelingsfinanciering voor lokale energie-initiatieven (LEI). Deze financiering zorgt ervoor dat de coöperatie weinig tot geen risico loopt in de beginfase van het project. De FSFE staat namelijk garant (Bestuurslid Stienzer Energykoöperaasje U.A., 2023).

De coöperatie betreft op meerdere manieren de lokale gemeenschap bij haar plannen en dit illustreert de respondent van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. in het volgende citaat.

Respondent Stienzer Energykoöperaasje U.A.: *"Via het Plaatselijk Belang Stiens (PBS) wordt contact gezocht met de inwoners, maar ook via de andere verenigingen in het dorp zoals de Vrouwen van Nu. Tijdens de bijeenkomsten met het PBS worden de plannen van de coöperatie gedeeld en worden de wensen en ideeën van de inwoners opgehaald."*

Naast het contact via het plaatselijk belang organiseert de coöperatie ook twee keer per jaar een ALV, waarbij leden input kunnen geven aan de coöperatie. Ook wordt er elke twee maanden een nieuwsbulletin gemaakt en wordt deze huis-aan-huis bezorgd. Deze wordt ook via de sociale media verspreid. Bovendien zijn er in 2021 en 2022 in drie wijken van Stiens buurtacties samen met de gemeente Leeuwarden georganiseerd om de wensen en ideeën op te halen door middel van enquêtes. Dit project heette: Stek komt bij je langs 1.0. De respons van de inwoners van deze buurten was ongeveer 60%. Nu is de coöperatie samen met de gemeente Leeuwarden bezig met 'Stek komt bij je langs 2.0', waarmee in alle buurten van Stiens buurtacties zullen worden georganiseerd (Bestuurslid Stienzer Energykoöperaasje U.A., 2023).

Uitkomsten interviews

Belangrijke stakeholdergroepen

In de interviews met de respondenten van de gemeente Leeuwarden is gevraagd naar de belangrijkste stakeholdergroepen die nodig zijn om lokaal eigendom te implementeren bij een grootschalig zonne-energieproject. Door ook aan de energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden te vragen welke groepen moeten worden betrokken om lokaal eigendom te verkrijgen bij grootschalige zonne-energieprojecten, kon hier een vergelijking tussen worden gemaakt. De respondent van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. gaf in het volgende citaat aan welke groepen belangrijk zijn bij het implementeren van lokaal eigendom.

Respondent Stienzer Energykoöperaasje U.A.: *"Lokaal eigendom ligt bij de energiecoöperaties, want dat is de enige partij die een concrete beslissingslijn heeft met de lokale bevolking. Een energiecoöperatie streeft niet naar winstmaximalisatie, maar naar het opwekken van betaalbare fossielvrije energie. Om het draagvlak voor de projecten te creëren is de gehele samenleving nodig. Dit kan op dorpsniveau door middel van een plaatselijk belang worden ingevuld. Daarbij is de gemeente niet nodig voor lokaal eigendom, zij kan wel stimuleren en vergunning verlenen."*

De respondent van de dorpsmolen in Reduzum gaf in het volgende citaat aan welke groepen belangrijk zijn bij het implementeren van lokaal eigendom.

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"In eerste instantie de directe omgeving en daarmee de omwonenden. De omgeving moet vooral ook kunnen profiteren van het initiatief. Idealiter komt de omgeving zelf met een voorstel/idee. Top-down projecten hebben veel minder kans van slagen. De omgeving heeft dan het idee dat het hen wordt opgelegd. Daarnaast kan de gemeente Leeuwarden voor dit soort projecten garant staan. Bij de dorpsmolen in Reduzum is zij geen aandeelhouder, maar bij andere projecten kan de gemeente hier wel voor kiezen."*

Vergeleken met de antwoorden die de respondenten van de gemeente Leeuwarden hebben gegeven, hebben de twee energietoepassingen relatief weinig verschillende groepen benoemd die moeten worden betrokken bij het implementeren van lokaal eigendom. Zo zijn eigenlijk alleen de energietoepassing en de lokale omgeving nodig volgens de respondenten.

Samenwerking met de gemeente Leeuwarden

Beide coöperaties hebben de samenwerking met de gemeente Leeuwarden als positief ervaren. Hierbij gaf de respondent van de Stienzer Energycoöperasie U.A. wel aan dat de voortgang en besluitvorming van de gemeente Leeuwarden nu wat te langzaam gaat. Dit heeft namelijk direct invloed op het nieuwe plan om buurtacties in alle wijken van Stiens. Het overleg loopt al anderhalf jaar en er is nog geen besluitvorming. De respondent van de dorpsmolen in Reduzum illustreert in het volgende citaat hoe diegene de samenwerking met de gemeente Leeuwarden heeft ervaren.

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"Op het gebied van vergunningen en extra ondersteuning was het een fantastische samenwerking met veel persoonlijk contact."*

Ervaringen en uitdagingen

De ervaringen en uitdagingen van de respondent van de dorpsmolen in Reduzum zijn in hoofdstuk 6. Ervaringen voorbeeldprojecten lokaal eigendom uitgewerkt. De enige uitdaging die de respondent van de dorpsmolen in Reduzum en de respondent van de Stienzer Energycoöperasie U.A. in overeenkomst hadden, gaat over beleid dat voor problemen kan zorgen. In het volgende citaat gaf de respondent van de Stienzer Energycoöperasie U.A. de volgende toelichting.

Respondent Stienzer Energycoöperasie U.A.: *"Het provinciaal beleid voor zonneparken op land had wel voor problemen gezorgd als er geen uitzondering was gemaakt voor de lokale initiatieven."*

Ook gaf de respondent van de Stienzer Energycoöperasie U.A. aan dat er een spanningsveld is met de grond-/dakeigenaar, maar dat deze voor de coöperatie gunstig is door de SCE-subsidie. Deze subsidie is essentieel voor het verkrijgen van een sterke positie. Maar als het meerderheidsbelang niet bij de coöperatie ligt, is dat wel lastig. Er moeten met de grond-/dakeigenaar goede afspraken worden gemaakt, zoals over de hoogte van de huur voor de grond of het dak. Verder gaf de respondent van de Stienzer Energycoöperasie U.A. aan dat de realisatie van het zonnedak volgens plan was verlopen zonder grote tegenslagen.

Ook de voorbereiding van de zonneweide verloopt volgens plan, maar het project van 2 miljoen euro is voor de coöperatie wel een uitdaging. Als laatste deelde de respondent van de Stienzer Energykoöperasje U.A. de tot nu toe opgedane ervaringen in het volgende citaat.

Respondent Stienzer Energykoöperasje U.A.: *"Na de realisatie van het zonnedak is er bewustwording binnen de coöperatie gekomen. Want de stroomproductie van grote bedrijfsdaken is maar beperkt, als deze wordt afgezet tegen de grote behoefte aan fossielvrije stroom. Voor apparatuur en verlichting, maar ook voor de noodzakelijke warmtepompen en elektrische auto's hebben we in Stiens drie keer zo veel stroom nodig dan we nu gebruiken. Dat haal je met zonnedaken niet, dan heb je windmolens en zonneweiden nodig."*

Wensen energiecoöperaties

Als laatste is er in de interviews gevraagd naar de wensen van de coöperaties die de gemeente Leeuwarden zou kunnen vervullen. De respondent van de dorpsmolen in Reduzum illustreert in het volgende citaat de wens om één aanspreekpunt binnen de gemeente te realiseren.

Respondent dorpsmolen Reduzum: *"Ook zou het goed zijn als er één aanspreekpunt komt voor coöperaties. Dat kan dan een persoon zijn die van het begin tot einde het proces overziet en ook de voortgang monitort. Want soms heb je wel met 20/30 personen binnen een gemeente te maken."*

Daarnaast gaf de respondent van de dorpsmolen in Reduzum aan dat ze nu op het punt staan om de energiecoöperatie te gaan professionaliseren en daar hulp bij kunnen gebruiken. De respondent van de Stienzer Energykoöperasje U.A. had één wens namens de coöperatie en dit is in het volgende citaat weergegeven.

Respondent Stienzer Energykoöperasje U.A.: *"Een wens van de coöperatie is om een plan te maken voor de samenwerking van energiecoöperaties. Ik denk dat er veel van elkaar geleerd kan worden. Er is nu wel eens overleg, maar dit is niet structureel. De gemeente is wel de partij hiervoor om het initiatief te tonen om dit op te zetten, ook omdat het in hun eigen gemeente is. Dit moet wel samen met de coöperaties, want de gemeente hoeft ook niet alles te regelen."*

Uitkomsten stellingen lokaal eigendom

Bij de interviews naar de wensen en ideeën van energiecoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden zijn vijf verschillende stellingen gepresenteerd over lokaal eigendom. Beide respondenten hebben exact hetzelfde geantwoord bij deze stellingen. De antwoorden zijn in Figuur 10 weergegeven.

Stellingen lokaal eigendom

Stelling 1: Bij grootschalige energieprojecten in de gemeente Leeuwarden moet lokaal eigendom verplicht worden gesteld.

■ **helemaal eens** ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 2: De gemeente Leeuwarden moet actief energie-initiatieven en -coöperaties gaan helpen bij het organiseren van lokaal eigendom.

☐ helemaal eens ■ **eens** ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 3: Lokaal eigendom bij grootschalige energieprojecten zou de gemeente Leeuwarden helpen om haar doelstellingen op het gebied van duurzaamheid te bereiken.

■ **helemaal eens** ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 4: Energie-initiatieven en -coöperaties spelen een grote rol bij het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige energieprojecten.

■ **helemaal eens** ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 5: De gemeente Leeuwarden moet zelf het lokaal eigendom bij grootschalige energieprojecten gaan organiseren.

☐ helemaal eens ☐ eens ■ **neutraal** ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Figuur 10: Beantwoording stellingen lokaal eigendom door de respondenten in de interviews naar de wensen en ideeën van energie-initiatieven en -coöperaties binnen de gemeente Leeuwarden.

Bij het beantwoorden van deze stellingen is tijdens de interviews om een korte toelichting per stelling gevraagd. Hierbij gaven de respondenten van de twee energiecoöperaties bij stelling 2 en 4 een vergelijkbaar antwoord. Bij stelling 2 werd aangegeven dat de gemeente kan stimuleren en ondersteunen, maar niet zelf actief lokaal eigendom hoeft te gaan organiseren. Dit moet de energiecoöperatie zelf doen. Bij stelling 4 werd aangegeven dat een energiecoöperatie misschien wel een voorwaarde van lokaal eigendom is en dat zij de partij is om het lokaal eigendom te hebben.

De respondent van de dorpsmolen in Reduzum gaf bij stelling 1 en 3 aan dat lokaal eigendom draagvlak creëert, waardoor mensen echt achter een energieproject staan. Daarom is de respondent het helemaal eens met de stelling. De respondent van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. gaf bij stelling 1 en 3 aan dat het wel een voorwaarde is dat een energiecoöperatie het lokaal eigendom heeft en het dus niet bij ondernemers ligt. Onder die voorwaarde is de respondent het helemaal eens met de stelling. Bij stelling 5 gaf de respondent van de dorpsmolen in Reduzum aan dat het lastig is voor een gemeente om dit zelf te gaan doen, want dan heeft de gemeente een dubbele pet op. Ook is het dan maar de vraag hoe dit dan georganiseerd moet worden. De respondent van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. gaf aan dat het lokaal eigendom alleen als voorwaarde hoeft te worden gesteld en dat dat al voldoende is.

Conclusie wensen en ideeën energietoöperaties gemeente Leeuwarden

Uit het onderzoek naar de wensen en ideeën van energietoöperaties in de gemeente Leeuwarden over de invulling van 50% lokaal eigendom kan worden geconcludeerd dat er zowel overeenkomsten als verschillen tussen de twee geïnterviewde energietoöperaties zijn over de invulling van lokaal eigendom. Zo zijn de stellingen over lokaal eigendom in de gemeente Leeuwarden exact hetzelfde ingevuld en komt de toelichting hiervan grotendeels overeen. Beide respondenten ervoeren de samenwerking met de gemeente Leeuwarden als positief en noemden overeenkomende belangrijke groepen die nodig zijn bij de realisatie van lokaal eigendom. Ook werden er verschillende uitdagingen en ervaringen genoemd.

Daarnaast zijn de wensen van de energietoöperaties onderzocht. Deze bestaan uit de volgende punten: het realiseren van één aanspreekpunt voor energietoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden, hulp bij het professionaliseren van de energietoöperatie en het opzetten van een samenwerkingsverband tussen de energietoöperaties in de gemeente Leeuwarden.

8. Definitiebepaling lokaal eigendom gemeente Leeuwarden

In dit onderzoek is in het theoretisch kader een eigen gestelde definitie van lokaal eigendom geformuleerd (pagina 21). Bij alle interviews (zowel intern als extern) is gevraagd naar feedback op deze definitie. Zo is er bij elke deelvraag feedback verzameld over de definitie van lokaal eigendom. Hierdoor is aan het einde van het onderzoek mogelijk om een beter passende definitie van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden te formuleren. Dit is in dit hoofdstuk uitgewerkt.

Definitie aanpassing na input gemeente Leeuwarden

Na het afnemen van de zeven semi-gestructureerde interviews met verschillende ambtenaren en ambtsdragers binnen de gemeente Leeuwarden, is de eerste gestelde definitie van lokaal eigendom herzien (deelvraag 1). Hier is voor gekozen, omdat geen van de zeven respondenten het eens was met het gebruik van CBS-buurtten als grens voor 'lokaal' bij lokaal eigendom. In het volgende citaat gaf respondent 3 aan waarom diegene het niet eens was.

Respondent 3: *"Ik vind die CBS-buurtten en wijken een te harde grens, want wat als je dan precies op de grens zit? Aan de andere kant snap ik ook je keuze, want CBS-buurtten en wijken kun je meten. Het is wel lekker objectief, alleen ik denk dat het toch niet zo objectief is."*

Deze uitspraak is in lijn met de andere respondenten. Zij gaven aan dat lokaal lastig te definiëren is en moet afhangen van de grootte van het project. Naast de uitspraken over de CBS-buurtten is er een aantal suggesties gegeven over een andere invulling van het begrip 'lokaal'. Twee van de zeven respondenten gaven aan dat de PostCodeRoos ook interessant is om te onderzoeken. Hierbij gaf respondent 7 in het volgende citaat wel een kanttekening.

Respondent 7: *"Bij de Postcoderoos liep men ook wel eens tegen problemen aan, dat het bijvoorbeeld net niet paste. Zoals bij een boerenschuur die helemaal vol ligt en enigszins op afstand is en voor hetzelfde valt die onder een andere postcode dan het dorp zelf. En dan?"*

Een andere invulling voor lokaal eigendom kan zijn om de lokale omgeving af te laten hangen van de aard en schaal van het zonne-energieproject. Deze invulling past beter bij de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden die uit de interviews naar voren zijn gekomen. In alle zeven interviews werd duidelijk gesproken over de moeilijkheden die bij het bepalen van een grens voor lokaal eigendom komen kijken. Zo gaven respondent 6 en 7 dit in het volgende citaat aan en dit is in lijn met de antwoorden van de andere respondenten.

Respondent 6: *"Ik weet niet of je een grens moet stellen van een maximale reikwijdte, ik vind het belangrijker dat er lokaal eigendom is dan dat ik precies weet wie dat dan is."*

Respondent 7: *"Wat is dan de lokale omgeving? De afstand wil je dan natuurlijk min of meer weten, maar dat houdt ook verband met hoe groot het dan is. Het moet wel bij elkaar passen."*

Door gebruik te maken van de wensen en ideeën die de gemeente Leeuwarden hier zelf over heeft, was het mogelijk om de volgende definitie van lokaal eigendom voor dit onderzoek te formuleren.

Eerste herziene definitie van lokaal eigendom: *"Bij lokaal eigendom moeten inwoners en ondernemers voor minimaal 50% samen eigenaar zijn van een zonne-energieproject en staat het zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project centraal. Bij deze participatie hoort ook een financieel aspect, waarbij de lokale omgeving investeert en risico neemt. Daarnaast dient de aard en schaal van het zonne-energieproject te passen bij de aard en schaal van de lokale omgeving."*

Definitie aanpassing na input andere gemeenten, voorbeeldprojecten en energietoöperaties

Na het aanpassen van de definitie van lokaal eigendom was het interessant om ook extern hier feedback op te ontvangen. Door de eerste herziene definitie voor te leggen tijdens de semi-gestructureerde interviews met andere gemeenten, voorbeeldprojecten van lokaal eigendom en energietoöperaties in de gemeente Leeuwarden was een laatste aanpassing aan de definitie mogelijk (deelvraag 2, 3 en 4). In totaal waren er voor deze semi-gestructureerde interviews zes respondenten: drie andere gemeenten, twee voorbeeldprojecten en één energietoöperatie in de gemeente Leeuwarden (Dorpsmolen Reduzum was zowel een voorbeeldproject als energietoöperatie in de gemeente Leeuwarden).

Grens 50% lokaal eigendom

Meerdere respondenten waren het niet eens met de grens van minimaal 50% lokaal eigendom. Drie van de vijf respondenten gaven aan dat een grens van minimaal 51% moest zijn, zodat er altijd een meerderheidsbelang bij het lokale initiatief is. Twee van de respondenten gaven zelfs aan dat er liever een grens van 100% lokaal eigendom gesteld moet worden. De respondent van Energietoöperatie IJlst had een afwijkende mening en deze is weergegeven in het volgende citaat.

Respondent Energietoöperatie IJlst: *"Er moet wel worden gewaakt voor de harde grens van 50%. Hoe groter het project, hoe moeizamer het is om een dergelijk project lokaal te ontwikkelen. Ik denk dat je dan moet kijken of er een behoorlijke deelname is van de lokale bevolking. Die 50% hoeft niet heilig te zijn."*

Lokale omgeving investeert en neemt risico

Vijf van de zes respondenten hadden hun twijfels over het gedeelte van de eerste herziene definitie over het investeren en risico nemen door de lokale omgeving. Zo gaven de respondenten aan dat niet verwacht kan worden van de lokale omgeving dat zij risico moet nemen. Dit komt onder andere doordat de lokale omgeving over het algemeen geen bedrijf is en dus ook de financiële middelen niet heeft om dit te doen. In het volgende citaat geeft respondent 1 van de gemeente Waadhoeke aan dat de gemeente dit risico kan dragen.

Respondent Waadhoeke 1: *"Het is heel lastig als een lokale omgeving risico moet nemen, dan kom je automatisch bij de gemeente. Eigenlijk moet de gemeente dat risico durven te dragen. Een omgeving participeert en een gemeente draagt het risico, dat is eigenlijk hoe het in de praktijk ook werkt."*

Daarnaast worden er mensen buitengesloten als een financiële participatie verplicht wordt gesteld, want niet iedereen heeft de middelen om hieraan mee te kunnen doen. En met het verplicht stellen van een financiële participatie wordt de energiearmoede ook niet opgelost. Er kan ook gedacht worden aan het lid worden van bijvoorbeeld een energietoöperatie. Dit kost over het algemeen geen geld, maar inwoners kunnen hiermee wel aangeven deel te nemen aan het energieproject. Daarnaast kunnen de revenuen hiermee op een goede manier onder de leden worden verdeeld, zodat de opbrengsten ook weer lokaal worden geïnvesteerd.

Inwoners en ondernemers

Twee respondenten vonden dat ondernemers niet onder het lokaal eigendom vallen. Zo hebben ondernemers over het algemeen meer financiële middelen dan inwoners, waardoor de verhouding scheef kan groeien binnen het lokaal eigendom. Daarnaast gaf respondent 2 van de gemeente Waadhoeke in het volgende citaat nog de volgende opmerking over het organiseren van lokaal eigendom door een gemeente.

Respondent Waadhoeke 2: *"In de eerste zin zeg je natuurlijk dat inwoners en ondernemers voor minimaal 50% eigenaar moeten zijn, maar dat zou dus ook de gemeente kunnen zijn. In onze optiek in ieder geval."*

Aard en schaal

Eén van de zes respondenten vond de begrenzing van aard en schaal een juiste manier. Twee van de zes respondenten gaven aan dat aard en schaal in deze definitie beter kan worden vervangen voor het zonne-energieproject te laten aansluiten bij de energiebehoefte van de lokale omgeving. Dit is een duidelijkere omschrijving en hier kan ook daadwerkelijk aan worden gerekend. Als hiervoor wordt gekozen, dan wordt daarmee wel het klimaatlandschap uitgesloten. Het klimaatlandschap is namelijk een plek waar alle duurzame energie op één plek in bijvoorbeeld een gemeente wordt opgewekt en past daarmee niet bij de energiebehoefte van de lokale omgeving, tenzij de lokale omgeving de gehele gemeente is.

Als laatste is er een aantal verscherpingen van de definitie gemaakt aan de hand van een aantal tips die de respondenten hebben gegeven. Op deze manier is de definitie duidelijker en completer gemaakt, zodat er geen verwarring over de betekenis kan ontstaan. Door de ervaringen, wensen en ideeën bij de andere gemeenten, voorbeeldprojecten en energiecoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden mee te nemen, was het mogelijk om de volgende definitie van lokaal eigendom voor dit onderzoek te formuleren.

Tweede herziene definitie van lokaal eigendom: *"Bij lokaal eigendom moeten inwoners of een vertegenwoordiging van inwoners van de gemeente Leeuwarden voor minimaal 51% samen eigenaar zijn van alle zonne-energieprojecten die niet onder het eigen energiegebruik vallen. Hierbij staan inspraak en zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project, van het begin tot het einde centraal. De lokale omgeving kan participeren door lid te worden van een vertegenwoordiging en/of via financiële participatie in het zonne-energieproject. Daarnaast dient de grootte van het zonne-energieproject te passen bij de energiebehoefte van de lokale omgeving."*

Eindevaluatie met opdrachtgever

Om deze tweede herziene definitie van lokaal eigendom zo goed mogelijk bij de gemeente Leeuwarden te laten passen, heeft de opdrachtgever hierop feedback gegeven. Deze feedback bestaat uit de volgende punten:

- De grens van 51% lokaal eigendom is uit de verschillende interviews naar voren gekomen. Hierbij is het verstandig om 50% lokaal eigendom aan te houden en daarmee aan te sluiten bij het Klimaatakkoord.
- Het stuk van de definitie dat gaat over dat het niet onder het eigen energiegebruik valt, is niet duidelijk. Want hoeft het lokaal eigendom bij de energieprojecten die onder het eigen energieverbruik vallen dan niet, of is dit automatisch geregeld? Dit gedeelte liever weglaten en een punt zetten achter: eigenaar zijn van alle zonne-energieprojecten.
- Hoe groot of klein de lokale omgeving is hangt af van de schaal en omvang van het project in combinatie met het dorp of de stad waar het in de buurt ligt. Hierbij kan het energiegebruik van de desbetreffende dorp of stad worden meegenomen om te beoordelen of de omvang en de schaal van het energieproject past bij de lokale omgeving. En hiermee kan een energiehubs nog steeds, alleen wordt de lokale omgeving dan misschien wel de hele gemeente.

Door de definitie aan de opdrachtgever voor te leggen, is er op basis van zijn feedback de volgende einddefinitie van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden geformuleerd.

Einddefinitie van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden: *"Bij lokaal eigendom moeten inwoners of een vertegenwoordiging van inwoners van de gemeente Leeuwarden voor minimaal 50% eigenaar zijn van elk zonne-energieproject. Hierbij staan inspraak en zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project, van het begin tot het einde centraal. De lokale omgeving kan participeren door lid te worden van een vertegenwoordigende organisatie en/of via financiële participatie in het zonne-energieproject. Daarnaast dient de aard en schaal van de omgeving te passen bij de grootte van het zonne-energieproject. Hierbij kan de energiebehoefte van de omgeving als indicator worden gebruikt."*

9. Beoordelingscriteria lokaal eigendom

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de laatste deelvraag van dit onderzoek uitgewerkt. Bij alle semi-structureerde interviews is gevraagd naar verschillende uitdagingen die het implementeren van lokaal eigendom tegengaan of bemoeilijken. Daarnaast zijn uit de interviews verschillende andere belangrijke punten naar voren gekomen die van invloed zijn op het implementeren van lokaal eigendom, zowel in positieve als negatieve zin. Door deze uitdagingen en andere belangrijke punten te coderen, was het mogelijk om hier inzicht in te verkrijgen. Door te kijken naar de uitdagingen en andere belangrijke punten die door minimaal twee van de veertien respondenten waren genoemd en deze te vergelijken met de literatuur, konden belangrijke factoren worden opgesteld. In Tabel 14 in Bijlage 9 - Selectie uitdagingen en andere belangrijke punten respondenten, zijn deze factoren weergegeven die door minimaal twee respondenten zijn genoemd. Deze zijn voortgekomen uit de codering van de interviews. Hierbij is in gedachten gehouden dat de genoemde uitdagingen of punten een effect (zowel positief als negatief) hebben op het implementeren van lokaal eigendom. De factoren zijn daarna zo verwoord dat deze objectief geïnterpreteerd kunnen worden en daardoor als beoordelingscriteria kunnen worden gebruikt. In Tabel 11 zijn deze beoordelingscriteria op alfabetische volgorde weergegeven.

Tabel 11: Tabel met beoordelingscriteria die zijn voortgekomen uit de opgehaalde factoren die door minimaal twee respondenten zijn genoemd.

Factoren	Beoordelingscriteria
Netcongestie	Beperken netcongestie
Beroep op vrijwillige tijd en motivatie vrijwilligers van energiecoöperaties	Betrokkenheid en motivatie vrijwilligers energiecoöperaties
Continuïteit bestuur	Continuïteit bestuur
Financiering en garantstelling	Financiering en garantstelling
Juiste vertegenwoordiging van het gebied	Gebiedsvertegenwoordiging
Interne organisatie gemeente	Interne organisatie gemeente
Gecombineerd eigendom	Invulling (gecombineerd) eigendom
Kennisgebrek bij energiecoöperaties	Kennisniveau bij energiecoöperatie(s)
Maatschappelijke opinie negatief tegenover energieprojecten	Maatschappelijke opinie en acceptatie
Meerderheidsbelang bij energieproject	Meerderheidsbelang lokale omgeving
Dubbel ruimtegebruik	Multifunctioneel ruimtegebruik
Ontbreken sociaal kapitaal	Opbouw sociaal kapitaal
Ruimtelijk beleid provincie	Ruimtelijk beleid provincie
Samenwerking met gemeente	Samenwerking met gemeente

Aan de hand van deze beoordelingscriteria is de checklist op de volgende pagina gemaakt voor het beoordelen van nieuwe aanvragen van energieprojecten. Per criterium is een onderbouwing toegevoegd met suggesties hoe het criterium kan worden ingevuld bij de aanvraag van een nieuw energieproject. Deze onderbouwing is voortgekomen uit de antwoorden van de respondenten en vanuit de literatuur en geeft daarmee een indicatie wanneer aan het criterium wordt voldaan. Aan de hand van deze checklist kan de gemeente Leeuwarden een beoordelingsformulier opstellen dat daadwerkelijk gebruikt kan worden om een nieuwe aanvraag voor een energieproject te beoordelen. Deze checklist dient dus als een tussenproduct voor een beoordelingsformulier.

Checklist aanvraag nieuw energieproject

Beperken netcongestie

- ☐ In het plan is aandacht besteed aan hoe het beoogde energieproject zo min mogelijk invloed heeft op de netcapaciteit.

Betrokkenheid en motivatie leden/vrijwilligers energiecoöperatie(s)

- ☐ Het aantal en de diversiteit van de leden en/of vrijwilligers is beschreven.
- ☐ Er is een plan voor de werving van nieuwe leden en vrijwilligers aanwezig.

Continuïteit bestuur

- ☐ Het aantal en de diversiteit van de bestuursleden is beschreven.
- ☐ Er is een plan voor de vervanging van bestuursleden en voor de werving van nieuwe leden aanwezig.

Financiering en garantstelling

- ☐ Er is inzichtelijk gemaakt welke financiële risico's er zijn ten aanzien van het energieproject.
- ☐ Er is een overzicht aanwezig van de subsidies en regelingen die zullen worden gebruikt.

Gebiedsvertegenwoordiging

- ☐ Het aantal en de diversiteit van de leden van de energiecoöperatie(s) staat in verhouding met de lokale omgeving.
- ☐ Er is een communicatiestrategie aanwezig.

Interne organisatie gemeente

- ☐ Er zijn goede communicatielijnen opgezet tussen de energiecoöperatie(s) en de gemeente.

Invulling (gecombineerd) eigendom

- ☐ Er zijn duidelijke afspraken gemaakt tussen de betrokken partijen (projectontwikkelaar, gemeente en energiecoöperatie(s)) over de samenwerking en het daadwerkelijke eigendom van het energieproject.

Kennisniveau bij energiecoöperatie(s)

- ☐ De functies van de bestuursleden en actieve leden en/of vrijwilligers zijn beschreven.
- ☐ Eventuele projectevaluatie(s) van eerder uitgevoerde energieprojecten zijn beschikbaar.

Maatschappelijke opinie en acceptatie

- ☐ Er is aandacht besteed aan het verbeteren van de maatschappelijke opinie over het energieproject en dit is beschreven in een plan.
- ☐ Er is een communicatiestrategie aanwezig.

Meerderheidsbelang lokale omgeving

- ☐ Meetbaar gemaakt door percentage lokaal eigendom.
- ☐ De eventuele afspraken over gecombineerd eigendom zijn vastgelegd.

Multifunctioneel ruimtegebruik

- ☐ Er is invulling gegeven aan multifunctioneel ruimtegebruik bij het energieproject (minimaal twee functies zijn beschreven).

Opbouw sociaal kapitaal

- ☐ Het aantal en de diversiteit van de leden van de energiecoöperatie(s) staat in verhouding met de lokale omgeving.
- ☐ Er is een communicatiestrategie aanwezig.

Ruimtelijk beleid provincie

- ☐ Er is voor het project beschreven aan welke provinciale eisen er moet worden voldaan.

Samenwerking met gemeente

- ☐ Er zijn goede communicatielijnen opgezet tussen de energiecoöperatie(s) en de gemeente.
- ☐ Er is één aanspreekpunt binnen de gemeente voor energiecoöperaties.

Toelichting beoordelingscriteria bij checklist

Beperken netcongestie: Vijf respondenten gaven aan netcongestie als een obstakel te zien bij het realiseren van nieuwe energieprojecten. Dit is ook één van de redenen waarom er weinig nieuwe ontwikkelingen zijn voor duurzame energieopwekking. Ook het verkrijgen van een verzwaarde netaansluiting blijkt volgens één van deze respondenten lastig te zijn. Het gebrek aan capaciteit op het net wordt ook door andere energiecoöperaties in Nederland gezien als een probleem met een enorme impact op de voortgang, het behalen van subsidietermijnen en ontwikkeling van nieuwe energieprojecten. Op plaatsen waar nog wel plek is op het net worden sommige energieprojecten, die wel kunnen worden aangesloten, toch tegengehouden door de huidige energiewet. Er zijn namelijk meerdere ontwikkelaars die claims hebben op de netwerkcapaciteit voor zonnevelden die waarschijnlijk nooit worden vergund (HIER, 2023).

Er zijn meerdere manieren waarop een energiecoöperatie met een zonne-energieproject kan bijdragen aan het beperken van netcongestie in de gemeente Leeuwarden. Zo kan er bijvoorbeeld voor een andere opstelling van zonnepanelen worden gekozen om de energieopwekking beter te verspreiden over de dag. Ook kan de opgewekte energie worden opgeslagen of kunnen opwek en verbruik beter worden gekoppeld (Redactie van HIER, 2022).

Betrokkenheid en motivatie vrijwilligers energiecoöperaties: Zeven respondenten gaven aan dat de tijd die vrijwilligers in het energieproject steken, van negatieve invloed kan zijn op de realisatie van energieprojecten. Energiecoöperaties hebben over het algemeen geen betaalde krachten, waardoor alles in de eigen tijd moet worden geregeld. Terwijl het organiseren van lokaal eigendom en het realiseren van energieprojecten wel veel tijd, kennis en kunde vergt. Om dit te kunnen realiseren zijn vrijwilligers met een intrinsieke motivatie nodig die gedurende een lange periode hier tijd aan willen besteden. Energieprojecten worden steeds complexer, waardoor er meer van vrijwilligers wordt gevraagd. Ook speelt vrijwilligersmoeheid een rol, want goede vrijwilligers haken af omdat processen rondom projecten langzaam verlopen of opnieuw moeten worden uitgevoerd. Daarbij speelt de samenwerking met de gemeente ook een rol (HIER, 2023). Het beperkte aantal van nieuwe toegewijde vrijwilligers en het wegvallen van belangrijke initiatiefnemers zijn factoren waardoor initiatieven stilvallen (Warbroek, 2021).

Door de diversiteit van bestuurders (leeftijd, geslacht en achtergrond) te vergroten, kan een grotere groep potentiële leden en vrijwilligers worden aangesproken. Ook een goede communicatiestrategie kan helpen bij het vergroten van deze groep. Daarnaast is een kosteloos lidmaatschap ook een optie om meer leden aan te trekken (HIER, 2023). Het geven van een vrijwilligersvergoeding kan ook verlichting bieden bij het behouden van competente leden en vrijwilligers (Warbroek, 2021).

Continuïteit bestuur: Drie respondenten gaven aan dat de continuïteit van het bestuur van energiecoöperaties een uitdaging is. Het is niet altijd gemakkelijk om een duurzame groep bij elkaar te krijgen die ook op langere termijn goed samenwerkt. Veel energiecoöperaties bestaan zo'n tien tot vijftien jaar, dan wisselt meestal het bestuur. Maar voor sommige is het lastig om dan nieuwe bestuurders te vinden (Kikken, 2023). Dit kan komen omdat potentiële bestuurders schrikken van de hoeveelheid tijd en de financiële omvang die bij het ontwikkelen van een energieproject komen kijken. Ook kunnen bestuurders te maken krijgen met traagheid van (samenwerkings-)processen en wordt maar een beperkte groep potentiële nieuwe bestuurders aangetrokken. Het tekort aan opvolging kan leiden tot het stilliggen van energieprojecten of het stoppen van energiecoöperaties (HIER, 2023).

Het bestuur van energiecoöperaties bestaat vaak uit hoger opgeleide mannen op leeftijd, dit maakt initiatieven kwetsbaar. Energiecoöperaties moeten andere en meer diverse doelgroepen bereiken en betrekken (Warbroek, 2021). Door het maken van een communicatiestrategie over hoe deze diverse groepen kunnen worden bereikt, is het mogelijk om daadwerkelijk deze groepen aan te spreken (HIER, 2023).

Financiering en garantstelling: Vijf respondenten gaven aan dat het voor energiecoöperaties moeilijk is om de financiering van zonne-energieprojecten rond te krijgen en dat zij behoorlijke (financiële) risico's moet dragen. Voordat er daadwerkelijk duurzame energie wordt geproduceerd en de revenuen hiervan terugstromen naar de energiecoöperatie, moeten er vaak flinke initiële kosten worden gemaakt om de projectfinanciering te dekken. Vooral nieuwe energiecoöperaties lijken niet genoeg financiële middelen te hebben en kunnen niet altijd voldoen aan de eisen van financiële instellingen. Er wordt verwacht dat het Realisatie- en Ontwikkelfonds mogelijk een oplossing kan bieden voor dit probleem, maar het fonds is nog niet lang genoeg in gebruik om hier daadwerkelijk uitspraken over te doen (HIER, 2023). Daarnaast gaf een andere respondent aan dat er ook moeilijkheden zijn bij het verzekeren van de zonnepanelen. Er worden hoge eisen gesteld aan de brand- en diefstalpreventie van grootschalige zonnedaken of zonneparken. Deze worden steeds strenger en duurder, waardoor het voor energiecoöperaties steeds moeilijker wordt om dit goed geregeld te krijgen (HIER, 2023).

Een Europese aanbesteding bij grootschalige energieprojecten kan volgens twee respondenten ook belemmerend zijn voor energiecoöperaties met lokaal eigendom. Dit komt omdat er dan meerdere partijen de gelegenheid krijgen om een bieding te doen op de grond en dus naast de energiecoöperatie ook projectontwikkelaars zich kunnen inschrijven. Dit heeft invloed op het organiseren van nieuwe energieprojecten en kan ervoor zorgen dat er vertraging wordt opgelopen of dat het project helemaal niet door kan gaan (HIER, 2023) (Baas, 2023).

Als een energiecoöperatie inzichtelijk heeft gemaakt waar de financiële risico's en knelpunten liggen, kan hier een plan voor worden gemaakt. Ook het inzichtelijk maken van mogelijke subsidies en regelingen, die deze risico's en knelpunten verlichten, kunnen bijdragen aan een beter proces. De gemeente kan hier ook bij helpen door deze informatie te verschaffen.

Gebiedsvertegenwoordiging: Twee respondenten gaven aan dat het een uitdaging is om een juiste vertegenwoordiging van het gebied te verkrijgen. Hierbij krijgen energiecoöperaties een grote rol, maar vaak valt het aantal leden van de energiecoöperatie tegen. De meeste energiecoöperaties worden opgezet door hoogopgeleide mannen op leeftijd en zijn daarmee niet altijd representatief voor de gemeenschap. Voor succes op de lange termijn is een bredere vertegenwoordiging echter van groot belang (Brander, 2021).

Om een betere gebiedsvertegenwoordiging te verkrijgen is een goede en duidelijke (voor iedereen te begrijpen) communicatie noodzakelijk. Door via verschillende kanalen informatie over de energiecoöperatie te delen, worden meer mensen uit de omgeving bereikt. Ook het verbreden van de activiteiten van de energiecoöperatie biedt kansen om een grotere groep te bereiken, bijvoorbeeld in de richting van zorg, mobiliteit en voeding (Brander, 2021). Daarnaast kan er worden samengewerkt met sleutelpersonen van lokale gemeenschappen die nog niet of beperkt in de energiecoöperatie vertegenwoordigd zijn (HIER, 2023).

Interne organisatie gemeente: Drie respondenten gaven aan dat de manier van organiseren en vergunningverlening binnen een gemeente moet veranderen. De norm is om 'gewoon' vergunningen te verlenen en niet om hierbij ook input te leveren over hoe aanvragen wel kunnen voldoen. Vertraging als gevolg van beleidsprocessen van gemeenten kan daarnaast van invloed zijn op het implementeren van lokaal eigendom. Als een gemeente bijvoorbeeld een afwachende houding aanneemt totdat de RES 2.0 wordt aangenomen of er veel moet worden uitgezocht door deskundigen, kunnen de energieprojecten met lokaal eigendom hierdoor worden vertraagd of niet in behandeling genomen. Door goede en frequente communicatie vanuit de gemeente met energiecoöperaties, kan er worden gewerkt aan een onderling vertrouwen (HIER, 2023).

Invulling (gecombineerd) eigendom: Vier respondenten gaven aan de invulling van een gecombineerd eigendom van een energieproject een uitdaging te vinden. Vooral bij het daadwerkelijk samen ontwikkelen en het maken van afspraken over het eigendom voorzien zij problemen. Een goede samenwerking tussen gemeenten, projectontwikkelaars en energiecoöperaties is van cruciaal belang om een eerlijke invulling van gecombineerd eigendom te verkrijgen. Een heldere rolverdeling en samenwerkingsafspraken voorkomen dat een energieproject vastloopt (Nationaal Programma RES, 2021).

Een goede samenwerking komt pas tot stand als de partijen elkaar leren kennen, respecteren en vertrouwen en dat proces kost tijd. Dit kan bereikt worden door onder andere tijd en ruimte in het proces te nemen om elkaar te leren kennen en onderling vertrouwen op te bouwen, hetzelfde doel voor ogen te hebben, afspraken over de tijdsduur van het energieproject te maken en voldoende ruimte aan participatie te bieden (Nationaal Programma RES, 2021).

Kennisniveau bij energiecoöperatie(s): Acht respondenten geven aan dat kennisgebrek bij energiecoöperaties een uitdaging is om energieprojecten met lokaal eigendom te realiseren. Hierbij is er een verschil in kennisniveau tussen de energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden, waardoor problemen kunnen ontstaan bij zowel de realisatie van projecten als het professionaliseren van energiecoöperaties. Energieprojecten worden steeds complexer en daarmee wordt ook steeds meer gevraagd van vrijwilligers bij energiecoöperaties. Daarbij zijn vrijwilligers die over de juiste kennis en kunde beschikken over het algemeen schaars. Ondanks dat energiecoöperaties zich al enige tijd bezighouden met de lokale opwekking van duurzame energie, ondervinden ze toch nog een tekort aan technische kennis en expertise (Warbroek, 2021) (HIER, 2023).

De energiecoöperaties kunnen door het vergroten van de diversiteit van vrijwilligers meer competente mensen aan zich binden. Hierdoor wordt de kennis binnen de coöperatie vergroot. Daarnaast kunnen zij advies vragen bij gemeenten en andere energiecoöperaties. Ook zijn er verschillende financieringen mogelijk voor het inhuren van experts. Als gemeente zijnde kan er worden geholpen om het kennisgebrek bij energiecoöperaties te verminderen door bijvoorbeeld haalbaarheidsstudies te bekostigen of vergaderruimten en communicatiekanalen beschikbaar te stellen. Met de huidige Voucherregeling Energiecoöperaties Fryslân kunnen energiecoöperaties een subsidie aanvragen waarmee juridische, financiële of organisatorische expertise kan worden ingekocht. Deze dekt maar de helft van de kosten, waardoor de rest door de energiecoöperaties moet worden gefinancierd (Brander, 2021) (HIER, 2023).

Maatschappelijke opinie en acceptatie: Drie respondenten gaven aan dat de algemene maatschappelijke opinie tegenover zonne- en windenergie negatief is. Dat maakt het ook lastig om draagvlak te creëren voor dit soort energieprojecten. Energieprojecten hebben een impact op de omgeving. Vooral de benodigde ruimte, de kosten en mogelijke aantasting van de natuur zijn een nadeel (Elektriciteitsleverancier.be, 2023). Bij windenergie spelen ook geluidsoverlast, slagschaduw en horizonvervuiling een rol bij de maatschappelijke opinie (RIVM, 2023).

Door lokaal eigendom juist in te vullen en de lokale omgeving zeggenschap en eigenaarschap over zonne- en windparken te geven, kan de opinie verbeteren. Hierbij speelt de acceptatie een grote rol en in Friesland is aangegeven dat wanneer de lasten (ruimtelijke transitie) en niet de lusten (meedoen en voordeel) de overhand hebben, dit funest is voor de acceptatie. Dat is vooral het geval als de lusten (financieel) de provincie uitstromen (Brander, 2021). Door vanuit de energiecoöperaties goede communicatie te hebben met niet alleen de directe omgeving, maar ook met bijvoorbeeld de nabijgelegen dorpen, kan de maatschappelijke opinie verbeteren.

Meerderheidsbelang lokale omgeving: Vier respondenten gaven aan het belangrijk te vinden dat het meerderheidsbelang bij de lokale omgeving ligt. Door minimaal 51% lokaal eigendom te hebben in het energieproject kan dit worden gerealiseerd. Ook hierbij gaat het om een goede samenwerking tussen gemeenten, projectontwikkelaars en energiecoöperaties. Als het energieproject niet volledig in handen is van een energiecoöperatie, is daarbij dezelfde aanpak nodig als bij het beoordelingscriterium 'invulling (gecombineerd) eigendom'.

Multifunctioneel ruimtegebruik: Twee respondenten gaven aan dat invulling geven aan multifunctioneel ruimtegebruik een uitdaging is voor het realiseren van energieprojecten. Hierbij werd aangegeven dat het implementeren van multifunctioneel ruimtegebruik het proces ingewikkelder maakt en dat niet duidelijk vanuit het Rijk is geformuleerd wat multifunctioneel ruimtegebruik is. Een andere respondent gaf aan dat juist multifunctioneel ruimtegebruik invloed kan hebben op de acceptatie van energieprojecten. In het Klimaatakkoord staat de voorkeursvolgorde voor zonne-energie beschreven, hierop is de zonneladder gebaseerd. Door aan deze volgorde te voldoen is het van belang de zonneladder af te lopen en daarmee ook multifunctioneel ruimtegebruik te stimuleren (Jetten, 2022).

Met multifunctioneel ruimtegebruik is het mogelijk om de beschikbare ruimte voor meerdere toepassingen te gebruiken. Hierbij zijn zonnepanelen op daken een bekend voorbeeld van multifunctioneel ruimtegebruik, maar ook boven parkeerplaatsen, bij infrastructuur, op water en in de agrarische sector zijn mogelijkheden om functies te combineren (RVO, 2023).

Opbouw sociaal kapitaal: Twee respondenten gaven aan dat het ontbreken van sociaal kapitaal een uitdaging is voor energiecoöperaties. Hierbij doelt men op het vermogen om binnen de gemeenschap mensen bij elkaar te brengen en samen aan de slag te gaan. De respondenten gaven aan dat vooral in de meer stedelijke wijken en relatief nieuwe plekken er een hele andere verbinding is dan in een oorspronkelijk dorp. Om het sociaal kapitaal te verbeteren, is dezelfde aanpak als bij het beoordelingscriterium 'gebiedsvertegenwoordiging' nodig. Dus een goede en duidelijke (voor iedereen te begrijpen) communicatie en het beter betrekken van mensen uit de omgeving is noodzakelijk (Brander, 2021).

Ruimtelijk beleid provincie: Zes respondenten gaven aan dat het ruimtelijk beleid van de provincie als obstakel voor energieprojecten kan worden gezien. Hierbij werd aangegeven dat de ruimtelijke inpassing, de grootte van projecten en de ambities van gemeenten niet aansluiten op het ruimtelijk beleid van de provincie. Als gevolg hiervan lopen door beleidsprocessen de energieprojecten vertraging op. Ook het vinden van een geschikt stuk grond blijft een uitdaging voor energiecoöperaties (HIER, 2023).

Samenwerking gemeente: Zowel de respondenten van energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden, als de respondent van de Energiecoöperatie IJlst gaven aan dat een goede samenwerking met de desbetreffende gemeente gewenst is. Zonder goede samenwerking zou het proces van de energieprojecten moeizamer zijn verlopen. In de praktijk blijkt ook dat de samenwerking tussen gemeentes en energiecoöperaties vaak niet optimaal verloopt door onder andere een gebrek aan onderling vertrouwen. Een goede samenwerking tussen de gemeente en de energiecoöperaties zorgt juist voor vertrouwen en verduidelijking in de verwachtingen naar elkaar. Bij een succesvolle samenwerking kan een energiecoöperatie namelijk een bijdrage leveren om de energiedoelstellingen van een gemeente te behalen. Andersom kan een gemeente de energiecoöperatie ondersteunen met middelen, maar ook helpen met het behalen van doelstellingen van de energiecoöperatie (HIER, 2023) (HIER, 2023). Het hebben van één aanspreekpunt binnen de gemeente kan helpen bij het verbeteren van de samenwerking tussen de gemeente en energiecoöperaties. Ook een gezamenlijke werkmethode en structurele overleggen kunnen de samenwerking verbeteren.

Aan de hand van deze checklist kan de gemeente Leeuwarden een beoordelingsformulier opstellen dat daadwerkelijk gebruikt kan worden om een nieuwe aanvraag voor een energieproject te beoordelen. Deze checklist dient dus als een tussenproduct voor een beoordelingsformulier. De checklist met onderbouwing is voorgelegd aan de opdrachtgever en is daarmee beoordeeld op bruikbaarheid voor de gemeente Leeuwarden. Hierbij is niet onderzocht of de checklist in de praktijk ook daadwerkelijk bruikbaar is.

Door een minimale grens te stellen aan het aantal beoordelingscriteria dat behaald moet worden, weten energiecoöperaties wat nodig is om een kansrijk energieproject in te dienen. Een voorstel van deze grens kan zijn om aan minimaal de helft (zeven) van deze beoordelingscriteria te voldoen. Bij de beoordelingscriteria waar niet aan voldaan kan worden, moet een onderbouwing worden gegeven. Hierdoor kunnen beleidsprocessen worden versneld, omdat er al voorafgaand aan de aanvraag over al deze onderwerpen is nagedacht en onderzoek gedaan.

Conclusie beoordelingscriteria lokaal eigendom

Uit het onderzoek naar de vertaling van de geïnventariseerde wensen, ideeën en ervaringen met betrekking tot lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen tot beoordelingscriteria, zijn veertien beoordelingscriteria voortgekomen. Het gaat om de volgende beoordelingscriteria: beperken netcongestie, betrokkenheid en motivatie vrijwilligers energiecoöperaties, continuïteit bestuur, financiering en garantstelling, gebiedsvertegenwoordiging, interne organisatie gemeente, invulling (gecombineerd) eigendom, kennisniveau bij energiecoöperatie(s), maatschappelijke opinie en acceptatie, meerderheidsbelang lokale omgeving, multifunctioneel ruimtegebruik, opbouw sociaal kapitaal, ruimtelijk beleid provincie en samenwerking gemeente.

Deze beoordelingscriteria zijn verwerkt in een checklist. Per criterium is een onderbouwing toegevoegd met suggesties hoe het criterium kan worden ingevuld bij de aanvraag van een nieuw energieproject. Aan de hand van deze checklist kan de gemeente Leeuwarden een beoordelingsformulier opstellen dat daadwerkelijk gebruikt kan worden om een nieuwe aanvraag voor een energieproject te beoordelen.

10. Conclusie

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag: "Welke beoordelingscriteria zijn toepasbaar voor het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten van meer dan 15 kWp met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in de gemeente Leeuwarden?" Hiervoor is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd door middel van semi-gestructureerde interviews en literatuurstudie naar de wensen, ideeën en ervaringen van de gemeente Leeuwarden, andere gemeenten, voorbeeldprojecten van lokaal eigendom en energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden.

Binnen de gemeente Leeuwarden bestaan de volgende wensen over lokaal eigendom: het laten aansluiten van het beleid op het Klimaatakkoord, voorbeeld nemen aan een aantal succesvolle coöperaties, in samenwerking met de buurtbewoners belangrijke andere thema's (zoals water en natuur) verwerken in de plannen, de lusten en lasten meer in balans brengen en de gemeente zelf grote zonneparken te laten ontwikkelen.

Het is de ervaring van andere gemeenten in Nederland bij de beleidsmatige invulling van minimaal 50% lokaal eigendom, dat er drie verschillende rollen zijn die een gemeente kan aannemen bij de keuzes omtrent lokaal eigendom. Een gemeente kan een kaderstellende, stimulerende of ontwikkelende rol aannemen, combinaties van deze rollen zijn ook mogelijk. De aanpak en rol van een gemeente heeft invloed op hoe lokaal eigendom wordt ingevuld. Bij alle rollen is het mogelijk om minimaal 50% lokaal eigendom en zelfs 100% lokaal eigendom te realiseren bij grootschalige zonne-energieprojecten. De onderzochte voorbeeldprojecten in Nederland die minimaal 50% lokaal eigendom hebben, laten zien dat er grote onderlinge verschillen zijn in de manier van het organiseren van lokaal eigendom en hoe de rekenen worden ingezet. Daarnaast zijn er verschillen in de manier waarop er rekening wordt gehouden met de wensen van de lokale omgeving. Ook de grootte van de projecten en het aantal leden van de betrokken energiecoöperaties kunnen onderling verschillen.

Energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden hebben de volgende wensen bij de invulling van 50% lokaal eigendom: het realiseren van één aanspreekpunt voor energiecoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden, hulp bij het professionaliseren van de energiecoöperaties en het opzetten van een samenwerkingsverband tussen de energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden.

Tenslotte is uit de resultaten van de geïnventariseerde wensen, ideeën en ervaringen met betrekking tot lokaal eigendom gebleken, dat deze kunnen worden samengevoegd tot de volgende beoordelingscriteria: beperken netcongestie, betrokkenheid en motivatie vrijwilligers energiecoöperaties, continuïteit bestuur, financiering en garantstelling, gebiedsvertegenwoordiging, interne organisatie gemeente, invulling (gecombineerd) eigendom, kennisniveau bij energiecoöperatie(s), maatschappelijke opinie en acceptatie, meerderheidsbelang lokale omgeving, multifunctioneel ruimtegebruik, opbouw sociaal kapitaal, ruimtelijk beleid provincie en samenwerking gemeente. Deze beoordelingscriteria zijn verwerkt in een checklist. Per criterium is een onderbouwing toegevoegd met suggesties hoe het criterium kan worden ingevuld bij de aanvraag van een nieuw energieproject. Aan de hand van deze checklist kan de gemeente Leeuwarden een beoordelingsformulier opstellen dat daadwerkelijk gebruikt kan worden om een nieuwe aanvraag voor een energieproject te beoordelen.

Het huidige bestemmingsplan 'Plan voor de Zon' is verouderd, niet gemeentedeekkend en sluit niet meer aan bij de huidige doelstellingen van het kabinet en het college van Leeuwarden. De opgestelde beoordelingscriteria voor lokaal eigendom, de onderbouwing van deze criteria en de bijbehorende checklist dragen bij aan het creëren van nieuwe inzichten over de mogelijke invulling van een nieuw bestemmingsplan of omgevingsplan voor zonne-energie van de gemeente Leeuwarden. Hiermee is de hoofdvraag van het onderzoek beantwoord.

11. Discussie

In dit hoofdstuk zijn de verschillende discussiepunten over de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek beschreven. Deze zijn opgedeeld in een discussie over de methode en een discussie over de resultaten van het onderzoek.

Discussie methode

Het gevaar bij semi-gestructureerde interviews is dat er mogelijk relevante informatie gemist wordt, omdat daar niet specifiek naar gevraagd is. Door gebruik te maken van vooraf opgestelde werkbladen, die gecontroleerd zijn door de opdrachtgever en een communicatiemedewerker van de gemeente Leeuwarden, is dit risico zo klein mogelijk gemaakt.

Bij de semi-gestructureerde interviews zijn werkbladen gebruikt om een juiste en repeteerbare volgorde van vragen te garanderen. Tijdens de interviews is echter bij bepaalde vragen afgeweken van de werkbladen, omdat er soms werd doorgevraagd naar opvallende antwoorden of omdat er om verduidelijking werd gevraagd. Hierdoor is de repeteerbaarheid van de interviews verminderd, maar is wel meer relevante informatie vergaard.

De verkregen antwoorden uit de semi-gestructureerde interviews zijn persoonsafhankelijk en de betrouwbaarheid van deze antwoorden kan niet worden gevalideerd. De geselecteerde respondenten kunnen bij een herhaling van het interview andere antwoorden geven, dan tijdens dit onderzoek is gedaan. Door na het uitwerken van de resultaten aan alle respondenten te vragen om de verkregen informatie van feedback te voorzien, is de validiteit van de antwoorden van de respondenten gecontroleerd.

Tijdens het onderzoek is bij elk interview de voor dit onderzoek gebruikte definitie voorgelegd. Na het beantwoorden van deelvraag 1 is de definitie herzien. Vervolgens is er door externe partijen (gemeenten, voorbeeldprojecten en energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden) feedback gegeven op deze herziene definitie, waardoor er een tweede correctie plaats kon vinden. Dit was na het beantwoorden van deelvraag 2, 3 en 4. Er is aan het einde van het onderzoek, na het beantwoorden van deelvraag 4, een laatste correctie doorgevoerd en besproken met de opdrachtgever. Door tussentijdse aanpassingen aan de definitie, zijn niet alle vragen hetzelfde gebleven tijdens de interviews. Hier is bewust voor gekozen, omdat hierdoor juist een betere validatie van deze definitie en een beter passende definitie voor de gemeente Leeuwarden is verkregen.

Het uitwerken van de interviews is op twee verschillende manieren gedaan. Zoals in de methode is beschreven, is er een transcriptie gemaakt en op basis hiervan is een codering gemaakt. Deze methode is voor de interviews met de respondenten van de gemeente Leeuwarden en van de andere gemeenten gebruikt. Bij de respondenten van de energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden en de voorbeeldprojecten van lokaal eigendom is, doordat het interview niet kon worden opgenomen of doordat er een schriftelijke reactie was gegeven, gekozen om kernachtige samenvattingen te maken van deze interviews. Deze zijn wel in de codering verwerkt. Door na het uitwerken van de resultaten aan alle respondenten te vragen om de verkregen informatie te controleren, is wel geverifieerd of de meningen van de respondenten juist over zijn gekomen. Door deze feedback te verwerken, is de validiteit van de antwoorden van de respondenten gecontroleerd.

Discussie resultaten van het onderzoek

Bij de interviews naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden was het bij de vragen over de stakeholdergroepen en de uitdagingen en obstakels, duidelijk dat voornamelijk respondent 1 en 3 de meeste input hebben gegeven. Dit houdt in dat zij de meeste verschillende stakeholdergroepen en uitdagingen en obstakels noemden op deze vragen. Dit kan komen doordat zij meer kennis op dit gebied hebben of hier recentelijk nog mee bezig zijn geweest. Door de respondenten geanonimiseerd te houden is het niet mogelijk om over hun invloed verdere uitspraken te kunnen doen.

Bij het interview naar de wensen en ideeën binnen de gemeente Leeuwarden was bij respondent 6 vergeten de vraag te stellen over de eigen visie voor de gemeente Leeuwarden en hoe diegene de toekomst voor de gemeente Leeuwarden voor ogen ziet wat betreft lokaal eigendom. Tijdens het coderen van de interviews is hierachter gekomen en is deze vraag via de mail alsnog gesteld. Hierdoor is wel een antwoord verkregen, maar is niet de pure reactie op deze vraag gevangen. Ook was het hierdoor niet mogelijk om door te vragen naar mogelijk interessante uitspraken.

Respondent 7 wist op de zelf genoemde uitdagingen en obstakels geen mogelijke maatregelen of instrumenten te noemen. Respondent 7 gaf hierbij het volgende aan: "En qua geld, dat weet ik niet. Het hangt er maar net vanaf wat voor financieringsvormen er zijn en of ze daarbij geholpen kunnen worden, dat weet ik niet. En bij de continuïteit moeten ze het echt zelf doen." De andere respondenten konden hier wel antwoord op geven.

Bij een aantal onderwerpen uit de interviews kon geen eenduidige visie of overkoepelende mening worden afgeleid. Hierdoor was het niet mogelijk om er daadwerkelijk conclusies uit te trekken en kunnen er geen eenduidige uitspraken worden gedaan.

In plaats van een interview heeft de respondent van de Energiecoöperatie IJlst een schriftelijke reactie gegeven. Bij het vergelijken van de antwoorden bleek dat er minder input was gegeven dan bij vergelijkbare interviews. Ondanks dat de uitgewerkte resultaten werden voorgelegd aan de respondent, waren er toch een aantal onderwerpen die niet belicht zijn in de beantwoording van de vragen. Tijdens een daadwerkelijk interview kan er meer worden doorgevraagd en kan de respondent meer uitleg geven, dan in een schriftelijke reactie. Met name bij de feedback op de eigen definitie en het benoemen van de uitdagingen bij het implementeren van lokaal eigendom miste er extra toelichting.

Door tijdgebrek zijn er maar vijf voorbeeldprojecten van lokaal eigendom onderzocht. Dit zijn eigenlijk te weinig verschillende voorbeelden om er daadwerkelijk valide conclusies uit te kunnen trekken. Zo is er maar één zonnedak met 100% lokaal eigendom onderzocht. Zo mist er in het onderzoek nog een zonnedak met 50% lokaal eigendom.

Door de tussentijdse aanpassing aan de definitie van lokaal eigendom zijn de antwoorden van de respondenten en het literatuuronderzoek naar het beleid van de andere gemeenten en de voorbeeldprojecten van lokaal eigendom beïnvloed. Dit komt doordat de perceptie van lokaal eigendom aan het begin van het onderzoek anders was dan aan het einde van het onderzoek. Dit had niet voorkomen kunnen worden, omdat er nog geen definitie van lokaal eigendom was voor de gemeente Leeuwarden.

Door alleen te kijken naar de uitdagingen en andere belangrijke punten die door minimaal twee respondenten waren genoemd en hier beoordelingscriteria van te maken, is een aantal andere criteria niet meegenomen. Dit heeft invloed op de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek, omdat niet altijd een criterium dat vaker genoemd is ook daadwerkelijk belangrijker is dan een criterium dat maar door één respondent is genoemd.

12. Aanbevelingen

Aan de hand van de conclusie en discussie is een aantal aanbevelingen voor de gemeente Leeuwarden opgesteld en zijn in dit hoofdstuk uitgewerkt. Deze aanbevelingen kunnen dienen om de gemeente Leeuwarden een gewogen en onderbouwde beslissing te laten nemen over welke kaders gewenst zijn om vast te leggen in het beleid van de gemeente Leeuwarden omtrent lokaal eigendom.

Als er gekozen wordt om als gemeente zijnde een actievere rol aan te nemen bij het realiseren van lokaal eigendom, dan is het aanbevolen om voorafgaand middelen beschikbaar te stellen. Het zelf organiseren van lokaal eigendom kost capaciteit vanuit de gemeente, omdat het projectleiderschap bij de gemeente komt te liggen. Daarbij is het van belang om de gekozen rol verder uit te werken en vast te leggen in het beleid van de gemeente Leeuwarden.

Vervolgonderzoek

Het is aanbevolen om meer onderzoek te verrichten naar de invulling van lokaal eigendom in zowel de gemeente Leeuwarden als daarbuiten. Door van praktijkvoorbeelden te leren, hoeft niet alles zelf te worden bedacht en kan er tijd worden bespaard. Aangeraden wordt om hier ook inwoners van de gemeente Leeuwarden bij te betrekken, zodat ook deze wensen kunnen worden meegenomen.

De gemaakte checklist met de beoordelingscriteria moet in de praktijk nog worden getoetst op de bruikbaarheid. De checklist dient als een tussenproduct voor een daadwerkelijk beoordelingsformulier. Het is dan ook aan te raden om hier onderzoek naar te doen en een passende invulling te geven die werkzaam is voor de gemeente Leeuwarden.

Bij alle interviews is aan de respondenten gevraagd of zij nog andere belangrijke punten of zaken hadden die zij aan dit onderzoek wilden meegeven. Omdat deze antwoorden als belangrijk werden beschouwd door de respondenten, wordt aanbevolen om deze mee te nemen bij het maken van het nieuwe beleid of in een vervolgonderzoek.

Bij het maken van een keuze in een rol die de gemeente Leeuwarden kan aannemen bij het organiseren van lokaal eigendom, is het van belang om met meer gemeenten in gesprek te gaan over deze invulling. Houd hierbij in gedachten dat door heel Nederland verschillende soorten gemeenschappen zijn. Een Waddeneiland is bijvoorbeeld een ander soort gemeenschap dan een gemeenschap op het vaste land. Daarbij is het ook verschillend hoe gemeenschappen omgaan en communiceren met een gemeente. Hierdoor zijn voorbeeldprojecten van lokaal eigendom of het beleid van andere gemeenten niet altijd toepasbaar in de gemeente Leeuwarden.

Voor het vervolgonderzoek is het van belang om ook te onderzoeken hoe lokaal eigendom kan worden gemeten. Hierop is in dit onderzoek geen specifieke focus gelegd, maar het is wel van belang bij het eisen van een bepaald percentage lokaal eigendom. Want hoe kan bijvoorbeeld een energietoöperatie aantonen dat zij een meerderheidsbelang in het zonne-energieproject heeft?

Een opmerking van één van de respondenten van de gemeente Waadhoeke over de rol van energietoöperaties in de energietransitie, is zeker interessant om verder te onderzoeken. Hierbij werd aangegeven dat energietoöperaties over het algemeen weinig leden hebben, maar wel een grote rol krijgen bij het vervullen van lokaal eigendom. Het is belangrijk om dit binnen de gemeente Leeuwarden in gedachten te houden, want de invloed van een energietoöperatie moet wel in verhouding staan met het aantal leden dat zij heeft. Anders is het maar de vraag of het dan nog om lokaal eigendom gaat, want de vertegenwoordiging van de lokale omgeving moet wel in verhouding staan met de energietoöperatie.

In dit onderzoek is geen aandacht besteed aan de ervaringen van marktpartijen (zonnepark ontwikkelaars). Het is interessant om in een vervolgonderzoek hun perspectief mee te nemen over het lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten. Hoe denken zij bijvoorbeeld over grootschalige zonneparken met 100% lokaal eigendom en over een gemeente die zelf zonne-energieprojecten gaat ontwikkelen met lokaal eigendom?

Definitie lokaal eigendom

Aanbevolen wordt om een duidelijk de rol te bepalen die de gemeente Leeuwarden gaat aannemen bij het organiseren van lokaal eigendom en dit goed naar de samenleving en de markt communiceren. Ook is het daarbij van belang om een duidelijke eigen definitie van lokaal eigendom te gebruiken. De einddefinitie van lokaal eigendom die in dit onderzoek is opgesteld, kan als voorzet dienen voor de gemeente Leeuwarden. Hierin moet echter nog wel een keuze worden gemaakt in het ambitieniveau. En dan is de keuze vooral tussen het eisen van minimaal 51% of zelfs 100% lokaal eigendom, of het stellen van een streven naar 50% lokaal eigendom. Uit meerdere interviews met de externe partijen is naar voren gekomen dat een meerderheidsbelang van de lokale omgeving erg belangrijk is om lokaal eigendom te implementeren. Daarom is ook het advies om minimaal 51% lokaal eigendom te eisen bij grootschalige energieprojecten, zodat een meerderheidsbelang kan worden gegarandeerd.

Voor dit onderzoek is de definitie van lokaal eigendom zo geschreven dat deze kan gelden voor grootschalige zonne-energieprojecten. Bij de daadwerkelijke definitie van lokaal eigendom voor de gemeente Leeuwarden is het van belang dat dit voor alle duurzame energieopwekking hetzelfde is. Dit is ook door meerdere respondenten aangegeven, want het zorgt voor duidelijkheid. Het advies is dus om een allesomvattende definitie te gebruiken en grootschalige zonne-energieprojecten bijvoorbeeld te vervangen voor alle duurzame energieprojecten. Hierbij moet wel worden gespecificeerd welke vormen van duurzame energieopwekking hieronder vallen.

Wensen energiecoöperatie gemeente Leeuwarden

Tijdens het onderzoek is naar voren gekomen dat er een wens is om een samenwerkingsverband met de energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden op te zetten. Dit heeft veel potentie omdat energiecoöperaties onderling van elkaar kunnen leren. Als eenmaal een duidelijke samenwerking met een werkende structuur is opgezet, heeft de gemeente Leeuwarden hier relatief gezien weinig werk aan. Door ook dit samenwerkingsverband geïnformeerd te houden over nieuwe ontwikkelingen, wet- en regelgeving en andere relevante zaken, worden de betrokken energiecoöperaties ook aangespoord om kennis te delen en actief aan de slag te gaan. Dit draagt indirect weer bij aan het verhogen van het lokaal eigendom van grootschalige (zonne-)energieprojecten in de gemeente Leeuwarden.

Monitoring en evaluatie

Als laatste wordt aanbevolen om een systeem op te stellen voor continue monitoring en evaluatie van de energieprojecten op basis van de gemaakte beoordelingscriteria en checklist. Dit helpt om de voortgang en effectiviteit van lokaal eigendom te meten en verbeteren.

Door middel van dit onderzoek naar de beoordelingscriteria voor het implementeren van lokaal eigendom die voor de gemeente Leeuwarden toepasbaar zijn, wordt bijgedragen aan nieuwe inzichten die de gemeente Leeuwarden kan gebruiken om een nieuw bestemmingsplan of omgevingsplan voor zonne-energie te ontwikkelen. Hiermee wordt uiteindelijk bijgedragen aan het verminderen van de klimaatverandering op aarde.

13. Literatuurlijst

- aarde.nl. (2021, maart 3). *Wat is de zonneladder?* Opgeroepen op maart 13, 2023, van [aarde.nl](https://aarde.nl/kennisbank/wat-is-de-zonneladder): <https://aarde.nl/kennisbank/wat-is-de-zonneladder>
- Baas, M. d. (2023, Augustus 26). *Het dilemma | Dramatische terugval zonnepaneelprojecten energiecoöperaties – tijdelijk fenomeen of nieuwe normaal?* Opgeroepen op Oktober 28, 2023, van [solarmagazine.nl](https://solarmagazine.nl/nieuws-zonne-energie/i35091/het-dilemma-dramatische-terugval-zonnepaneelprojecten-energiecoöperaties-tijdelijk-fenomeen-of-nieuwe-normaal): <https://solarmagazine.nl/nieuws-zonne-energie/i35091/het-dilemma-dramatische-terugval-zonnepaneelprojecten-energiecoöperaties-tijdelijk-fenomeen-of-nieuwe-normaal>
- Bestuurslid Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. (2023, Oktober 4). Interview Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. (L. Swier, Interviewer)
- Bestuurslid Energiecoöperatie IJlst. (2023, Oktober 15). Interview bestuurslid Energiecoöperatie IJlst. (L. Swier, Interviewer)
- Bestuurslid Stienzer Energykoöperaasje U.A. (2023, Oktober 23). Interview bestuurslid Stienzer Energykoöperaasje U.A. (L. Swier, Interviewer)
- Brander, A. (2021). *Energie in handen van de gemeenschap*. Leeuwarden: Fries Sociaal Planbureau. Opgeroepen op Oktober 29, 2023, van <https://www.planbureaufryslan.nl/wp-content/uploads/2021/07/FSP2021-07-Achtergrondrapportage-energiecoöperaties.pdf>
- BrummenEnergie. (2023). *Voor en door Brummen*. Opgeroepen op Oktober 9, 2023, van www.brummenenergie.nl: <https://www.brummenenergie.nl/>
- BrummenEnergie. (2023). *Zonnepark Eerbeek*. Opgeroepen op Oktober 9, 2023, van [www.brummenenergie.nl](https://www.brummenenergie.nl/project/zonneparken/zonnepark-eerbeek/): <https://www.brummenenergie.nl/project/zonneparken/zonnepark-eerbeek/>
- BügelHajema, & Gemeente Leeuwarden. (2016, maart 23). *Kwaliteitsnota Plan voor de Zon*. Opgeroepen op februari 27, 2023, van [www.planviewer.nl](https://www.planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0080.00002BP00-VG01/b_NL.IMRO.0080.00002BP00-VG01_bijlage1.pdf): https://www.planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0080.00002BP00-VG01/b_NL.IMRO.0080.00002BP00-VG01_bijlage1.pdf
- Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A. . (2023). *Doarpsmûne Reduzum*. Opgeroepen op Oktober 12, 2023, van www.dorpsmolen-reduzum.nl: <https://www.dorpsmolen-reduzum.nl/>
- de Natuur en Milieufederaties. (2018, december). *De constructieve zonneladder*. Opgeroepen op maart 23, 2023, van [www.natuurenmilieufederaties.nl](https://www.natuurenmilieufederaties.nl/friksbeheer/wp-content/uploads/2019/01/De-constructieve-zonneladder_NMFs.pdf): https://www.natuurenmilieufederaties.nl/friksbeheer/wp-content/uploads/2019/01/De-constructieve-zonneladder_NMFs.pdf
- Dingemanse, K. (2021, november 12). *Soorten interviews*. Opgeroepen op april 3, 2023, van [scribbr.nl](https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/soorten-interviews/): <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/soorten-interviews/>
- Ekwadraat, & Gemeente Leeuwarden. (2022). *Achtergrondrapport Potentiestudie zon & wind Gemeente Leeuwarden*. Opgeroepen op februari 28, 2023, van sharedservicecentrum.sharepoint.com/sites/PRO-Volhoudbaar-LWD/Gedeelde%20documenten/Forms/AllItems.aspx?id=%2Fsites%2FPRO%2DVolhoudbaar%2DLWD%2FGedeelde%20documenten%2FEnergie%2F02%20LEA%20%2D%20Programmaor%20organisatie%2F04%20Stagiairs%2FLisa%20Swier

- Elektriciteitsleverancier.be. (2023). *Groene energie*. Opgeroepen op Oktober 28, 2023, van [www.elektriciteitsleverancier.be](https://www.elektriciteitsleverancier.be/groene-energie/): <https://www.elektriciteitsleverancier.be/groene-energie/>
- Endura. (2023). *Zonnepark Harderwijk*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van [www.endura-harderwijk.nl](https://www.endura-harderwijk.nl/projecten/zonnepark-harderwijk/): <https://www.endura-harderwijk.nl/projecten/zonnepark-harderwijk/>
- Energiecoöperatie IJlst. (2023). *De Stroomtuin*. Opgeroepen op Oktober 11, 2023, van [ecij.nl](https://ecij.nl/de-stroomtuin/): <https://ecij.nl/de-stroomtuin/>
- Energiewerkplaats Fryslân. (2023). *MienskipsEnergie*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van [energiewerkplaats.frl](https://energiewerkplaats.frl/?page_id=815): https://energiewerkplaats.frl/?page_id=815
- Essent. (2023). *Zonnepanelen*. Opgeroepen op September 28, 2023, van [essent.nl](https://www.essent.nl/kennisbank/zonnepanelen/hoe-werken-zonnepanelen/verschillen-zonnepanelen): <https://www.essent.nl/kennisbank/zonnepanelen/hoe-werken-zonnepanelen/verschillen-zonnepanelen>
- Friese Energie Alliantie. (2021, april 1). *Ambitiedocument FEA*. Opgeroepen op maart 27, 2023, van [www.resfryslan.frl](https://www.resfryslan.frl/fryslan-presenteert-res-1-0/): <https://www.resfryslan.frl/fryslan-presenteert-res-1-0/>
- Gemeente Groningen. (2021, December). *Beleidskader Zonneparken*. Groningen. Opgeroepen op oktober 2, 2023, van [file:///H:/Downloads/beleidskader-zonneparken-2021-2025%20\(1\).pdf](file:///H:/Downloads/beleidskader-zonneparken-2021-2025%20(1).pdf)
- Gemeente Groningen. (2023). *Zonneparken*. Opgeroepen op Oktober 2, 2023, van [gemeente.groningen.nl](https://gemeente.groningen.nl/zonneparken): <https://gemeente.groningen.nl/zonneparken>
- Gemeente Harderwijk. (2022, Juli). *CO2-Beleid Gemeente Harderwijk*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van www.harderwijk.nl: https://www.harderwijk.nl/fileadmin/Site_Harderwijk/documenten/projecten/CO2-beleid_Gemeente_Harderwijk_juli_2022.pdf
- Gemeente Harderwijk. (2022). *Collegeprogramma 2022-2026*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van www.harderwijk.nl: https://www.harderwijk.nl/fileadmin/Site_Harderwijk/documenten/gemeentebestuur/Collegeprogramma-2022-2026-Gemeente-Harderwijk.pdf
- Gemeente Harderwijk. (2023). *Windenergie*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van www.harderwijk.nl: <https://www.harderwijk.nl/over-de-gemeente/projecten-in-harderwijk/windenergie>
- Gemeente Leeuwarden. (2020). *Leeuwarder Energieagenda 2021-2024*. Opgeroepen op maart 1, 2023, van leeuwarden.bestuurlijkeinformatie.nl: <https://leeuwarden.bestuurlijkeinformatie.nl/Agenda/Document/100a8357-cf72-4dfa-a1f6-3f138b3a92be?documentId=e02415f8-f932-4442-b44d-92bf8fa83b5b&agendaltemId=47664568-61f7-47e7-8c33-7940327f3e9c>
- Gemeente Leeuwarden. (2021). *Warmtevisie Leeuwarden*. Leeuwarden. Opgeroepen op maart 21, 2023, van https://sharedservicecentrum.sharepoint.com/:w:/r/sites/PRO-Volhoudbaar-LWD/_layouts/15/Doc.aspx?sourcedoc=%7B10F9C39D-CA8C-4EF5-96E3-4F45C390F57A%7D&file=Warmtevisie%20Leeuwarden.docx&action=default&mobileredirect=true
- Gemeente Oude IJsselstreek. (2020). *Uitnodigingskader lokale duurzame energie opwekking 2020*. Opgeroepen op Oktober 11, 2023

- Gemeente Oude IJsselstreek. (2023). *Aanvraag zonneveld*. Opgeroepen op Oktober 11, 2023, van [www.oude-ijsselstreek.nl](https://www.oude-ijsselstreek.nl/zonnevelden): <https://www.oude-ijsselstreek.nl/zonnevelden>
- Gemeente Oude IJsselstreek. (2023). *Grootschalig energie opwekken in Oude IJsselstreek*. Opgeroepen op Oktober 11, 2023, van [www.oude-ijsselstreek.nl](https://www.oude-ijsselstreek.nl/grootschalige-energie-opwekken): <https://www.oude-ijsselstreek.nl/grootschalige-energie-opwekken>
- Gemeente Súdwest-Fryslân. (2023). *Energieagenda Súdwest-Fryslân 2023*. Opgeroepen op oktober 2, 2023, van [sudwestfryslan.nl](https://sudwestfryslan.nl/onderwerp/energieagenda-sudwest-fryslan-2023/): <https://sudwestfryslan.nl/onderwerp/energieagenda-sudwest-fryslan-2023/>
- Gemeente Súdwest-Fryslân. (2023). *Energieagenda SWF 2023*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023
- Gemeente Waadhoeke. (2020). *Duurzaamheidsagenda Waadhoeke*. Duurzamer door het 'oars' te doen. Opgeroepen op Oktober 5, 2023
- Gemeente Waadhoeke. (2023). *Klimaatlandschap*. Opgeroepen op oktober 2, 2023, van [www.waadhoeke.nl](https://www.waadhoeke.nl/klimaatlandschap): <https://www.waadhoeke.nl/klimaatlandschap>
- Gemeente Westerwolde. (2022). *Beleidsvaluatie zonneparken en kleine windmolens Westerwolde*. Utrecht: Bureau 7tien. Opgeroepen op augustus 27, 2023, van <https://www.westerwolde.nl/sites/default/files/2022-06/Eindrapport-Beleidsvaluatie-zonneparken-en-kleine-windmolens-Westerwolde.pdf>
- Gemeente Westerwolde. (2023). *Beleid zonneparken*. Opgeroepen op juni 15, 2023, van [www.westerwolde.nl](https://www.westerwolde.nl/beleid-zonneparken): <https://www.westerwolde.nl/beleid-zonneparken>
- Gemeente Winterswijk. (2023). *Energievisie*. Opgeroepen op September 27, 2023, van [winterswijk.nl](https://www.winterswijk.nl/energievisie): <https://www.winterswijk.nl/energievisie>
- Green Choice. (2023). *Energiecoöperaties*. Opgeroepen op april 20, 2023, van [www.greenchoice.nl](https://www.greenchoice.nl/zelf-opwekken/energiecoöperaties/): <https://www.greenchoice.nl/zelf-opwekken/energiecoöperaties/>
- Groningen CO₂-neutraal. (2017). *Inschrijving voor Zonnepark Vierverlaten van start*. Opgeroepen op Oktober 8, 2023, van [www.groningenco2neutraal.nl](https://www.groningenco2neutraal.nl/nieuws/inschrijving-voor-zonnepark-vierverlaten-van-start): <https://www.groningenco2neutraal.nl/nieuws/inschrijving-voor-zonnepark-vierverlaten-van-start>
- Grunneger Power. (2023). *Zonnepark Vierverlaten*. Opgeroepen op Oktober 8, 2023, van [www.grunnegerpower.nl](https://www.grunnegerpower.nl/projecten/zonnepark-vierverlaten/): <https://www.grunnegerpower.nl/projecten/zonnepark-vierverlaten/>
- Gubbels, B. (sd). *Eigendom*. Opgeroepen op maart 21, 2023, van [Wet&Recht](https://www.wetrecht.nl/eigendom/): <https://www.wetrecht.nl/eigendom/>
- HIER. (2023, September 26). *Als gemeente samenwerken met energiecoöperaties: de basics*. Opgeroepen op Oktober 27, 2023, van [www.hier.nu](https://www.hier.nu/zon-en-windenergie/als-gemeente-samenwerken-met-energiecoöperaties-basics#knelpunten-succesfactoren): <https://www.hier.nu/zon-en-windenergie/als-gemeente-samenwerken-met-energiecoöperaties-basics#knelpunten-succesfactoren>
- HIER. (2023, Februari). *Knelpunteninventarisatie energiecoöperaties*. Utrecht. Opgeroepen op Oktober 27, 2023, van [www.hier.nu](https://www.hier.nu/system/files/inline/Knelpunteninventarisatie%20energiecoöperaties_0.pdf): https://www.hier.nu/system/files/inline/Knelpunteninventarisatie%20energiecoöperaties_0.pdf

- hieropgewekt.nl. (2019, november 1). *50% lokaal eigendom: veelgestelde vragen*. Opgeroepen op maart 21, 2023, van [www.hieropgewekt.nl](https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/50-lokaal-eigendom-veelgestelde-vragen):
<https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/50-lokaal-eigendom-veelgestelde-vragen>
- hieropgewekt.nl. (2020, december 17). *FAQ Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking: De regeling in het kort*. Opgeroepen op maart 29, 2023, van [www.hieropgewekt.nl](https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/faq-subsidieregeling-cooperatieve-energieopwekking-regeling-in-het-kort):
<https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/faq-subsidieregeling-cooperatieve-energieopwekking-regeling-in-het-kort>
- hieropgewekt.nl. (2020, januari 20). *Klimaatakkoord: Participatie en 50% eigendom van de lokale omgeving*. Opgeroepen op maart 21, 2023, van [www.hieropgewekt.nl](https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/klimaatakkoord-participatie-en-50-eigendom-van-lokale-omgeving):
<https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/klimaatakkoord-participatie-en-50-eigendom-van-lokale-omgeving>
- hieropgewekt.nl. (2023). *FAQ Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking: Locatie-aspecten*. Opgeroepen op juni 21, 2023, van [hieropgewekt.nl](https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/faq-subsidieregeling-cooperatieve-energieopwekking-locatie-aspecten):
<https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/faq-subsidieregeling-cooperatieve-energieopwekking-locatie-aspecten>
- Jetten, R. (2022, mei 20). *Kamerbrief over rol zonne-energie in energietransitie*. Opgeroepen op februari 27, 2023, van [www.rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/05/20/zonnebrief):
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/05/20/zonnebrief>
- Kabinet. (2019, juni 28). *Klimaatakkoord*. Opgeroepen op februari 27, 2023, van [www.klimaatakkoord.nl](https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaatakkoord):
<https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaatakkoord>
- Kikken, T. (2023, Mei). Elke plaats zijn eigen zonnepark. *Eigen Huis MAGazine*. Opgeroepen op Oktober 23, 2023
- Liander. (2023). *Grootzakelijke aansluiting gas en elektriciteit*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van [www.liander.nl](https://www.liander.nl/algemene-voorwaarden/klein-of-grootverbruik): <https://www.liander.nl/algemene-voorwaarden/klein-of-grootverbruik>
- MAXQDA. (2023). *Interview Analysis with MAXQDA*. Opgeroepen op april 3, 2023, van [www.maxqda.com](https://www.maxqda.com/interview-transcription-analysis): <https://www.maxqda.com/interview-transcription-analysis>
- Milieu Centraal. (2023). *Energiebronnen*. Opgeroepen op februari 21, 2023, van [www.milieucentraal.nl](https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/energiebronnen/): <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/energiebronnen/>
- Mol, E. (2023). *Schaalniveaus*. Opgeroepen op maart 22, 2023, van [www.mevrouw-mol.nl](https://www.mevrouw-mol.nl/schaalniveaus/):
<https://www.mevrouw-mol.nl/schaalniveaus/>
- Nationaal Programma RES. (2021, Juli 14). *Essay: Naar (betere) samenwerking tussen gemeenten, projectontwikkelaars en energiecoöperaties*. Opgeroepen op Oktober 28, 2023, van [www.regionale-energiestrategie.nl](https://www.regionale-energiestrategie.nl/Nieuws/2006215.aspx): <https://www.regionale-energiestrategie.nl/Nieuws/2006215.aspx>
- Nationaal Programma RES. (2023). *RES Regio's op de kaart*. Opgeroepen op augustus 28, 2023, van Nationaal Programma RES: <https://www.regionale-energiestrategie.nl/resregios/default.aspx>
- Nationaal Programma RES. (sd). *Werkblad Lokaal Eigendom*. Opgeroepen op maart 21, 2023, van [regionale-energiestrategie.nl](https://regionale-energiestrategie.nl/werkwijze/handreiking+20+en+werkbladen/default.aspx): <https://regionale-energiestrategie.nl/werkwijze/handreiking+20+en+werkbladen/default.aspx>

- Online Marketing Agency. (2023). *Betekenis: Staffel*. Opgeroepen op juni 23, 2023, van [onlinemarketingagency.nl](https://onlinemarketingagency.nl/marketingtermen/staffel/): <https://onlinemarketingagency.nl/marketingtermen/staffel/>
- Oosterhout, M. v. (2023). *Eigenaarschap stimuleren*. Opgeroepen op maart 22, 2023, van www.carrieretijger.nl: <https://www.carrieretijger.nl/functioneren/management/leidinggeven/eigenaarschap-stimuleren>
- PDC Informatie Architectuur. (2018, april 30). *Klimaatconferentie Parijs 2015 (COP21)*. Opgeroepen op maart 23, 2023, van www.europa-nu.nl: https://www.europa-nu.nl/id/vjmhg41ub7pp/klimaatconferentie_parijs_2015_cop21
- Pels Rijcken. (2021). *Juridische en praktische bouwstenen voor financiële participatie bij hernieuwbare energieprojecten*. Den Haag. Opgeroepen op augustus 22, 2023, van <https://www.regionale-energiestrategie.nl/werkwijze/handreiking+20+en+werkbladen/documenten+handreiking+20+en+werkbladen/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=2516768>
- postcoderoosregeling.nl. (2023). *Wat houdt de PCR-regeling precies in?* Opgeroepen op juni 21, 2023, van www.postcoderoosregeling.nl: <https://www.postcoderoosregeling.nl/wat-houdt-de-pcr-regeling-precies-in/>
- Provinciale Staten. (2014, juni 25). *Geconsolideerde versie Verordening Romte Fryslân 2014*. Opgeroepen op februari 28, 2023, van www.fryslan.frl: https://www.fryslan.frl/_flysystem/media/geconsolideerde-versie-verordening-romte-fryslan-2014-versie-maart-2021.pdf
- Provincie Fryslân. (2020, december 7). *Wijziging Verordening Romte Fryslân 2014 (zon)*. Opgeroepen op maart 13, 2023, van [officielebekendmakingen.nl](https://zoek.officielebekendmakingen.nl): <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/prb-2020-9138.pdf>
- Pure Energie. (2022, november 17). *Welke energiebronnen zijn er allemaal?* Opgeroepen op maart 7, 2023, van pure-energie.nl: <https://pure-energie.nl/kennisbank/energiebronnen/>
- Redactie van HIER. (2022, Oktober 4). *Tig mogelijkheden om netcongestie te omzeilen met zonne-energieprojecten*. Opgeroepen op Oktober 28, 2023, van www.hier.nu: <https://www.hier.nu/tig-mogelijkheden-om-netcongestie-te-omzeilen-met-zonne-energieprojecten#outputbeperkingen>
- Regionale Energie Strategie. (2023). *Wat is de Regionale Energie Strategie (RES)?* Opgeroepen op april 20, 2023, van www.regionale-energiestrategie.nl: <https://www.regionale-energiestrategie.nl/vragen/vragen+-algemeen+res/1275417.aspx#:~:text=De%20RES%20is%20een%20instrument,de%20opwekking%20van%20duurzame%20elektriciteit>
- RES Groningen. (2021). *Lokaal eigendom en participatie RES Groningen*. Wltteveen + Bos. Opgeroepen op augustus 21, 2023, van <https://nmfgroningen.nl>: <https://nmfgroningen.nl/wp-content/uploads/sites/17/2021/03/Methodeboek-Lokaal-Eigendom-12-02-21.pdf>
- RES West-Overijssel. (2021, mei 6). *Menukaart beleidskaders Lokaal Eigendom*. Opgeroepen op mei 2023, van www.reswestoverijssel.nl: <https://www.reswestoverijssel.nl/document+rapport+lokaal+eigendom/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=2009187>

- Respondent 1 en 2 gemeente Waadhoeke. (2023, Augustus). Ervaring zonbeleid andere gemeenten. (L. Swier, Interviewer) Opgeroepen op Oktober 15, 2023
- Rijksoverheid. (2023). *Overheid bevordert groei zonne-energie*. Opgeroepen op maart 24, 2023, van [www.rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/zonne-energie): <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/zonne-energie>
- RIVM. (2023). *Energietransitie*. Opgeroepen op maart 2, 2023, van [www.rivm.nl](https://www.rivm.nl/onderwerpen/energietransitie): <https://www.rivm.nl/onderwerpen/energietransitie>
- RIVM. (2023). *Windturbines en gezondheid*. Opgeroepen op Oktober 28, 2023, van [www.rivm.nl](https://www.rivm.nl/windenergie/windmolens-gezondheid): <https://www.rivm.nl/windenergie/windmolens-gezondheid>
- RVO. (2022, Februari 14). *Zonne-energie op gebouwen*. Opgeroepen op September 27, 2023, van [rvo.nl](https://www.rvo.nl/onderwerpen/zonne-energie/gebouwen): <https://www.rvo.nl/onderwerpen/zonne-energie/gebouwen>
- RVO. (2023, April). *Nieuwe ruimte voor de zon*. Opgeroepen op Oktober 29, 2023, van [www.rvo.nl](https://www.rvo.nl/sites/default/files/2023-04/Inspiratiegids-Nieuwe-ruimte-voor-de-zon.pdf): <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2023-04/Inspiratiegids-Nieuwe-ruimte-voor-de-zon.pdf>
- RVO Nederland. (2021, september). *Monitor Zon-PV 2021 in Nederland*. Opgeroepen op maart 14, 2023, van [rijksoverheid.nl](file:///H:/Downloads/Monitor+Zon-PV+2020%20(1).pdf): [file:///H:/Downloads/Monitor+Zon-PV+2020%20\(1\).pdf](file:///H:/Downloads/Monitor+Zon-PV+2020%20(1).pdf)
- RVO Nederland. (2023). *SDE1459164 Zon*. Opgeroepen op oktober 8, 2023, van [data.rvo.nl](https://data.rvo.nl/subsidies-regelingen/projecten/sde1459164-zon): <https://data.rvo.nl/subsidies-regelingen/projecten/sde1459164-zon>
- RVO Nederland. (2023, januari 23). *Subsidies en regelingen zonne-energie*. Opgeroepen op maart 14, 2023, van [www.rvo.nl](https://www.rvo.nl/onderwerpen/zonne-energie/subsidies-regelingen): <https://www.rvo.nl/onderwerpen/zonne-energie/subsidies-regelingen>
- SAB. (2017, Februari 7). *Omgevingswet uitgelicht: uitnodigingsplanologie*. Opgeroepen op September 28, 2023, van [www.sab.nl](https://www.sab.nl/omgevingswet-uitgelicht-uitnodigingsplanologie/): <https://www.sab.nl/omgevingswet-uitgelicht-uitnodigingsplanologie/>
- Schone Energie Fryslân. (2023). *Friese Energie Alliantie*. Opgeroepen op maart 27, 2023, van [www.resfryslan.frl](https://www.resfryslan.frl/friese-energie-alliantie/): <https://www.resfryslan.frl/friese-energie-alliantie/>
- Schone Energie Fryslân. (sd). *Visiedocument Friese Energie Alliantie*. Opgeroepen op maart 27, 2023, van [www.resfryslan.frl](https://www.resfryslan.frl/friese-energie-alliantie/visiedocument/): <https://www.resfryslan.frl/friese-energie-alliantie/visiedocument/>
- Solar Green Point. (2020, December 3). *Collectief Zonnepark Eerbeek van 6 MW bijna gereed*. Opgeroepen op Oktober 9, 2023, van [www.solargreenpoint.nl](https://www.solargreenpoint.nl/nieuws/275-collectief-zonnepark-eerbeek-van-6-mw-bijna-gereed): <https://www.solargreenpoint.nl/nieuws/275-collectief-zonnepark-eerbeek-van-6-mw-bijna-gereed>
- Stienzer Energykoöperaasje U.A. (2023). *Stienzer Energykoöperaasje U.A.* Opgeroepen op Oktober 23, 2023, van stienzer-ek.nl: <https://stienzer-ek.nl/>
- Swier, L. (2023). *Dorpsmolen Reduzum*. Reduzum.
- VNG. (2019, September). *Het Keuzepaneel*. Opgeroepen op september 28, 2023, van [vng.nl](https://vng.nl/files/vng/het-keuzepaneel_20190910.pdf): https://vng.nl/files/vng/het-keuzepaneel_20190910.pdf

Warbroek, D. B. (2021). *Groeipijn voor de energiecoöperaties*. Opgeroepen op Oktober 28, 2023, van https://www.doarpswurk.frl/wp-content/uploads/2021/06/Groeipijn-voor-de-energiecooperatie_DEF.pdf

Waterschap Vallei en Veluwe. (2023). *Windmolens Harderwijk*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van www.vallei-veluwe.nl: <https://www.vallei-veluwe.nl/toptaken/bij-mij-in-de-buurt/in-voorbereiding/windmolens/>

(2023). Wensen en ideeën gemeente Leeuwarden. (L. Swier, Interviewer)

Zonnepark-Harderwijk.nl. (2023). *Unieke samenwerking gemeente Harderwijk en Endura*. Opgeroepen op Oktober 10, 2023, van www.zonnepark-harderwijk.nl: <https://www.zonnepark-harderwijk.nl/>

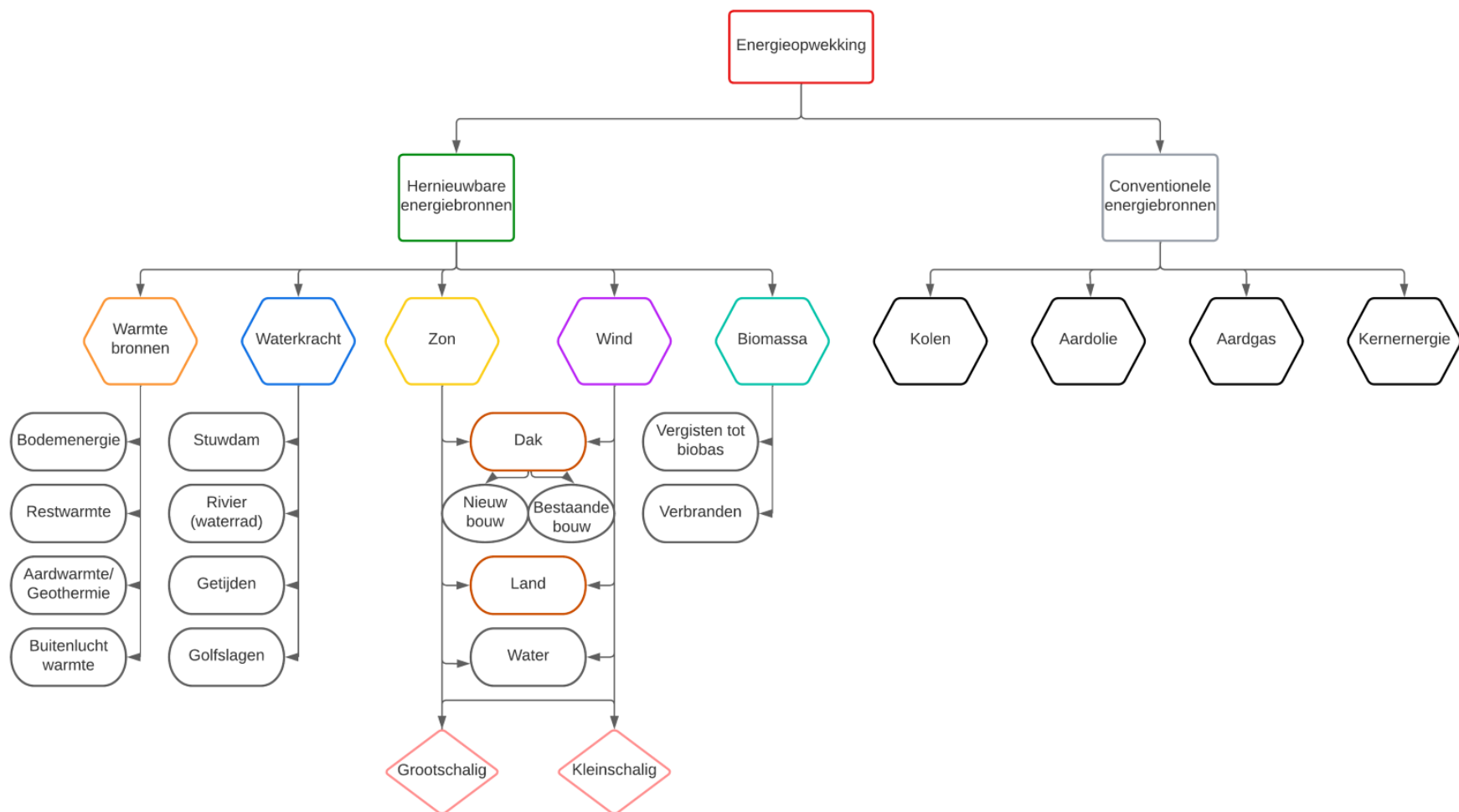

Bijlagen

Bijlage	Paginanummer
Bijlage 1 - Schema soorten energieopwekking	96
Bijlage 2 - Kaart CBS-buurtten gemeente Leeuwarden	97
Bijlage 3 - Toestemmingsformulier deelname onderzoek	98
Bijlage 4 - Interviewwerkbladen	100
Bijlage 5 - Gegevens energie-initiatieven en -coöperaties gemeente Leeuwarden	105
Bijlage 6 - Belangrijke extra punten van de respondenten	108
Bijlage 7 - Beslisboom rollen gemeente	113
Bijlage 8 - Matrix met voordelen en uitdagingen vastleggen lokaal eigendom	114
Bijlage 9 - Selectie uitdagingen en andere belangrijke punten respondenten	118

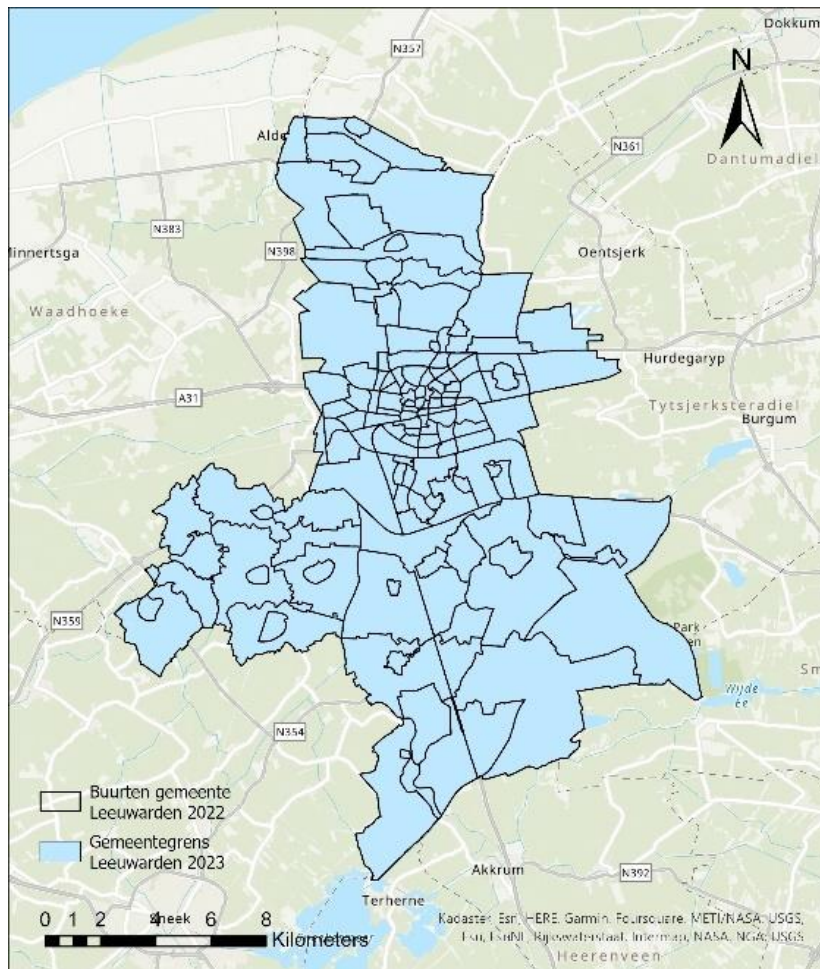

Bijlage 1 - Schema soorten energieopwekking

(Milieu Centraal, 2023) (Pure Energie, 2022)

Bijlage 2 - Kaart CBS-buurtten gemeente Leeuwarden

Figuur 11: CBS-buurtten van de gemeente Leeuwarden.

Bijlage 3 - Toestemmingsformulier deelname onderzoek

Informatie over het onderzoek Zonkracht in Lokale Handen

Dit onderzoek en dit gesprek gaan over welke beoordelingscriteria toepasbaar zijn voor lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten van meer dan 15 kWp met gebouw- en niet-gebouwgebonden systemen in de gemeente Leeuwarden.

Doel

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de verschillende beoordelingscriteria die bij lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten toepasbaar zijn voor de gemeente Leeuwarden. Vanuit de praktijk worden diverse invalshoeken van succes- en faalfactoren verzameld, zodat deze beoordelingscriteria kunnen worden opgesteld. De gemeente Leeuwarden kan deze inzichten gebruiken om een nieuw bestemmingsplan of omgevingsplan voor zonne-energie te ontwikkelen. Hierdoor kan de gemeente Leeuwarden een gewogen en onderbouwde beslissing nemen over welke kaders gewenst zijn om vast te leggen in het beleid omtrent lokaal eigendom van de gemeente Leeuwarden.

Methode

Tijdens het onderzoek zal onder andere gebruik worden gemaakt van individuele interviews. Deelname aan het onderzoek is vrijwillig en medewerking aan het onderzoek kan op ieder moment worden ingetrokken. U kunt altijd aangeven dat u op bepaalde vragen geen antwoord wilt geven. Deelname aan het onderzoek kost tijd, maar er zijn verder geen kosten aan verbonden.

Wat doen wij met uw gegevens?

Alle gegevens die wij verzamelen zullen wij strikt vertrouwelijk behandelen en anoniem verwerken, tenzij anders afgesproken. Gegevens zijn alleen toegankelijk voor de student en begeleidende onderzoekers verbonden aan dit onderzoek. U kunt op elk moment vragen om uw gegevens in te zien. Van de interviews worden geluidsopnames gemaakt, deze worden in een geanonimiseerd transcript uitgewerkt. Na uitwerking worden de geluidsopnames vernietigd. Na afloop van het project worden de geanonimiseerde onderzoeksgegevens beschikbaar gesteld voor vervolgonderzoek.

Uitkomsten

De uitkomsten van het onderzoek worden gebruikt binnen de gemeente Leeuwarden en kunnen mogelijk met andere gemeenten gedeeld worden. Naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek wordt een verslag gemaakt en zal het verslag publiekelijk beschikbaar worden gemaakt door Hogeschool Van Hall Larenstein.

Meer informatie

Voor vragen over het onderzoek kunt u terecht bij
Lisa Swier, lisa.swier@leeuwarden.nl

Toestemmingsformulier deelname onderzoek Zonkracht in Lokale Handen

Ik verklaar hierbij op voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over de aard methode en doel van het onderzoek Zonkracht in Lokale Handen.

Ik begrijp dat:

- Ik niet verplicht wordt mee te doen aan dit onderzoek
- Er met dit onderzoek geen persoonsgegevens worden vastgelegd en de gegevens anoniem worden verwerkt
- De gegevens die met dit onderzoek worden verzameld alleen anoniem worden verwerkt
- Van de uitkomsten van dit gesprek een verslag wordt gemaakt
- De rapportage(s), presentatie(s) en publicatie(s) n.a.v. dit onderzoek gedeeld kunnen worden met opleiding, IWP, of een breder publiek

Ik verklaar dat ik:

- Vrijwillig bereid ben mee te doen aan dit onderzoek
- De verstrekte informatie over dit onderzoek duidelijk is
- Ermee akkoord ga dat uitkomsten van dit gesprek verwerkt worden in een rapportage of een publicatie
- Ermee akkoord ga dat tijdens dit gesprek aantekeningen voor het verslag worden gemaakt

Handtekening:

Naam:

Organisatie:

Datum:

Onderzoeker Ik heb mondeling en schriftelijk toelichting verstrekt over de aard, methode en doel van het onderzoek. Ik verklaar mij bereid nog opkomende vragen over het onderzoek naar vermogen te beantwoorden.

Handtekening:

Bijlage 4 - Interviewwerkbladen

Interview wensen gemeente Leeuwarden

Naam:

Functie en afdeling:

Datum:

Mezelf even voorstellen en uitleggen wat het afstudeeronderzoek inhoudt. Publicatie bespreken en toestemmingsformulier laten tekenen. Ook benoemen wat grootschalige zonne-energieprojecten precies zijn. Nog niet toelichten wat lokaal eigendom voor dit onderzoek betekent.

Vraag 1: Waar denk jij aan bij lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten?

➔ Doorvragen naar wat de mening is over eigendom en wat lokaal precies is.

Vraag 2: Hoe denk jij dat lokaal eigendom momenteel ingevuld is binnen de gemeente Leeuwarden voor grootschalige zonne-energieprojecten?

Vraag 3: Wanneer is lokaal eigendom volgens jou behaald bij grootschalig zonne-energieprojecten?

➔ Zou je dan lokaal eigendom in de gemeente Leeuwarden ook zo willen invullen? Heb je hierbij specifieke wensen voor de gemeente Leeuwarden?

Vraag 4: Wat zijn volgens jou de uitdagingen voor het invoeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

➔ Hierbij doorvragen naar niet alleen recentelijke uitdagingen, ook financiële en communicatieve uitdagingen!

Vraag 5: Welke instrumenten en maatregelen zouden volgens jou kunnen bijdragen aan het succesvol invoeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

➔ Toelichten wat instrumenten en maatregelen kunnen zijn, mocht het niet duidelijk zijn.

Vraag 6: Welke stakeholdergroepen moeten volgens jou betrokken zijn bij de ontwikkeling van lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten?

➔ Zelf al een lijstje stakeholdergroepen maken en vergelijken of deze overeenkomt met het gegeven antwoord. Zo niet, dan doorvragen hierna.

Vraag 7: Wat zijn jouw ervaringen met betrekking tot de manier waarop andere gemeenten in Nederland lokaal eigendom hebben geïmplementeerd bij grootschalige zonne-energieprojecten?

Voor dit onderzoek gebruik ik de volgende definitie van lokaal eigendom: *"bij lokaal eigendom moet minimaal 50% van de opbrengsten van het zonne-energieproject ten goede komen aan de lokale omgeving. Hierbij staat centraal dat de lokale omgeving zelf invloed heeft op de ontwikkeling en exploitatie van het zonne-energieproject en zelf de invulling van de opbrengsten bepaalt. Voor de grens van de lokale omgeving worden de CBS buurten van de gemeente Leeuwarden aangehouden."*

Vraag 8: Wat vind jij van deze definitie van lokaal eigendom?

Vraag 9: Zijn er nog andere zaken die je graag zou willen bespreken over lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

Hartelijk dank voor je medewerking aan mijn afstudeeronderzoek!

Interview ervaringen zonbeleid andere gemeenten

Naam:

Gemeente:

Functie:

Datum:

Mezelf even voorstellen en uitleggen wat het afstudeeronderzoek inhoudt. Publicatie bespreken en toestemmingsformulier laten tekenen. Ook aangeven dat er al interviews binnen de gemeente Leeuwarden afgenomen zijn.

Vraag 1: Wat vind jij het belangrijkste bij beleidsvorming op het gebied van zonne-energie?

Nu even terugkoppelen op het Klimaatakkoord en daarbij het streven van 50% lokaal eigendom.

Vraag 2: Hoe vatten jullie als gemeente lokaal eigendom op bij grootschalige zonne-energieprojecten?

Bij deze vraag goed doorvragen naar de begrippen 'lokaal', 'eigendom' en 'grootschalig'.

Vraag 3: Wanneer is voor jullie gemeente lokaal eigendom een succes?

Vraag 4: Welke ervaringen met lokaal eigendom heeft jouw gemeente al opgedaan bij de realisatie van het huidige zonbeleid?

➔ Daarbij de vraag hoe lokaal eigendom is opgenomen en tot stand gekomen in het huidige zonbeleid?

Vraag 5: Welke uitdagingen kwamen jullie tegen tijdens het invullen van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

➔ Hierbij doorvragen naar niet alleen recentelijke uitdagingen, ook financiële en communicatieve uitdagingen!

Vraag 6: Zijn er bepaalde regelgevingen of wetten die volgens jou belemmerend zijn voor het realiseren van grootschalige zonne-energieprojecten met (50%) lokaal eigendom? Zo ja, welke?

Vraag 7: Wat zijn volgens jou de voor- en nadelen van het vastleggen van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

Vraag 8: Wat zou jij de gemeente Leeuwarden aanraden bij het invullen van lokaal eigendom van grootschalige zonne-energieprojecten?

Voor dit onderzoek gebruik ik de volgende definitie van lokaal eigendom: *"bij lokaal eigendom moeten inwoners en ondernemers voor minimaal 50% samen eigenaar zijn van een zonne-energieproject en staat het zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project centraal. Bij deze participatie hoort ook een financieel aspect, waarbij de lokale omgeving investeert en risico neemt. Daarnaast dient de aard en schaal van het zonne-energieproject te passen bij de aard en schaal van de lokale omgeving."*

Vraag 9: Wat vind jij van deze definitie van lokaal eigendom?

Vraag 10: Heb je nog andere zaken die je graag zou willen bespreken over lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

Hartelijk dank voor je medewerking aan mijn afstudeeronderzoek!

Ervaringen voorbeeldprojecten Nederland – Stroomtuin IJlst

Naam:

Initiatief of coöperatie:

Functie:

Datum:

Het doel van dit afstudeeronderzoek is om inzicht te krijgen naar de mogelijke invulling(en) van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten voor de gemeente Leeuwarden. Stroomtuin IJlst is uit mijn onderzoek als een goed voorbeeldproject voor de gemeente Leeuwarden gekomen. De volgende vragen dienen als extra verdieping op de online beschikbare informatie. De pijlen geven een extra verdiepende vraag bij de daarboven genoemde vraag weer. Hierbij wordt getracht om de extra informatie, waar normaal in een interview extra naar wordt gevraagd, toch op te kunnen halen.

Vraag 1: Hoe geven jullie invulling aan lokaal eigendom? En hoe brengen jullie dat in de praktijk?

➔ Wat is hierbij jullie grens van 'lokaal' (als die er is)?

Vraag 2: Op welke manier hebben jullie de lokale gemeenschap betrokken bij de invulling van lokaal eigendom?

➔ Waren hierbij ook wensen vanuit de lokale omgeving en zo ja hoe zijn jullie daarmee omgegaan?

Vraag 3: Welke groepen moeten volgens jullie betrokken worden om lokaal eigendom te verkrijgen bij grootschalige energieprojecten?

Vraag 4: Welke uitdagingen zijn jullie tegengekomen bij het realiseren van lokaal eigendom en hoe hebben jullie deze opgelost (indien mogelijk)?

➔ Waren hierbij bepaalde regelgevingen en vergunningen belemmerend?

Vraag 5: Zouden jullie het project anders hebben aangepakt of uitgevoerd met de kennis van nu?

Vraag 6: Hoe hebben jullie de samenwerking met de gemeente(s) ervaren bij het realiseren van deze coöperatie? Hebben jullie hierbij suggesties voor verbetering van deze samenwerking?

Voor dit onderzoek gebruik ik de volgende definitie van lokaal eigendom: *"bij lokaal eigendom moeten inwoners en ondernemers voor minimaal 50% samen eigenaar zijn van een zonne-energieproject en staat het zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project centraal. Bij deze participatie hoort ook een financieel aspect, waarbij de lokale omgeving investeert en risico neemt. Daarnaast dient de aard en schaal van het zonne-energieproject te passen bij de aard en schaal van de lokale omgeving."*

Vraag 7: Wat vind jij van deze definitie van lokaal eigendom?

➔ Dit mag erg kritisch, zodat ik uiteindelijk voor de gemeente Leeuwarden een goed passende definitie kan maken.

Vraag 8: Heb je nog andere zaken die je graag aan dit onderzoek zou willen meegeven over lokaal eigendom bij grootschalige energieprojecten?

Hartelijk dank voor je medewerking aan mijn afstudeeronderzoek!

Interview wensen en ideeën energievoöperaties binnen de gemeente Leeuwarden

Naam:

Initiatief of coöperatie:

Functie:

Datum:

Mezelf even voorstellen en uitleggen wat het afstudeeronderzoek inhoudt. Publicatie bespreken en toestemmingsformulier laten tekenen. Ook aangeven dat er al interviews binnen de gemeente Leeuwarden, andere gemeenten en van voorbeeldprojecten afgenomen zijn. Hier kort over vertellen. Eerst de volgende vragen stellen, daarna nader te bepalen stellingen voorleggen.

Vraag 1: Hoe geven jullie invulling aan lokaal eigendom? En hoe brengen jullie dat in de praktijk?

- ➔ Bij deze vraag goed doorvragen naar de begrippen 'lokaal' en 'eigendom'.

Vraag 2: Op welke manier hebben jullie de lokale gemeenschap betrokken bij de invulling van lokaal eigendom?

- ➔ Hierna doorvragen naar of er wensen van de lokale gemeenschap waren en hoe ze daar mee omgegaan zijn.

Vraag 3: Welke groepen moeten volgens jullie betrokken worden om lokaal eigendom te verkrijgen bij grootschalige zonne-energieprojecten?

Vraag 4: Welke uitdagingen zijn jullie tegengekomen bij het realiseren van lokaal eigendom en hoe hebben jullie deze opgelost (indien mogelijk)?

- ➔ Hierbij doorvragen naar niet alleen recentelijke uitdagingen, ook financiële en communicatieve uitdagingen!
- ➔ Zijn er ook bepaalde regelgevingen en vergunningen die hierbij belemmerend waren?

Vraag 5: Zouden jullie het project anders hebben aangepakt of uitgevoerd met de kennis van nu?

Vraag 6: Hoe hebben jullie de samenwerking met de gemeente Leeuwarden ervaren bij het realiseren van dit initiatief of deze coöperatie? Hebben jullie hierbij suggesties voor verbetering van deze samenwerking?

- ➔ Doorvragen naar de wensen!

Voor dit onderzoek gebruik ik de volgende definitie van lokaal eigendom: *"bij lokaal eigendom moeten inwoners en ondernemers voor minimaal 50% samen eigenaar zijn van een zonne-energieproject en staat het zeggenschap van de omgeving over de ontwikkeling en exploitatie van het project centraal. Bij deze participatie hoort ook een financieel aspect, waarbij de lokale omgeving investeert en risico neemt. Daarnaast dient de aard en schaal van het zonne-energieproject te passen bij de aard en schaal van de lokale omgeving."*

Vraag 7: Wat vind jij van deze definitie van lokaal eigendom?

Vraag 8: Heb je nog andere zaken die je graag zou willen bespreken over lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten?

- ➔ Vanaf hier stellingen presenteren en daarbij vragen wat het energievoöperatie hier van vindt (zeer korte toelichting vragen).

Stellingen lokaal eigendom

Stelling 1: Bij grootschalige zonne-energieprojecten in de gemeente Leeuwarden moet lokaal eigendom verplicht worden gesteld.

☐ helemaal eens ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 2: De gemeente Leeuwarden moet actiever energie-initiatieven en -coöperaties gaan helpen bij het organiseren van lokaal eigendom.

☐ helemaal eens ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 3: Lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten zou de gemeente Leeuwarden helpen om haar doelstellingen op het gebied van duurzaamheid te bereiken.

☐ helemaal eens ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 4: Energie-initiatieven en -coöperaties spelen een grote rol bij het implementeren van lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten.

☐ helemaal eens ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Stelling 5: De gemeente Leeuwarden moet zelf het lokaal eigendom bij grootschalige zonne-energieprojecten gaan organiseren.

☐ helemaal eens ☐ eens ☐ neutraal ☐ oneens ☐ helemaal oneens

Hartelijk dank voor je medewerking aan mijn afstudeeronderzoek!

Bijlage 5 - Gegevens energie-initiatieven en -coöperaties gemeente Leeuwarden

De contactgegevens van de verschillende energie-initiatieven en -coöperaties zijn binnen de gemeente Leeuwarden bekend. In het kader van privacy zijn deze uit Tabel 12 weggelaten en is alleen de eventuele website en algemene mailadres toegevoegd.

Tabel 12: Informatie en algemene contactgegevens energie-initiatieven en -coöperaties binnen de gemeente Leeuwarden.

Locatie/dekkings-gebied	Naam	Ervaringen/projecten	Status	Oprichtings-datum	Website en algemeen mailadres
Feinsum	Werkgroep Duurzaam Feinsum	Aansluiting STEK/ ligt naast Hijum, rood op energiearmoede kaart. Vroeger actief.	Onbekend		Website
Stiens, Britsum	Stienzer Energykoöperaasje U.A. (STEK)	Nog geen concrete plannen voor zonnevelden. Wel volop kansen voor boerderijdaken e.d. Nemen af van Energie VanOns.	Actief	23 mei 2019	info@stienzer-ek.nl Website
Leksum, Miedum, Snakkerburen	EEnergie	Startend initiatief. Willen aquathermie uit de Dokkumer Ee of biogas van een naastliggende boer. Er moet ook een overkapping bij de dorps tuin komen om daar zonnepanelen op te kunnen leggen.	In opstart	2021	
Snakkerburen	Werkgroep Energietransitie Havankpark	INACTIEF PER 1 JANUARIE 2023 Inventarisatie kansen, inzet e-scans Fryske Streamdeal Particulier. Kijken naar lokaal warmtenet/ luchtwaterwarmtepomp.	Inactief	2018 tot 2022	Website
Wijk Westeinde (Leeuwarden)	ECW Energie Coöperatie Westeinde	Hebben een van de eerste Mienships-zonnevelden. Van de opbrengsten voeren ze projecten in de wijk uit. Er is ook een pilot met o.a. Liander en de Hanze om de druk op het elektriciteitsnet te verlagen.	Actief	2014	Facebook
Zwette (Bedrijventerrein)	Werkgroep Duurzaam Zwette	Verschillende energiebedrijven en Zonnepark Ecorus aanwezig (13.332 panelen). Status verder onbekend.	Onbekend		transitiemanager@dezwette.nl Website
Nylân	Wijkpanel Nylân met duurzaamheids-werkgroep	Willen met Duurzaam Bouwloket wijkaanpak organiseren inclusief scans + advies voor 5 type woningen.	Onbekend		info@nijlan.nl Website

Aldlân	Stichting Duurzaam Aldlân	De stichting biedt warmtebeeldfoto's aan en organiseren informatiebijeenkomsten en adviestrajecten in de wijk. Komt niet echt van de grond. Ligt in de eerste wijken die van het gas af moeten.	Onbekend		Website
Hemrik (bedrijventerrein)	Bedrijvenvereniging Hemrik met duurzaamheidsgroep		Onbekend	1987 (de bedrijvenvereniging)	secretaris@dehemrik.nl Website
Oranjewijk	Energiecoöperatie Nieuwe Energie Oranjewijk	PAW-pilot. Collectieve aanpak en inkoop, leasen van hybride cv's.	Zeer actief	Maart 2019	Website
Bilgaard	Troelstrapark	Nieuw initiatief (20 bewoners). Ook een wijkbedrijf met FIX-team. Er is ooit een PAW-aanvraag gedaan. Daar stond een stappenplan in om woningen van het aardgas te halen. Zit mogelijk ook in het volkshuisvestingsfonds.	In opstart	2022	Website wijkvereniging
Goutum, Zuiderburen, Middelsee, Hempens-Teerns	Stroomland Leeuwarden	Er is al een zonnepark, maar proberen ook mee te doen in het nieuwe zonnepark in Middelsee. Daarnaast bezig met een pilot om de wijk aardgasvrij-ready te maken in samenwerking met RHDHV. Er zijn erg oude maar ook erg nieuwe woningen hier, uitdaging.	Actief	2016	info@stroomlandleeuwarden.nl Website
Jellum – Bears	Koöperaasje Meiïnoar Grien Jellum – Bears	Onderdeel van Ús Koöperaasje. Heeft een succesvolle postcoderoosregeling met een gerealiseerd zonnedak.	Onbekend		ledenadministratie@grienjellumbears.nl Website
Weidum	Koöperaasje Doarpsenerzjy	Hebben een succesvolle postcoderoosregeling en wil met de opbrengsten de bewoners van Weidum voorlichten over energiebesparing. Ze hebben ook subsidie aangevraagd voor een soort duurzaamheidsmarkt	Actief		info@weidumduurzaam.frl Website
Mantgum	Duorsum Mantgum	Kortgeleden een subsidieaanvraag voor promoten koken op inductie om zo de energietransitie te laten leven in het dorp. Daarnaast succesvolle postcoderoosregeling met twee collectieve zonnedaken (totaal 382 panelen).	Actief	30 mei 2018	info@duorsummantgum.frl Website

Baard, Easterlittens, Húns en Leons, Hilaard, dorpen in Sudwest/Waadhoeke (Dearsum, Wiewert)	Grieneko Coöperatie U.A.	Nemen af van Energie VanOns. Er gebeurt al veel: zonnedak, enquêtes, gesprekken. Bezig met een Europees project m.b.t. aquathermie. Hebben al geld van LEADER, van dat geld leiden ze lokale (bouw)bedrijven op in duurzaamheid.	Actief	19 mei 2015	info@grieneko.fr Website
Wirdum-Swichum	Werkgroep Duurzaam Wirdum-Swichum	In 2018 konden huishoudens een energiescan laten uitvoeren door de werkgroep.	Onbekend	2017	duurzaam.wirdum@gmail.com Website
Wergea	Duurzaam Wergea	Twee zonnedaken gerealiseerd en werkt met sinneficaten.	Actief	2017	info@duurzaamwergea.nl Website
Reduzum	Coöperatie Doarpsmûne Reduzum e.o. U.A.	Inwoners samen erg actief en zelfredzaam in de uitdagingen. Vergunning verleend voor vervangen dorpsmolen. Inmiddels ook aangesloten bij intervisiebijeenkomsten. Plan voor nieuwe dorpsmolen afgeketst door te late aanvraag SDE+ subsidie. Wellicht ruimte voor zonnevelden. Status onbekend	Actief	1994	info@dorpsmolen-reduzum.nl Website
Grou	Grou 2030	Inmiddels uitgegroeid tot breder initiatief dan energie alleen. Bezig met aquathermie mogelijk op een warmtenet. Nu bijna op punt dat een doorrekening mogelijk/gewenst is. Ook nagedacht over een groot zonnepark. Tevens is er een loze boorput.	Actief	2018	Contactformulier Grou 2030 Website
Jirnsom	Jirnsumer Enerzjy Koöperaasje	Er zijn plannen voor de isolatie van woningen, erg actief met de junior energiecoach. Nemen af van Energie VanOns.	Actief	22 februari 2019	info@jirnsumenergie.nl Website

Bijlage 6 - Belangrijke extra punten van de respondenten

In deze bijlage zijn alle extra punten weergegeven die de respondenten belangrijk vonden om mee te geven naast de onderwerpen die in de interviews besproken zijn. Deze punten zijn per deelvraag uitgewerkt.

Gemeente Leeuwarden – Deelvraag 1

Respondent 1

Respondent 1 gaf het volgende aan over de afwegingen bij de invulling van het beleid met betrekking tot lokaal eigendom: "Nu (met ons beleid) geeft je ze bijna een blanco canvas met op de randjes een heel zwart kader van lokaal eigendom en ze mogen het zelf invullen bijna. Het geeft ons door zo vaag te zijn allemaal de mogelijkheid om het gesprek te voeren en ook om gewoon dingen af te kunnen wijzen van nee dat kan niet. Maar je geeft ze ook weer de ruimte en dan krijg je ook gesprekken van ja het is lokaal, we hebben een grondeigenaar of we hebben de participatie goed ingericht, want we hebben het plan met hen besproken. Het is altijd een mix tussen ruimte bieden en dichttimmeren."

Respondent 2

Het volgende vond respondent 2 van belang om nog mee te geven aan dit onderzoek: "Voor alle opwekvormen het beleid gelijktrekken, dus ook daarbij lokaal eigendom integreren. Dus als we beleid ontwikkelen voor maatschappelijk eigendom bij zonneparken zou ik het ook bij wind willen hebben. Helemaal nieuw in de energievoorziening gaat dat we het ook bij warmte doen."

Respondent 3

Respondent 3 wilde het volgende meegeven over de positieve gevolgen die lokaal eigendom kunnen hebben op de lokale omgeving: "In heel Friesland hebben we gewoon te maken met bevolkingskrimp. We moeten zorgen dat ons geld hier blijft en dat we hier onze eigen economie aan de gang houden. Dus daarom vind ik Reduzum een mooi bijvoorbeeld. Even energie in een breder perspectief en in de bredere leefbaarheid denk ik dat het echt een belangrijke bijdrage kan leveren." Daarnaast gaf respondent 3 aan dat omgevingsfondsen niet de juiste invulling zijn voor lokaal eigendom. "Ik vind dat omgevingsfondsen een beetje wassen neuzen zijn. Er gaat dan 1% van de omzet daarin of 1% van de winst zelfs, dus dat is echt bijna niks. En het is een beetje gemeen dat ik het zeg, maar zo'n dorp is daar dan heel blij mee en dan hebben ze € 10.000 per jaar, terwijl er misschien 1 miljoen per jaar verdiend wordt. Ik vind dat echt een beetje nep, tenzij je het serieus en goed doet, want het kan goed. Alleen heel vaak zijn omgevingsfondsen een soort van excuustruus voor het lokaal eigendom."

Respondent 4

Respondent 4 wilde nog meegeven dat het van belang is om het doel van lokaal eigendom duidelijk te houden: "Ik denk dat de belangrijkste gedachte achter lokaal eigendom meer draagvlak voor zonneparken is. En hoe krijg je meer draagvlak? Door iedereen te laten delen in de revenuen van zo'n park, dat is het idee erachter. Ik weet niet of lokaal eigendom de enige oplossing daarvoor is." Daarbij gaf diegene ook aan dat participatie van inwoners niet de enige manier is om draagvlak te creëren. "In principe wil je dat het draagvlak creëert en een soort maatschappelijk rendement opbrengt. Dus ik zou zeggen, staar je niet blind op alleen participatie van inwoners. Misschien dat het ook wel via andere vlakken eruit zou kunnen komen, omdat de gemeente participeert of een andere publieke partij waardoor het maatschappelijk rendement ergens anders weer terecht komt."

Respondent 5

Respondent 5 wilde nog een aantal voor diegene belangrijke zaken meegeven: "Jeugd betrekken en laten meedenken bij project. "Ik zou zelf het heel goed vinden als ook ergens de jeugd hierbij betrokken wordt. Dus dat je de jeugd en de mening van de jeugd ook actief meeneemt in het hele participatietraject. Onze blik als volwassen zit dan toch een beetje vast in een bepaald stramien en bepaalde kaders." Ook het volgende gaf respondent 5 aan: "Dat vind ik zelf ook belangrijk, natuurontwikkeling en natuurbehoud. Voor draagvlak vind ik dat zelf een hele belangrijke."

Respondent 6

Netcongestie en de toepassing van de opgewekt stroom is een aantal belangrijke punten van respondent 6, hierbij gaf diegene het volgende aan: "Overdag heb je te veel en 's nachts heb je te weinig, dus waar kun je naartoe brengen? Dan maar auto's opladen. Die combinatie zie ik ook wel echt toenemen de komende jaren, dus het gaat niet meer alleen over zonnestroom opwekken, maar ook wat doe ik dan met de stroom? Waar gaat het heen? Kan ik het überhaupt kwijt op het net?" Daarnaast gaf respondent 6 het volgende aan: "Probeer ook een beetje buiten de lijntjes van gemeente Leeuwarden te kijken van wat anderen hierover zeggen. Volgens mij verrijk je daar het onderzoek ook mee."

Respondent 7

Ook respondent 7 vroeg zich af of lokaal eigendom altijd gewenst is: "Het is heel lastig om te kijken van hoe baken je dat inderdaad af. En dan is de vervolgvraag wat ga je daar dan mee doen? Moet er dan altijd sprake zijn van lokaal eigendom of niet?"

Andere gemeenten – Deelvraag 2

Súdwest-Fryslân

De respondent van gemeente Súdwest-Fryslân wilde meegeven dat diegene de context van lokaal eigendom erg belangrijk vindt. Diegene gaf hierbij het volgende aan: "Het in context plaatsen, vind ik wel belangrijk. Want waarom willen we lokaal eigendom? Maar dat hangt van jouw opzet van je onderzoek af hoe je dat invliegt. Voor mij voelt het dan dat je anders te snel naar het lokale toegaat. Voor mij is lokaal eigendom heel sterk gerelateerd is aan bewoners."

Ook wilde de respondent de volgende opmerkelijkheid delen: "Ik merk dat er heel vaak over de bewoners wordt gesproken, maar niet met. En dat hoor je wel vaker en soms is het ook niet erg. Maar we proberen altijd het samen te doen, alleen is de vraag wanneer dan?"

Daarnaast gaf diegene nog het volgende punt mee over het ontbreken van de input van ontwikkelaars in dit onderzoek: "Ik heb het dan over de driehoek betrokkenheid, legitimiteit en rendement. De krachten die hieronder zitten zijn: betrokkenheid is inwoners, legitimiteit is overheid en rendement is bedrijfsleven. Je kunt het ook anders zeggen: hoofd, hart en handen. Waarom zeg ik dit? Omdat je namelijk bent begonnen met de overheid en eigenlijk ben je daarmee het stuk legitimiteit aan het onderzoeken. Wat jij vanuit de inwoners straks gaat doen, vanuit de participatie, is de betrokkenheid. Dat is de fundamentele kracht die daaronder zit. Wat je dan nog mogelijk mist is het bedrijfsleven. Je zou eens een keer met projectontwikkelaars om tafel kunnen gaan en vragen: hoe kijken jullie hier tegenaan? Dan moet je gewoon eenzelfde soort gesprek voeren als we nu hebben, maar dat je dan met drie projectontwikkelaars om tafel gaat en eens hoort van wat vind je van 100% lokaal eigendom? Want bij 50% zal die gewoon zeggen: ja dat vind ik leuk. Maar als je er 100% van maakt, is het veel interessanter om eens te horen wat er dan gebeurt. En dan krijg je hele andere krachten, maar dan zul je merken dat zij vanuit rendement gaan redeneren. Als je dit bij elkaar brengt in dit krachtenveld en zorgt dat een initiatiefnemer binnen die krachten blijft, dan kun je met elkaar een dialoog aangaan."

Daarnaast had de respondent nog een tip voor meer uitleg en diepgang voor het onderzoek, hierbij gaf diegene het volgende aan: "Wat ook wel interessant is voor jou, is het model van Huijts. Het is een wetenschappelijk rapport naar het verhogen van de acceptatie van energiesystemen. Wat zijn de factoren die relevant zijn voor acceptatie bij energiesystemen? En Huijts heeft daar wetenschappelijk onderzoek naar gedaan en daar een heel model van gemaakt waarin ook vertrouwen is opgenomen. Er zijn altijd kosten, maar ook bijvoorbeeld of het wel bijdraagt aan het doel. Er wordt wel geroepen we willen CO₂-uitstoot beperken, maar draagt datgene wat je nu doet daar wel aan bij? Binnen dat model zitten best wel veel facetten, maar ook sociale en persoonlijke normen zitten erin."

De respondent wilde het volgende nog meegeven over het afkopen van inwoners bij een energieproject: "Ik vind afkopen ook niet zo fijn, moet ik eerlijk zeggen. Dat voelt voor mij een beetje als we zetten het hier neer en je hebt er last van, maar we gaan jou nu afkopen in de hoop dat je dan wel voor bent. Maar dan denk ik dat je daar een perverse prikkel van krijgt. Je hebt niet meer die betrokkenheidslink. Dat is eigenlijk ook wat met Windpark Fryslân is gebeurd."

De respondent had het volgende idee over het nemen van een onderstation als uitgangspunt van lokaal: "En ik heb wel eens gezegd van eigenlijk zou je misschien wel een onderstation als uitgangspunt moeten nemen. En waarom? Omdat een onderstation een netwerk kent en onderstations hebben een enorm gebied. Je kunt ook een schakelstation nemen, dan ga je een niveau lager. Maar dan kun je echt zeggen: dit is het werkingsgebied van het onderstation, dus als wij hier en zonnepanelenveld aanleggen, dan is dat ook de stroom van dit gebied. Maar dan kijk ik vanuit een technische hoek. Het gaat dan niet om culturele aspecten, die kunnen heel anders zijn."

De respondent wilde het volgende meegeven over de inpassing van zonneparken in het landschap: "De zonneladder geeft eigenlijk aan wat lokaal is en dus het hoogste niveau is het meest lokaal, dat is namelijk op dak. En hoe lager je op de ladder gaat, hoe minder lokaal het eigenlijk wordt. Daarnaast zeggen we op dit moment dat we geen zon op landbouwgrond willen. Dan blijft erop zich heel weinig over, want eigenlijk sluit je die laatste trede uit van de zonneladder. En dan moet je dus bij die andere treden plek gaan zoeken."

Volgens de respondent bestaat MienskipsEnergie in de gemeente Súdwest-Fryslân uit drie onderdelen: betrokkenheid, legitimiteit en rendement. Bij betrokkenheid moet het initiatief voor het betreffende gebied aanwijzen wie er in het betrokkenheids-/participatiegebied zit. Hiervoor kan de Postcoderoos kan als uitgangspunt worden genomen, maar hierbinnen moet iedereen dezelfde rechten hebben. Naast het betrokkenheids-/participatiegebied is er het acceptatiegebied. Dit gebied is veel kleiner, dat is vaak het dorp dat gelegen is bij het energieproject. Bij legitimiteit gaat het voornamelijk over draagvlak. Binnen de gemeente Súdwest-Fryslân is er gesteld dat als er meer dan 25% van de mensen tegen zijn, het energieproject niet doorgaat. Dit heeft te maken met acceptatie, want de overige 75% hoeft niet voor het project te zijn maar kan ook neutraal zijn. Als laatste gaat het rendement over de financiële haalbaarheid, dus kan het energieproject uit en hoe wordt er omgegaan met de opbrengsten? Hierbij is het van belang dat het energieproject een meerwaarde oplevert voor de samenleving, want daardoor zal de acceptatie verbeteren.

Als laatste wilde de respondent het volgende over Stroomtuin IJlst als voorbeeldproject van lokaal eigendom nog meegeven: "Dus in die zin zou je misschien voor jou onderzoek nog eens kunnen spreken met bijvoorbeeld Stroomtuin IJlst om te horen hoe die ernaar kijken en hoe die daarmee omgaan."

Waadhoeke

Respondent 1 van de gemeente Waadhoeke wilde het volgende meegeven over maatschappelijke investeerders zonder winstoogmerk: "Wat ook nog interessant is zijn die maatschappelijke investeerders die zonder winstoogmerk wel willen investeren. Dat is een steeds groter groeiende groep die hun geld wil investeren, omdat die iets willen bijdragen aan vergroening. Maar die hoeven niet per se er rendement voor terug, alleen hun geïnvesteerde geld. Dat is een soort nieuwe tak waar we ook van kunnen gaan profiteren. En dan kun je ook meerdere van die grote partijen, die je eigenlijk aan de achterkant wil hebben zitten en niet aan de voorkant, een beetje buiten de deur houden. Want die zorgen er eigenlijk voor dat het lokaal eigendom er niet is."

Respondent 2 van de gemeente Waadhoeke gaf de volgende tip voor het onderzoek mee: "Misschien is het voor jou interessant om dit ook eens te bespreken met zo'n partij als Amber, die daar dus ook met een andere blik buiten de gemeentelijke omgeving naar kijken. Maar die dus wel energiecoöperaties bijvoorbeeld helpt in het verkrijgen van lokaal eigendom. Ik vond die presentatie die zij toen gaven bij ons aan de energiecoöperaties zelf wel heel interessant. Dat ging over wat dan lokaal eigendom is en dat dat dus zoveel verschillende dingen kan zijn. En uiteindelijk zet Amber het voor ons dan ook wel weer neer in een juridische structuur en wordt er een businesscase doorgerekend. Daardoor ligt bij hun ook wel een eigen beeld van wat lokaal eigendom kan zijn en zij zijn in die zin nog redelijk onafhankelijk."

Als laatste wilde respondent 2 van de gemeente Waadhoeke het volgende over voorbeeldproject in Heerenveen meegeven: "Het voorbeeld van dat drijvende zonnepark bij Heerenveen wat nu eigendom is geworden van die energiecoöperatie daar. Misschien is dat nog wel een interessante casus, ook voor jou, om te horen van wat betekent dat dan voor zo'n coöperatie? Want die coöperatie, die is nu gewoon een soort BV, een soort bedrijf. En dat heeft Sybrand Fietema de Vries begeleid."

Groningen

De respondent van gemeente Groningen wilde een goed voorbeeldproject delen: "We hebben in Groningen één goed voorbeeldzonnepark, dat is het park Viervelaten en is in 100% eigendom van de energiecoöperatie Grunneger Power en die haalt daar een aardig rendement uit dat zonnepark. Met dat geld kan Grunneger Power weer andere mooie projecten financieren, bijvoorbeeld bij het meehelpen van de realisatie van zonnepanelen op woningen van huurders of het realiseren van een SCE-project op grote daken in de wijk waar dus deelnemers weer aan mee kunnen doen en op die manier kunnen profiteren. Ik denk dat dat een goede definitie is van wanneer lokaal eigendom succesvol is."

Ook gaf diegene het volgende aan over waarom je van goed ingepaste zonneparken weinig hoort: "De hele goede zonneparken zie je niet, want die zijn namelijk heel goed geïntegreerd in het landschap. Die zitten op een locatie die je niet ziet en waarvan je het bestaan niet afweet. Dat zijn de 'geheime zonneparken' en zijn de beste voorbeelden."

Daarnaast werd er aangegeven dat het volgende belangrijk is bij beleidsvorming: "Ik denk lef tonen en ook een heel heldere visie formuleren van wat je nou uiteindelijk wilt. Dus eigenlijk het terugrekenen van wat heb je precies nodig, want het is heel logisch om zonnepanelen op daken te leggen maar wanneer is dat voldoende en wanneer moet je zonneparken aanleggen? Ik denk dat het heel belangrijk is om die ambitie opgeschreven te hebben en te vertalen naar een opgave en het te kwantificeren."

Als laatste wilde de respondent het volgende nog meegeven over de beeldvorming van natuur in de publieke beleving: "In de voorkeursvolgorde zon (zonneladder) wordt geschreven over wat de logische plekken zijn. Dat is een goede ladder, loop hem vooral af. Heb het over gelijktijdigheid en niet volgordelijkheid, want benut zoveel mogelijk daken, benut zoveel mogelijk dubbel ruimtegebruik, parkeerplaatsen en dergelijke. Neem dat vooral mee. De laatste categorie staat op landbouwgronden en natuurgebieden, dat zijn twee volledig verschillende dingen. Landbouwgrond is zwaar bemest. Het monocultuur landschap heeft eerder een relatie met een industrieterrein dan dat een stukje landbouwgrond een relatie heeft met een natuurgebied. Alleen in de publieke beleving is dat niet zo, dat is een open veld met koeien, dat is natuur. Even uitzonderingen daargelaten, maar dat heeft een hele lage natuurwaarde. Een zonnepark heeft eigenlijk een hogere natuurwaarde en daar gaan we collectief met z'n allen wel achter komen de komende jaren. Maar op dit moment is de beeldvorming: een zonnepark is een industrieterrein en een groen grasveld met koeien erin is natuur."

Voorbeeldprojecten lokaal eigendom – Deelvraag 3

Dorpsmolen Reduzum

Volgens de respondent van de dorpsmolen in Reduzum is het van belang om eigenaarschap van de omgeving te waarborgen in de ontwikkelfase van het project. Ook gaf de respondent het volgende aan over het verenigen van coöperaties en de rol van de gemeente hierin: "Dorpen en steden gunnen dat ze ook dit soort projecten kunnen opzetten. Misschien dat coöperaties zich kunnen verenigen om dit mogelijk te maken. Ook kan er dan kennis worden gedeeld en grotere projecten worden opgepakt. Wellicht dat de gemeente hierin kan faciliteren. Er kan worden gestart met kleine pilotprojecten."

Energiecoöperatie IJlst

De respondent van de Energiecoöperatie IJlst wilde het volgende meegeven over lokaal eigendom bij grootschalige projecten: "Persoonlijk denk ik dat lokaal eigendom bij grootschalige energieprojecten wishfull thinking is, want hoe groter het project hoe moeizamer het is om een dergelijk project lokaal te ontwikkelen."

Energiecoöperaties in de gemeente Leeuwarden – Deelvraag 4

Dorpsmolen Reduzum

Zie Voorbeeldprojecten lokaal eigendom – Deelvraag 3.

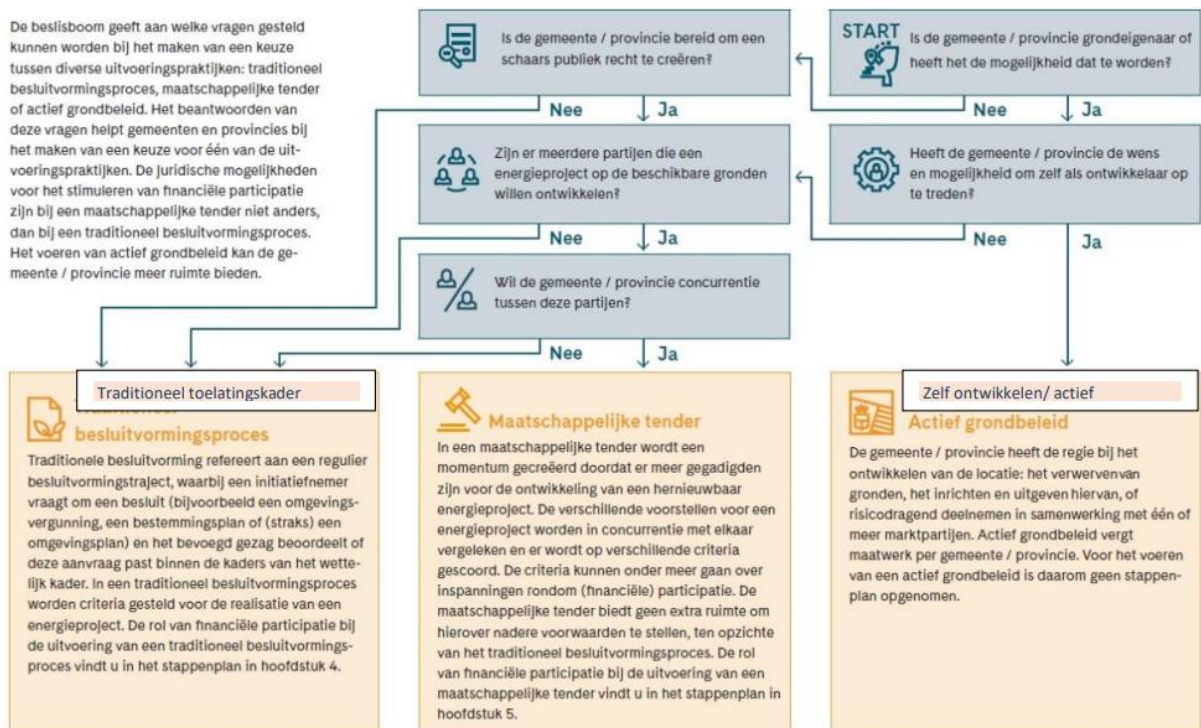
Stienzer Energykoöperaasje U.A.

De respondent van de Stienzer Energykoöperaasje U.A. wilde het volgende meegeven aan dit onderzoek: "Dat er gelet moet worden op de verschillende definities van bijvoorbeeld zeggenschap, participatie, lokaal eigendom en inspraak. Lokaal eigendom vind ik te smal genomen, want dit gaat echt alleen over het daadwerkelijke eigendom en niet over deze begrippen."

Bijlage 7 - Beslisboom rollen gemeente

De beslisboom geeft aan welke vragen gesteld kunnen worden bij het maken van een keuze tussen diverse uitvoeringspraktijken: traditioneel besluitvormingsproces, maatschappelijke tender of actief grondbeleid. Het beantwoorden van deze vragen helpt gemeenten en provincies bij het maken van een keuze voor één van de uitvoeringspraktijken. De juridische mogelijkheden voor het stimuleren van financiële participatie zijn bij een maatschappelijke tender niet anders, dan bij een traditioneel besluitvormingsproces. Het voeren van actief grondbeleid kan de gemeente / provincie meer ruimte bieden.

(Nationaal Programma RES, sd)

Bijlage 8 - Matrix met voordelen en uitdagingen vastleggen lokaal eigendom

In Tabel 13 zijn de in de interviews genoemde voor- en nadelen en de uitdagingen van het vastleggen van lokaal eigendom in het beleid per gemeente uitgewerkt.

Tabel 13: De per gemeente genoemde voordelen en uitdagingen van het vastleggen van lokaal eigendom in het beleid.

Gemeente	Vastleggen lokaal eigendom in beleid			
	Voordelen	Uitdagingen		Uitdagingen wet- en regelgeving
Súdwest-Fryslân	Er is veel meer vat op waar de zonnepanelenvelden komen. Want nu wordt het eigenlijk overgelaten aan de ruimtelijke ordening en aan de mogelijkheden binnen bestemmingsplannen.	Er zijn nog veel onduidelijkheden over wanneer een gemeente in de eigen energiebehoefte voorziet, want mag bijvoorbeeld Windpark Fryslân daarin worden meegenomen?	Grote zonneparken en energiehubs zijn minder lokaal en als de afstand toeneemt, dan neemt de betrokkenheid af. Het is nog een moeilijk vraagstuk hoe daar mee omgegaan moet worden.	Op archeologische gronden mag niet worden ontwikkeld. In Friesland zijn er wel veel, want er zijn nog veel terpen in het landschap. Op dijken kan het ook vaak niet, omdat het gevoelige stukken land zijn.
	Het vastleggen van lokaal eigendom zorgt ervoor dat andere ontwikkelingen stoppen. Het dwingt een zonnepark ontwikkelaar om lokaal eigendom mee te nemen. Bij maar 50% lokaal eigendom verdient een ontwikkelaar nog te veel, want die gaan daar te makkelijk mee akkoord.	Als een samenleving geen eigen energie mag opwekken, wordt daarmee ook de waarde creatie ontzegt. Ook wordt daarmee indirect gezegd dat het landschap belangrijker is dan de onafhankelijkheid van een samenleving.	Intern bij de gemeentes moeten nog veranderingen in gang worden gezet, want bij vergunningverlening zijn de ambtenaren nog erg gewend aan het 'gewoon' afgeven van een vergunning. Straks met de Omgevingswet moet er ook anders gedacht gaan worden.	Op dit moment is netcongestie een groot probleem. En daarbij mag een netwerkbeheerder geen energie opslaan, want als zij energie opslaan leveren ze ook. Dat mag van de wet niet.
	Er wordt met lokaal eigendom ook echt lokaal verdient en er ontstaat waarde creatie.	Het nadeel is dat het ontwikkelen van nieuwe energieprojecten compleet stagneert. Als een zonnepark ontwikkelaar gewoon kan gaan beginnen, dan zijn al snel honderden hectaren vol gelegd.	Er zijn weinig grote initiatief aanvragen vanuit de samenleving in Friesland. Het zijn vaker zonnedaken en daarbij zijn sowieso minder obstakels.	Geen zon op landbouwgrond is te kort door de bocht, want in Friesland is dan al 80% niet beschikbaar. Ook is het niet duidelijk wat allemaal onder landbouwgrond valt.
	Het voordeel van lokaal eigendom is dat het mensen bindt en het tot iets positiefs kan leiden als de processen goed zijn ingericht.	Als een initiatief een stichting opricht i.p.v. een vereniging is dat minder wenselijk, want een vereniging heeft leden en een stichting niet. Een stichting heeft alleen een bestuur die kan gaan en	Alle energie en enthousiasme van initiatiefnemers gaat verloren in de lange vergunningtrajecten voor grote zonneparken. Helemaal als aan het einde van het traject de vergunning	

		staan waar die wil, waardoor het sociale belang minder is.	niet wordt behaald en de aanvraag opnieuw moet.	
		De perceptie is nu vooral dat een zonnepark niet mooi is, terwijl het zoveel meer kan zijn voor een samenleving.	Voor precedentwerking zijn veel mensen bang, want is het wel gewenst als iedereen een klein zonnepark bij een dorp wil?	
Waadhoeke 1	Het creëert draagkracht en draagvlak. Als iets in eigendom is van iemand, dan wordt dat sneller geaccepteerd dan wanneer iets niet van diegene is.	Het is niet realistisch om bij elk dorp een kleinschalig energieproject te hebben. Het is maatschappelijk heel duur. Dan kan beter worden gecentreerd en één keer een kabel worden gelegd en daarna de lusten verdelen.	Energiecoöperaties krijgen een hele grote rol in de energietransitie, maar het aantal leden valt best wel tegen. Ze hebben veel moeite om leden te zoeken en aan zich te binden. De hoeveelheid invloed moet in verhouding staan met het aantal leden, want anders wordt het een feestje voor een heel klein groepje mensen die veel geld genereren en dat onderling verdelen.	Zodra een energieproject aanbesteedt moet worden (wettelijk), is 100% lokaal eigendom bijna niet haalbaar. Want dan gaan de grote partijen erop zitten en die zijn kostenefficiënter en kunnen lager inschrijven.
	Het eindresultaat is veel beter, dan wanneer je niet mensen betreft bij het proces. Dat weet ik bijna wel zeker, alleen het kost wel veel meer moeite.	Het is een veel complexer proces met lokaal eigendom, want een zonnepark ontwikkelaar bouwt bij wijze van spreken volgende week een zonneveld.	Het is heel lastig als een lokale omgeving risico moet nemen. Het risico is bijna nihil, dus daar kan een gemeente garant voor staan. Maar daarvoor moet intern binnen een gemeente verandering gaan plaatsvinden.	De ambities van gemeenten om op gecentreerde plaatsen energie op te wekken sluiten niet aan bij het provinciaal beleid. Als er wordt vastgehouden aan het beleid, is ontwikkeling niet mogelijk.
		Het betrekken van mensen schept ook verwachtingen naar de gemeente toe.	De (ambitie)verschillen tussen de energiecoöperaties maakt het invullen van lokaal eigendom lastig.	De wetgeving is op dit moment niet toereikend om als gemeente zelf eigenaar te worden met staatssteun bijvoorbeeld, dus als gemeente zul je moeten pionieren.
				De elektriciteitswet is niet meer van deze tijd en moet heel snel worden geüpdatet. Deze geldt voornamelijk voor kleinschalige projecten.
Waadhoeke 2	Een energielandschap is op een enorme schaal, dus het financieel	Als een financiële participatie verplicht wordt gemaakt om aan lokaal eigendom te voldoen, wordt	Als lokaal eigendom op voorhand wordt vastgelegd, dan wordt niet de ruimte gegeven aan inwoners om	Netbeheerders mogen niet stroom opslaan. Hierdoor kunnen zij niet

	voordeel is ook wel heel interessant.	een hele groep mensen uitgesloten die daar niet aan mee kunnen/willen doen.	zelf te kunnen aangeven wat voor hen belangrijk is.	innoveren en concurreren met de markt.
	Juist het gesprek aangaan met elkaar over lokaal eigendom is positief, want zo wordt het meest passend voor de omgeving.	Als een gemeente stelt dat iedereen hetzelfde aan het energielandschap moet overhouden, is het een uitdaging om de opbrengsten te gaan herverdelen. Nabijgelegen coöperaties kunnen aanspraak doen op de SCE en verder gelegen coöperaties op de SDE, maar de opbrengsten hieruit zijn niet gelijk.	Het verkrijgen van een voldoende vertegenwoordiging van de omgeving is lastig. Energiecoöperaties hebben over het algemeen niet zoveel leden en dorpsbelangen geven zelf aan dat zij een spreekbuis zijn namens hun mede-dorpsgenoten, maar niet namens hen besluiten nemen.	Het is verboden om een directe stroomverbinding van bijvoorbeeld een zonnepark naar de industrie in de buurt te leggen. Hierdoor is het lastig om het net te ontzien en vraag en aanbod bij elkaar te brengen.
		De energiecoöperaties vinden zichzelf over het algemeen heel belangrijk. Ze zien zichzelf echt wel als de partij die gewoon de expertise heeft en dit allemaal kan en die dit gewoon voor de gemeente zou moeten doen.	Een energielandschap heeft al zo'n juridische structuur dat het bijna niet mogelijk is om er nog een maatschappelijke tender van te maken. De gemeente moet zelf een constructie gaan maken.	Het feit dat er niet een eenduidige definitie van lokaal eigendom is, maakt ook dat het gesprek gewoon op gang moet komen met eigenlijk een soort voorzet van wat lokaal eigendom allemaal zou kunnen zijn.
		Het zorgen dat mensen die gewoon niet uit zichzelf van alles kunnen ook kunnen profiteren, is een uitdaging.	De netinpassing is net zo belangrijk als de ruimtelijke inpassing van zonneparken. Dit moet in het beleid al worden meegenomen, want zo voorkom je dat er allemaal kabels overal heen moeten worden getrokken.	
Groningen	Het huidige beleid van de gemeente Groningen levert tot nu geen problemen op. Er is duidelijk gecommuniceerd naar ontwikkelaars, bewoners en initiatiefnemers waar, en onder welke voorwaarden er ontwikkeld mag worden. Als hier niet aan wordt voldaan, dan wordt de	Het claimt wel capaciteit bij een gemeente om het beleid te maken, maar het ook bij het uitvoeren en er grip op te hebben is capaciteit nodig. De capaciteit moet aan de voorkant worden geregeld, want als er wordt gekozen voor intensieve participatie, verwacht dan vragen terug. Dit kost namelijk	Procesparticipatie en financiële participatie is geen issue bij objecten die soms een veel grotere impact hebben op de omgeving. Maar bij energieprojecten moeten het opeens allemaal met lokaal eigendom en het moet aan allemaal normen voldoen die bij alle andere projecten die in de openbare ruimte plaatsvinden niet	Het Didam-arrest kan belemmerend zijn, maar de gemeente Groningen heeft dit zelf nog niet ervaren. Hierbij gaat het erom dat als gemeente zijnde je meerdere partijen in de gelegenheid moet stellen om een bieding te kunnen doen op bijvoorbeeld grond. Maar als dit een zonnepark ontwikkelaar

	vergunning niet in behandeling genomen.	intensieve begeleiding, sturing, meedenken en organisatie van inwoners, avonden, etc.	hoeft. Dat zou impliceren dat zon- en windenergie meer overlast geeft dan andere ontwikkelingen. Terwijl een zonnepark vrij weinig overlast geeft.	is, kan dit niet in lijn zijn met het beleid van de gemeente.
	De gemeente heeft zelf grip op hoe lokaal eigendom eruitziet en waar energieprojecten worden vergund.	De gemeente Groningen heeft veel eisen gesteld in het beleidskader voor met name kleine zonneparken. Dat beleid is in 2021 vastgesteld en op dit moment heeft dat niet geleid tot nieuwe aanvragen voor zonneparken. De gedachte was als de randvoorwaarden heel duidelijk zijn gesteld dat het dan vanzelf gebeurt, dit is niet zo.	Als het park niet van een gemeente is, kan lokaal eigendom wel worden verwacht, maar als eenmaal de vergunning is verstrekt dan is de grip kwijt op het hele proces. Door vooraf in een anterieure overeenkomst goed vast te leggen alvorens een vergunning wordt afgegeven, wordt dit voorkomen.	De Zonnebrief van minister Jetten bevat een onderdeel dat gaat over het eisen van multifunctioneel ruimtegebruik bij zonneparken. Hierbij is echter niet gesteld wat multifunctioneel ruimtegebruik dan is. Dit maakt het extra ingewikkeld en kan ervoor zorgen dat het animo bij energiecoöperaties afneemt.
		Er wordt veel gevraagd van lokale energiecoöperaties. Dit zijn vrijwilligers die het in hun vrije tijd moeten doen, terwijl er wel iets professioneel wordt gevraagd. Bij grote zonneparken gaat het al snel over een investering van € 10 miljoen. Om dit zonder eerdere ervaring in de eigen tijd te regelen is erg lastig.	De publieke opinie is momenteel negatief tegenover zonneparken en dat maakt het lastig om draagvlak te krijgen. Terwijl een zonnepark vrij weinig overlast geeft, want een zonnepark is stil, schittert nauwelijks en beweegt niet.	Als er aan bewoners wordt gevraagd waar het beste een zonnepark kan komen, is het antwoord van iedereen: niet in mijn achtertuin en zo ver mogelijk weg. Provinciaal beleid staat dit echter niet toe, het moet aansluiten op het stedelijk gebied. Dit is een mismatch tussen beleid en praktijk en tussen de visie van de provincie en die van de gemeente.
				Het Rijk heeft het eisen van lokaal eigendom bij energieprojecten niet juridisch mogelijk gemaakt.
				Het Rijk geeft geen heldere definitie van lokaal eigendom en geeft daardoor geen eenduidige invulling van lokaal eigendom.

Bijlage 9 - Selectie uitdagingen en andere belangrijke punten respondenten

In Tabel 14 zijn de uitdagingen en andere belangrijke punten weergegeven die door minimaal twee respondenten zijn genoemd. Deze zijn voortgekomen uit de codering van de interviews.

Tabel 14: Schema met alle uitdagingen en andere belangrijke punten die door minimaal twee respondenten zijn genoemd.

Uitdagingen en obstakels lokaal eigendom			
Sociaal	Respondent	Fysiek	Respondent
Kennisgebrek bij coöperaties	R1, R3, R4, R5, R6, R7, Reduzum, Groningen	Ruimtelijk beleid provincie	R1, R2, R4, STEK, Groningen, Waadhoeke
Beroep op vrijwillige tijd en motivatie	R1, R2, R3, R5, R6, Reduzum, Groningen	Financiering en garantstelling	R2, R3, R6, R7, Waadhoeke (alleen garantstelling)
Gecombineerd eigendom	R1, R4, R6, STEK	Netcongestie	R1, R2, R5, Reduzum, Súdwest
Continuïteit bestuur/vereniging	R3, R5, R7	Dubbel ruimtegebruik	R3, Groningen (R4 zag het als maatregel)
Gemeente als organisatie	R3, Súdwest, Waadhoeke		
Maatschappelijke opinie negatief	Groningen, Súdwest, Reduzum		
Ontbreken sociaal kapitaal	R3, R5		
Juiste vertegenwoordiging gebied	R1, Waadhoeke		
Positieve punten			
Meerderheidsbelang bij energieproject		Groningen, Reduzum, STEK, Waadhoeke	
Samenwerking met de gemeente prettig		STEK, Reduzum, Stroomtuin	

Punten die door minimaal twee respondenten zijn genoemd:

- Beroep op vrijwillige tijd en motivatie vrijwilligers van energiecoöperaties
- Continuïteit bestuur/vereniging
- Dubbel ruimtegebruik
- Financiering en garantstelling
- Gecombineerd eigendom
- Gemeente als organisatie
- Juiste vertegenwoordiging van het gebied
- Kennisgebrek bij energiecoöperaties
- Maatschappelijke opinie negatief tegenover energieprojecten
- Meerderheidsbelang bij energieproject
- Netcongestie.
- Ontbreken sociaal kapitaal
- Ruimtelijk beleid provincie
- Samenwerking met de gemeente prettig